

91-3

L 354

V.BĒRZIŅŠ, A.BAMBALS.

LATVIJAS ARMIJA

Latvijas demokrātiskās republikas bruņotie spēki
to organizēšanas sākotnējā posmā
(1918. gada 22. novembris — 1919. gada 9. jūlijs)

Vienotas armijas izveidošana

Latvijas karaspēka operatīvā darbība
no 1919. gada oktobra līdz 1920. gada janvārim
Miera līgums ar Padomju Krieviju

Armijas pāreja uz miera laika stāvokli

Pārkārtojumi Latvijas Republikas bruņotajos spēkos
no 1924. gada līdz 1934. gadam

Armija autoritārās varas apstākļos
(1934. gada 15. maijs — 1940. gada 20. jūnijs)

Izmaiņas Latvijas armijā
1939. gada rudenī — 1940. gada pavasārī

1071

RECEIVED

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

L 91-3
354

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA
LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS

20(13)3.00
№ 777

L
35

LATVIJAS CENTRĀLAIS VALSTS
KINOFOTOFONODOKUMENTU ARHĪVS

Priekšvārds

V.BĒRZIŅŠ, A.BAMBALS

LATVIJAS ARMĪJA

RĪGA «ZINĀTNE» 1991

КонтрОпблнлнл

63.3(2L)62
Be 777

Latvijas Valsts
Bibliotēka

28.039; 121

0304057208

V. BĒRZIŅŠ, A. BAMBALS

Grāmatā izmantoti Latvijas Centrālā Valsts kinofoto-
fonodokumentu arhīva, Kara muzeja, Latviešu strēlnieku
muzeja, kā arī K. Kaļļas, V. Eihenbauma un A. Bļodnieka
personisko arhīvu materiāli

Kartoshēmas veidojis E. ROZIŅŠ

V. STRAUTNIECES un G. JEMEĻĀNOVA
fotoreprodukcijas

B $\frac{0503020910-072}{M811(11)-91}$ 13-91

ISBN 5-7966-0706-5

© Valdis Bērziņš,
Ainārs Bambals, 1991

Priekšvārds

Ievērojot sabiedrības augošo interesi par Latvijas vēsturi, sevišķi par ilgus gadu desmitus noklusēto jeb nepareizi apgaismoto Latvijas Republikas laikposmu, Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas vēstures institūta zinātniskie līdzstrādnieki sagatavojuši vairākas neliela apjoma publikācijas par atsevišķām problēmām, kas tieši saistās ar minēto periodu. Šī nelielā grāmatiņa veltīta Latvijas armijai, respektīvi, bruņotajiem spēkiem laikā no 1918. gada novembra līdz 1940. gada jūnijam.

Savulaik par Latvijas armiju uzrakstīts ne viens vien darbs. 1929. gadā Rīgā iznāca grāmata «Mūsu armija tapšanā, valsts izcīnīšanā un tagadējos sasniegumos», cita pēc citas tika publicētas atsevišķu pulku vēstures, un 1940. gadā iznāca apkopojošs izdevums «Latvijas armija 20 gados». Divas monogrāfijas par Latvijas bruņoto spēku cīņām pieder ģenerāļa M. Peniņa spalvai — «Latvijas armijas sākums un cīņas Latvijā līdz 1919. g. jūlijam» (R., 1932) un «Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. gada vasarā un rudenī» (R., 1931), vienu grāmatu sarakstījis ģenerālis P. Radziņš — «Latvijas brīvības karš» (R., [1921—1922]. 1., 2. d.). Ziņas par Latvijas armiju sniedz arī citi izdevumi, to vidū «Latviešu konversācijas vārdnīca». Vairākas grāmatas iznākušas ārpus Latvijas — «Латвия и ее армия» (Maskava, 1938) un pazīstamā ASV latviešu vēsturnieka nelaiķa E. Andersona pētījums «Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture» (Toronto, 1983).

Soreiz lasītāju vērtējumam tiek nodots minētās tēmas koncentrēts izklāsts, pārskata veidā sniedzot īsas ziņas

par Latvijas demokrātiskās republikas pašiem pirmajiem soļiem bruņoto spēku organizēšanā, vienotas armijas izveidi un cīņām, galvenokārt pret bermontiešiem, kā arī Latgalē pret Sarkanu armiju 1920. gada janvārī, pāreju uz miera laika stāvokli, problēmām, kādas saistījās ar šo armiju turpmākajā tās pastāvēšanas laikā. Autori izsaka cerību, ka drīzumā sekos apjomīgāki izdevumi ar plašiem zinātniskiem secinājumiem, kas būs balstīti uz izvērtēta arhīvu dokumentārā materiāla bāzes. Domājams, ka šajā darbā vēsturnieki saņems sabiedrības atbalstu.

Izdevuma pirmās trīs nodaļas uzrakstījis ZA Latvijas vēstures institūta vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Valdis Bērziņš, sekojošās — jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks Ainārs Bambals. Atsauksmes un ierosinājumus lūdzam sūtīt ZA Latvijas vēstures institūtam 226524 PDP Rīgā, Turgeņeva ielā 19.

Autori

Latvijas Demokrātiskās Republikas
Armijas izveide un cīņām
Latgalē pret Sarkanu armiju
1920. gada janvārī
pāreju uz miera laika
stāvokli
problēmām
kādas saistījās ar šo
armiju turpmākajā
tās pastāvēšanas
laikā
Autori izsaka cerību
ka drīzumā sekos
apjomīgāki izdevumi
ar plašiem zinātniskiem
secinājumiem
kas būs balstīti uz
izvērtēta arhīvu
dokumentārā
materiāla bāzes
Domājams
ka šajā darbā
vēsturnieki
saņems sabiedrības
atbalstu

1. Latvijas demokrātiskās republikas bruņotie spēki to organizēšanas sākotnējā posmā (1918. gada 22. novembris — 1919. gada 9. jūlijs)

Latvijas demokrātiskās republikas proklamēšanai 1918. gada 18. novembrī sekoja valsts organizēšanas pasākumu cikls, kas iznāca saraustīts un ilgstošs, jo noritēja nelabvēlīgos, pat ārkārtējos apstākļos. Analizējot aizvadītos notikumus pēc divdesmit gadiem, tika uzsvērts, ka «pats grūtākais Pagaidu valdībai¹ bija — radīt militāru spēku»². Kā gan citādi, ja noteicošās sviras palika vācu 8. armijas (tā bija dislocēta Igaunijas un Latvijas teritorijā) pavēlniecības rokās, bet Latvijas Pagaidu valdības rīcībā neatradās nekādu pārtikas un ietēra krājumu, nemaz nerunājot par ieroču un munīcijas rezervēm. Nebija arī laika — 13. novembrī paziņojusi par Brestas miera līguma³ anulēšanu, Padomju Krievija nekavējās virzīt uz rietumiem Sarkano armiju, kas sekoja pa pēdām attejošam vācu karaspēkam.

Novembra revolūcija Vācijā un reiha sakāve 1. pasaules karā visnotaļ veicināja okupācijas karaspēka revolucionarizēšanos un arī demoralizāciju. Vācu karivji un matroži ievēlēja savas padomes. Tās gan atteicās sadarboties ar atjaunotām (Vidzemē un Latgalē) vai pirmoreiz izveidotām (Kurzemē) vietējām lielinieciskajām strādnieku un bezzemnieku padomēm, tomēr sekmēja okupācijas militāri policejiskā režīma sairumu.

¹ Latvijas Pagaidu valdība ar ministru prezidentu K. Ulmani.

² Latvijas atbrīvošanas kara vēsture. R., 1938. 1. sēj. 26. lpp.

³ Saskaņā ar 1918. gada 3. martā noslēgto Brestas miera līgumu vācu militāristu varā palika plašas sagrābtās teritorijas austrumos, arī visa Latvija.

Šīs vietējās padomes noraidoši izturējās pret Latvijas Pagaidu valdību un pēc okupācijas karaspēka izvākšanas gatavojās pārņemt varu. Latvijas Sociāldemokrātijas 17. konferencē, kas nelegāli notika Rīgā 1918. gada 18. un 19. novembrī, tika izteikta pārliecība, ka varas jautājums Latvijā «atrisināms tikai bruņotā cīņā»⁴. Palīgos sociāldemokrāti lielinieki gaidīja Sarkanarmiju.

Baltijas turpmākais liktenis nevarēja būt vienaldzīgs 1. pasaules karā uzvarējušajām sabiedrotajām lielvalstīm — Lielbritānijai, Francijai un ASV, jo tās nevēlējās pieļaut padomju iekārtas nostiprināšanos. Kompjēnas pamiera līguma⁵ 12. pants, nosakot vācu okupācijas karaspēka atvilkšanu no sagrābtajām teritorijām, kuras pirms kara bija ietilpušas Krievijas sastāvā, norādīja, ka evakuācija jāveic, tiklīdz sabiedrotie to atzīs par nepieciešamu, «ievērojot šo teritoriju iekšējo situāciju»⁶. Tomēr vācu kareivji, vēlēdamies ātrāk atgriezties dzimtenē, piespieda 8. armijas pavēlniecību novembra pēdējā nedēļā publicēt pavēli par kārtību, kādā karaspēks izvedams no Baltijas.⁷ Minētās armijas štāba organizētajā tā sauktajā dzelzsbrigādē pieteicās mazbrīvprātīgo, lai gan tika solīts prāvs atalgojums. Toties enerģiski noritēja baltvācu baronu un birģeļu uzsāktā Baltijas landesvēra jeb zemessardzes formēšana, kas liecināja par viņu apņēmību aizstāvēt savus īpašumus un privileģēto stāvokli. Jau sākotnējā brīvprātīgo vervēšanas laikā un arī vēlāk šie landesvēristi saņēma vācu 8. armijas štāba un okupācijas varas iestāžu daudzpusīgu palīdzību un atbalstu, ieskaitot apgādi ar ieročiem, munīciju un ietērpu, kā arī visu citu nepieciešamo.

Cetras dienas pēc demokrātiskās republikas proklamēšanas tika izveidota Latvijas Pagaidu valdības Apsardzības ministrija.

⁴ Latvijas Komunistiskā partija 1918. un 1919. gadā: Dok. un materiāli. R., 1958. 156. lpp.

⁵ Ar 1918. gada 11. novembrī Kompjēnā noslēgto pamiera līgumu Vācija atzina, ka tā 1. pasaules karā zaudējusi.

⁶ Papers relating to the foreign relations of the United States: 1918. Suppl. 1: The World War. Washington, 1933. Vol. 1. P. 496.

⁷ Социалистическая Советская Республика Латвии в 1919 г. и иностранная интервенция: Сб. док. Рига, 1959. Т. 1. С. 121, 122.

PAVĒLE Nr. 1

Rīgā 22. novembrī 1918. gadā

§ 1

Pamatojoties uz Latvijas ministru prezidenta pavēli, priekš Latvijas valsts apsardzības ir dibināma atsevišķa Tautas Apsardzības ministrija.

Apsardzības ministra vieta pagaidām paliek vakanta, un ministrija tiek apvienota ar Iekšlietu ministriju iekšlietu ministra⁸ personā, pie kam ministrijas pārvaldīšana ir uzticēta man kā vienam no ministra biedriem, par otru ministra biedru ir iecelts Gustavs Grinbergs.

§ 2

Paziņoju, ka no šīs dienas esmu uzņēmis Apsardzības ministrijas pārvaldīšanu.

§ 3

Lieku priekšā Grinberga kungam nekavējoši iesākt organizācijas daļas dibināšanu, pie kam apgādības daļu paturu pats savā tiešā pārziņā.

*Apsardzības ministrijas
pārvaldītājs: R. Dambītis⁹*

Nedaudz vēlāk, 6. decembrī, apsardzības ministra pienākumus uzņēmas J. Zālītis, savulaik viens no latviešu strēlnieku bataljonu organizētājiem, pēc profesijas zvērināts advokāts. Apsardzības ministrijā jau darbojās piecpadsmit cilvēku,¹⁰ to skaitā V. Dāle, K. Dīriķis, R. Kļaviņš, A. Plensners, E. Ramats, R. Ruškevics. Daudzi ministrijas darbinieki pārstāvēja 1917. gada augustā virsnieku radīto Latviešu kareivju nacionālo savienību.

⁸ Pagaidu valdības iekšlietu ministrs bija M. Valters.

⁹ Latvijas Centrālais Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LCVVA), 1468. f., 1. apr., 1. l., 1. lp.

¹⁰ Turpat, 6033. f., 1. apr., 103. l., 1., 2. lp.

Dažu nedēļu laikā noskaidrojās, ka Apsardzības ministrija saviem spēkiem vien bruņoto spēku formēšanu diezin vai spēs veikt. Tādēļ 7. decembrī J. Zālītis Pagaidu valdības vārdā noslēdza līgumu ar Vācijas valdības pilnvaroto pārstāvi A. Vinnigu par landesvēra sastāvu,¹¹ paredzot to izveidot no 18 latviešu, 7 vācu un vienas krievu rotas, kā arī 3 latviešu un 2 vācu baterijām. Pavisam plānoja savākt 6 tūkst. brīvprātīgo. Par landesvēra komandieri gatavojās uzaicināt neitrālas valsts virsnieku, tomēr galu galā iecēla vācu armijas majoru Šeibertu.

Līgums un ziņojumi presē liecināja, ka landesvēram vajadzētu atrasties Latvijas Pagaidu valdības dienestā, taču tika saglabāts kā vecais nosaukums (Baltijas landesvērs), tā arī baltvācu noteicošā ietekme. Tas notika, protams, ne bez vācu 8. armijas pavēlniecības līdzdalības šī jautājuma risināšanā. Joprojām daudz ko izšķīra okupācijas vara, arī nepieciešamo apbruņojumu, ietērpu un pārtiku tā apņēmas Pagaidu valdībai izsniegt uz parāda. Ar solītā piegādi vācieši nesteidzās, kārtējo reizi Apsardzības ministrijai liekot apjaust savu atkarību. Lai nezaudētu laiku, Apsardzības ministrija griezās ar aicinājumu pie iedzīvotājiem: «Ziedo jiet mūsu zemes sargiem siltu veļu un drēbes!»¹² Kara spēkam nepieciešamos produktus vajadzēja sagādāt obligāto nodevu veidā. Trūkstot līdzekļiem, Pagaidu valdība izsludināja Latvijas neatkarības 5% aizņēmumu 10 milj. rbļ. apmērā. Šo summu visai drīz dubultoja, turklāt pieņēma lēmumu aizņēmumu izplatīt pie spiedu kārtā, katram apriņķim nosakot noteiktus apmērus. Paredzēja arī ievākt ārkārtēju kara peļņas nodokli,¹³ taču to piedzīt neizdevās.

Apsardzības ministrijā bruņoto spēku apgādi, to formēšanu un sagatavošanu, t. i., apmācību, vajadzēja pārzināt Galvenajam štābam, kuru sāka organizēt 1918. gada decembra pirmajā pusē.¹⁴ Tiesa, vairākus mēnešus šī štāba darbība nevarēja tikt izvērsta, turklāt ilgāku laiku vakanta bija tā priekšnieka vieta, jo trūka piemērota kandidāta (tikai 1919. gada 26. martā šo amatu

¹¹ Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas. R., 1988. 77.—80. lpp.

¹² Pagaidu Valdības Vēstnesis. 1918. 14.(1.) dec.

¹³ Dokumenti stāsta. 93. lpp.

¹⁴ LCVVA, 5434. f., 1. apr., 480. 1., 2. lp.

ieņēma ģenerālis A. Misiņš). Dažādu uzdevumu veikšanai Galvenajā štābā pakāpeniski izveidoja 8—9 nodaļas.

Tauta noraidīja sadarbību ar vācu okupantiem un baltvācu baroniem, tāpēc latviešu rotu formēšana uz priekšu virzījās neapmierinoši. Latgalē formēšanu nepaspēja iesākt, Vidzemē nelielu rotu izveidoja tikai Cēsīs.¹⁵ Rīgā saformēja Instruktoru (apakšvirsnieku) rezervi, Studentu un skolnieku,¹⁶ Latgales virsnieku un apakšvirsnieku rotas, tāpat trīs tā sauktās apsardzības rotas. Šajās apsardzības rotās ietilpa galvenokārt strādnieki, un viņu vidū aktīvi aģitēja lielinieki. «Ar formēšanu vispārīgi iet vāji,» no Jelgavas ziņoja Kurzemes iecirkņa Zemes apsardzības priekšnieks pulkvedis M. Peniķis, atzīmējot, ka «latviešu rotā ir pieņemti 40 cilvēku . . ., Tukumā . . . apmēram 70 cilvēku . . ., [Liepājā] reģistrējušies apm [ēram] 80 bijušie virsnieki, bet vēl nav dienestā iestājušies».¹⁷ Cik šo pieteikušos izklīda, cik palika, grūti teikt. Pēc vienām ziņām, no 40 jelgavniekiem vēlāk Liepājā sāka formēties Atsevišķā jātnieku nodaļa.¹⁸

1918. gada decembra otrajā pusē Pagaidu valdība Rīgā un tās apriņķī izsludināja virsnieku un apakšvirsnieku mobilizāciju,¹⁹ bet vēlāk izšķīrās par 20—30 gadus vecu vīriešu vispārēju iesaukšanu Rīgā (no 1919. gada 3. janvāra), taču tad bija jau par vēlu. Nespējot aktivizēt brīvprātīgo pieteikšanos, 29. decembrī Latvijas Pagaidu valdība sagatavoja jaunu līgumu ar A. Vinnigu, apņemoties piešķirt Latvijas pilsoņu tiesības ārzemju, respektīvi, vācu brīvprātīgajiem par vismaz četrus nedēļus cīņšanos pret lieliniekiem,²⁰ proti, Sarkanu armiju. Līguma parakstīšanas faktu Pagaidu valdība vēlāk apstrīdēja (oriģināls ar abu pušu parakstiem arhīvā nav atrodamas), kaut gan Vācijā savervēto algotņu līdzdalība cīņās Latvijas teritorijā īpašu pierādījumu neprasa.

Pagaidu valdību satrauca stratēģiskās situācijas nepārtrauktā pasliktināšanās. Sarkanā armija bija ieņē-

¹⁵ LCVVA, 6033. f., 1. apr., 64. l., 6. lp.

¹⁶ Vēlāk daļa skolnieku atkāpās kopā ar studentiem, citus atlaida uz mājām.

¹⁷ LCVVA, 1468. f., 1. apr., 280. l., 1. lp.

¹⁸ Latvijas brīvības kara vēsture kā mācības priekšmets Kara skolā. R., 1936. 17. lpp.

¹⁹ LCVVA, 6033. f., 1. apr., 383. l., 5. lp.

²⁰ Dokumenti stāsta. 108. lpp.

musi Latgali, KSFRP bruņoto spēku virspavēlniecība Dienvidigaunijas un Vidzemes ieņemšanā iesaistīja Latviešu strēlnieku padomju divīzijas 2. brigādes daļas. 18. decembrī iegājusi Valkā, šī brigāde virzījās uz Rīgu; citi latviešu strēlnieku pulki no Daugavpils — Jēkabpils rajona devās uz Rīgu un Jelgavu no austrumiem. Gan laukos, gan pilsētās lielākā daļa iedzīvotāju sagaidīja strēlniekus kā atbrīvotājus. Ne tikai strādnieki un kalpi, arī amatnieki un saimnieki alka vācu okupantu ātrāku padzīšanu. Par tālāko, protams, domas dalījās.

Jau pieminētajā 29. decembrī Latvijas Pagaidu valdībai nācās piedzīvot nepatīkamu, taču nebūt ne neparedzamu atgadījumu. Rīgas 1. apsardzības rota, saņēmusi pavēli doties pretim latviešu strēlniekiem, atteicās paklausīt. Dumpja apspiešanu veica baltvācu landesvēristi. Par citu latviešu rotu nozīmēšanu Rīgas aizstāvēšanai vairs netika spriests. Inčukalna rajonā, mēģinot apturēt latviešu strēlniekus, 1918. un 1919. gada mijā smagu sakāvi cieta baltvācu landesvēra vienības un dzelzsbrigāde. Okupācijas karaspēka atliekas, nesēn Rīgā ieradušies angļu karakuģi pilsētu tūlīt atstāja. Pagaidu valdība izbrauca uz Jelgavu un pēc tam tālāk uz Liepāju. 3. janvāra rītā apakšpulkveža O. Kalpaka vadībā uz Jelgavu devās Pagaidu valdības sarukušās rotas, kopā ap trīssimt vīru.

5. janvārī Jelgavā pagaidām no pāris rotām oficiāli noformēja Latviešu atsevišķo bataljonu; vienā rotā iekļāva Instruktoru rezervi un Latgales virsnieku rotu, otrā — Cēsu, Latgales apakšvirsnieku, Rīgas 2. un 3. apsardzības rotu²¹ (pareizāk būtu teikt — to, kas no tām bija atlicis). Bataljons palika Baltijas landesvēra sastāvā un bija pakļauts tā vadības rīkojumiem. Turpinot atkāpšanos, Latviešu atsevišķais bataljons atgāja aiz Ventas, bet 29. janvārī atguva pirms neilga laika atstāto Skrundu, izvietojoties landesvēra ieņemtā frontes iecirkņa labējā spārnā. 3. februārī bataljonā bija 245 cilvēki (pēc saraksta — 276).²² Divas nedēļas vēlāk ieradās papildinājums — Studentu rota, kas līdz tam Liepājā bija apsargājusi Pagaidu valdību, bet kopš 19. janvāra — dzelzceļu no Liepājas līdz Vaiņodei, kā arī

²¹ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 48. l., 1. lp.

²² Turpat, 189. l., 3. lp.

1. pasaules kara laikā vāciešu uzbūvētā Priekules — Klaipēdas dzelzceļa ziemeļu posmu. Kopā ar jaunformējamām rotām Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos Kurzemē 1919. gada februāra pēdējā nedēļā skaitījās ap 1600 cilvēku.²³ No angļu karakuģiem Ap-sardzības ministrija saņēma 50 patšauteņu (rokas ložmetēju) un 5000 šauteņu ar patronām.²⁴

Angļu piedalīšanās latviešu rotu apbruņošanā nepavisam nebija pa prātam reakcionārajam vācu ģenerālim R. fon der Golcam, kurš 1. februārī ieradās Liepājā un uzņēmās visa Kurzemē un Ziemeļlietuvā esošā vācu karaspēka, kā arī landesvēristu komandēšanu,²⁵ cerot šeit spert sakautā reiha pirmos revanša soļus.²⁶ Šiem soļiem Baltijas tautu patstāvības centieni varēja tikai traucēt, tāpēc Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku attīstība tika apzināti bremsēta. Kuplā skaitā ieradušies papildinājumi no Vācijas fon der Golcam deva iespēju izveidot vācu 6. rezerves korpusu, stabilizējot situāciju un izmantojot straujās pārmaiņas stratēģiskajā situācijā Baltijas ziemeļdaļā, pāriet uz aktīvu operatīvu darbību.

13. februārī landesvēra baltvācu vienības ieņēma Kuldīgu, 24. februārī — Ventspili. Pēc 1. gvardes rezerves divīzijas daļu ierašanās (no Berlīnes apkārtnes) fon der Golcs gatavojās plašāka mēroga uzbrukuma operācijai.

Atspiedis Sarkano armiju no Tallinas pievārtes, Igaunijas demokrātiskās republikas karaspēks uzbrukumu vērsa gan Narvas virzienā, gan arī uz dienvidiem, 14. janvārī atguva Tartu un virzījās uz Valku. Nezaudējot laiku, Igaunijā ieradās kapteinis J. Zemītāns un Latvijas Pagaidu valdības uzdevumā noslēdza vienošanos ar igauņu armijas virspavēlnieku pulkvedi (vēlāk — ģenerāli) J. Laidoneru par latviešu rotu organizēšanu Igaunijā un tās karaspēka kontrolētajā Ziemeļvidzemes teritorijā.²⁷ 26.—28. janvārī latviešu mobilizācijā Tallinā, Pērnavā un Tartu tika iesaukti

²³ LCVVA, 1468. f., 1. apr., 134. l., 8. lp.

²⁴ Latvijas atbrīvošanas kara vēsture. 1. sēj. 48. lpp.

²⁵ Baltijas landesvēru no 1919. gada 6. februāra komandēja majors A. Flečers.

²⁶ *Goltz R., von der. Meine Sendung in Finnland und im Baltikum.* Leipzig, 1920. S. 127.

²⁷ Mūsu armija tapšanā, valsts izcīnīšanā un tagadējos sasniegumos. R., 1929. 77. lpp.

657 cilvēki,²⁸ kad igauņu karaspēks 1. februārī ieņēma Valku, mobilizācija turpinājās Vidzemes ziemeļdaļā. 18. februārī sekoja pavēle par 1. Valmieras kājnieku pulka formēšanu.

1919. gada 12. februārī Pagaidu valdība pieņēma lēmumu izsludināt Latvijā karastāvokli uz sešiem mēnešiem. Tam bija jāstājas spēkā Liepājā — 14. februārī, pārējā Kurzemē — 16. februārī, citur — pēc šī lēmuma publicēšanas.²⁹ Ziemeļlatvijā karastāvokli izsludināja no 1919. gada 3. marta.³⁰ Līdz ar to militārās instances ieguva ārkārtējas pilnvaras valsts aizsardzības interešu nodrošināšanai.

Tie bija galvenokārt vācu (Kurzemē) un igauņu (Ziemeļvidzemē) bruņotie spēki, kas pakāpeniski atspieda Padomju Latvijas armiju, kura bija organizēta uz latviešu strēlnieku daļu bāzes. Martā vācu 6. rezerves korpuss izlauzās līdz Lielupes līnijai, ieņemot Tukumu un Jelgavu. Ar mainīgām sekmēm cīņas turpinājās Ziemeļvidzemē.

Par spīti fon der Golca liktajiem šķērsliem, pamazām, bet noteikti Kurzemē turpinājās Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku formēšana. Pēc papildināšanas (dažādos Kurzemes apriņķos līdz 3. martam tika iesaukti 947, bet līdz mēneša beigām — 1324 cilvēki³¹) Latviešu atsevišķo bataljonu pārdēvēja par Latvijas armijas dienvidu grupu, sākotnēji to veidojot kā Latviešu atsevišķo brigādi.³² Brigādes komandēšanu uzņēmās J. Balodis, kas aizstāja 6. martā kritušo pulkvedi O. Kalpaku,³³ par štāba priekšnieku iecēla kapteini L. Bolšteinu.

Marta pēdējās dienās kauju darbībā Ziemeļvidzemē kopā ar Igaunijas armijas daļām iesaistījās apakšpulkveža J. Jansona komandētais 1. Valmieras kājnieku pulks. Ar Igaunijas armijas virspavēlnieka pavēli 31. martā izveidoja Ziemeļlatvijas brigādi (kopumā Igaunijā un Ziemeļvidzemē līdz februāra beigām iesauca

²⁸ LCVVA, 1468. f., 1. apr., 131. l., 49. lp.

²⁹ Dokumenti stāsta. 142. lpp.

³⁰ LCVVA, 3579. f., 1. apr., 10. l., 1. lp.

³¹ Turpat, 6033. f., 1. apr., 290. l., 3., 4. lp.

³² Turpat, 1515. f., 1. apr., 50. l., 1. lp.

³³ Ar 1919. gada 28. februāra pavēli O. Kalpaks tika paaugstināts par pulkvedi no šī paša gada 1. janvāra. Tad pat par kopvežiem (apakšpulkvežiem) paaugstināja kapteinus J. Balodi un J. Zemitānu (LCVVA, 6033. f., 1. apr. 104. l., 15. lp.).

2168 cilvēkus; tas deva iespēju stāties pie papildbataljona, vēlākā 2. Cēsu kājnieku pulka formēšanas³⁴). Par Ziemeļlatvijas brigādes komandieri kļuva J. Zemītāns, par štāba priekšnieku — apakšpulkvedis V. Ozols.

Tā kā Latviešu atsevišķā brigāde un Ziemeļlatvijas brigāde bija teritoriāli izolētas un ietilpa dažādu svešu bruņoto spēku sastāvā, kaut kāda sadarbība starp tām pilnīgi izpalika. Tas traucēja Latvijas demokrātiskās republikas karaspēka tālāko attīstību, ļoti apgrūtināja Pagaidu valdībai un tās Apsardzības ministrijai gūt panākumus.

Pavasara šķīdoņa laiku fon der Golcs izmantoja, lai «ieviešu kārtību» aizmugurē. Par orientēšanos uz Antantes valstīm tika padzīta K. Ulmaņa valdība (tā patvērās uz tvaikoņa «Saratova», kas noenkurojās Liepājas reidā angļu karakuģu aizsegā). Sastādītajam provāciskajam kabinetam ar mācītāju A. Niedru priekšgalā³⁵ vajadzēja aizsegt Vācijas agresīvo aprindu patiesos mērķus Latvijā. Fon der Golca inspirētais «16. aprīļa pučs» vienlaikus ļoti sekmēja K. Ulmaņa valdības popularitātes strauju augšanu iedzīvotāju vidū. Savu nozīmi zaudēja tai agrāk asi pārmestā sadarbība ar vāciešiem un baroniem, kuri visnepārprotamākā veidā bija parādījuši negatīvu attieksmi pret Latvijas patstāvības tieksmēm. Par labu K. Ulmaņa valdībai nāca arī tautas vilšanās Latvijas Padomju valdības politikā, iecerēs un metodēs. Tautas interesēm neatbilstošā Padomju valdības nostāja Latvijas suverenitātes, agrārajā u. c. jautājumos, revolucionāro tribunālu patvarības, plaši piekoptā ķilnieku ņemšana radīja lūzumu iedzīvotāju lielākās daļas noskaņojumā. Negatīvās tendences aizmugurē vājināja Padomju Latvijas armijas kaujasspējas un negatīvi ietekmēja strēlnieku noskaņojumu. Uz pārspīlējumiem un nejēdzībām dzimtajā pūsē latviešu strēlnieki nereti reaģēja ļoti asi.

1919. gada 21. aprīlī Polijas karaspēks sagraba Viļņu un radīja draudus Padomju Latvijas armijas aizmugurei, kā arī Daugavpilij, kur atradās armijas štābs. Rezervju trūkums spieda štābu vājināt citus frontes iecirkņus, lai novērstu jaunos draudus. Tas atvieglāja

³⁴ Latviešu konversācijas vārdnīca. R., 1928—1929. 2. sēj., 2954., 3671. sl.

³⁵ Pirms A. Niedras ierašanās Liepājā baltvācu baronu izveidotā Drošības komiteja 21. aprīlī «tekošo valsts lietu vadību» uzdeva prokuroram O. Barkovskim.

vācu 6. rezerves korpusam 22. maijā pēkšņā uzbrukumā ieņemt Rīgu. Operācija tika veikta galvenokārt ar landesvēra baltvācu vienību un dzelzsdivīzijas³⁶ spēkiem. Latviešu atsevišķā brigāde³⁷ Rīgu sasniedza 23. maijā, kad pilsētā turpinājās baltvācu landesvēristu izvērstais vienkāršo rīdzinieku, gandrīz bez izņēmumiem latviešu, slaktiņš, kura upuru skaits jārēķina tūkstošos.

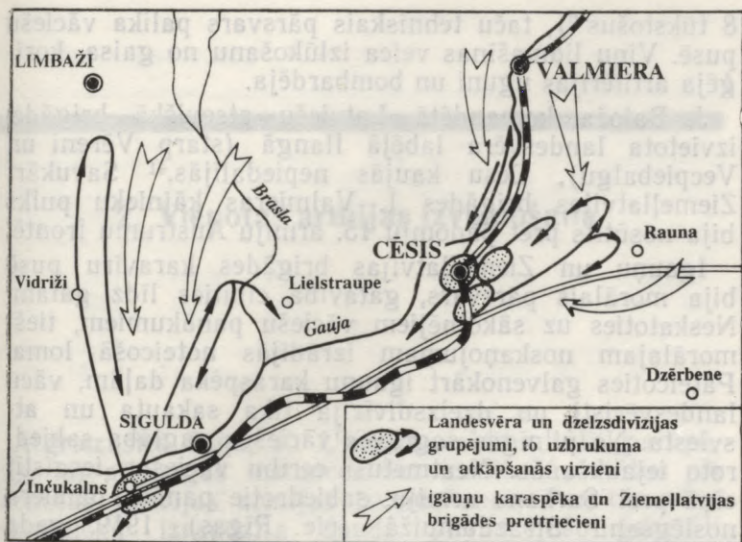
Tajā pašā laikā aktīvu operatīvu darbību eskalēja Igaunijas armija. 24. maijā tā ieņēma Izborsku, dienu vēlāk — Ainažus, bet 26. maijā — Pleskavu un Valmieru. Maija beigās igauņu karaspēks un Ziemeļlatvijas brigāde sasniedza Gaujas lejteci. Padomju Latvijas armija³⁸ bija spiesta atkāpties uz Latgali, kur tā beidza pastāvēt; 1919. gada jūnija pirmajā nedēļā Padomju Latvijas armiju pārdevēja par 15. armiju un pēc tam reorganizēja. Jau jūlijā sakarā ar poļu karaspēka panākumiem Minskas virzienā latviešu strēlnieku daļas sāka nomainīt un no Latgales pārsviet uz Baltkrieviju. Ja vācu 6. rezerves korpus un Igaunijas armija būtu nekavējoties devusies uz Latgali, jāšaubās, vai Sarkanā armija spētu tur noturēties.

Taču fon der Golcs izlēma savādāk, jo viņš tiecās vispirms pastiprināt Vācijas un vietējo vāciešu reakcionāro spēku pozīcijas Baltijā. Pakļaujoties viņam, A. Niedras kabinets līdz ar landesvēru arī dzelzsdivīziju formāli «pārkrāsoja» par Latvijas karaspēku, 1. jūnijā virzīja to uz Cēsu pusi nolūkā ieņemt Vidzemi un doties tālāk. Vācieši neievēroja Igaunijas armijas virspavēlniecības brīdinājumu nepāriet Gaujas līniju

³⁶ Pēc papildināšanas ar Vācijā savervētiem algotņiem dzelzsbrigādi izvērta par divīziju.

³⁷ 25. maijā šai brigādē bija 351 virsnieks, 333 apakšvirsnieki, 1462 kareivji (LCVVA, 1515. f., 1. apr., 189. l., 135. lp.). 27. maijā Ziemeļlatvijas brigādē skaitījās bez štāba 105 virsnieki un 3427 instruktori un kareivji (Turpat, 1492. f., 2. apr., 8. l., 17. lp.).

³⁸ Pēc veiktajām mobilizācijām 1919. gada maija vidū Padomju Latvijas armija bija izaugusi līdz 45,3 tūkst. vīru (Padomju Armijas Centrālais Valsts arhivs, 6. f., 4. apr., 59. l., 272. lp.), taču kaujasspējas tai bija sarukušas. Apmēram tikpat, t. i., kādi 46 tūkst. vīru bija fon der Golca rīcībā (LCVVA, 3405. f., 1. apr., 72. l., 51. lp.; *Bischoff J.* Die letzte Front. Berlin, 1935. S. 78; Darstellungen aus den Nachkriegskämpfen deutscher Truppen und Freikorps. Bd 2. Der Feldzug im Baltikum bis zur zweiten Einnahme von Riga. Berlin, 1937. S. 99). Turklāt vācu 6. rezerves korpus, kurā Latviešu atsevišķā brigāde veidoja nelielu daļu, bija daudz labāk apgādāts militāri tehniskajā ziņā.

1. att. Cēsu kaujas 1919. gada 19.—23. jūnijā

no grīvas līdz Siguldai—Jaungulbenei. Viņi iegāja Cēsīs, padzenot no turienes 2. Cēsu kājnieku pulku un Ziemeļlatvijas brigādes štābu.

Sabiedroto lielvalstu militāro misiju centieni novērst bruņotu sadursmi neguva panākumus. Izšķirošais cīņiņš — Cēsu kaujas — risinājās Limbažu—Lielstraupes—Cēsu—Raunas apvidū no 19. līdz 23. jūnijam (sk. 1. att.). Spēki bija apmēram līdzīgi. Landesvēram un dzelzsdivīzijai bija 8100—8500 durkļu un 660 zobenu (t. i., tiešo cīnitāju, kuri piedalījās kaujās), 342 vieglie un 180 smagie ložmetēji, 70 vieglo un nenoteikts skaits smago lielgabalu, mīnmetēju, bruņuvilcienu, bruņuaugomobilu un lidmašīnu. Igaunų un Ziemeļlatvijas brigādes kopējie spēki kaujas sākumā bija 6889 durkļi un 65 zobeni, 138 vieglie un 110 smagie ložmetēji, 32 vieglie, kā arī smagie lielgabali, 3 bruņuvilcieni un 3 bruņuaugomobilu. Cīņu laikā tiem pievienojās papildspēki,³⁹ tā ka durkļu skaits gandrīz izlīdzinājās (igauņu un latviešu karavīru skaits arī pārsniedza

³⁹ Sk. Reeks N. Limbažu—Lielstraupes—Cēsu—Raunas kaujas no 1919. g. 19.—23. jūnijam: Piezīmes un atmiņas // Militāro rakstu krājums. R., 1928. Nr. 3. 88., 90. lpp.; Latviešu konversācijas vārdnīca. 2. sēj. 2959.—2962. sl.

8 tūkstošus⁴⁰), taču tehniskais pārsvars palika vāciešu pusē. Viņu lidmašīnas veica izlūkošanu no gaisa, koriģēja artilērijas uguni un bombardēja.

J. Baloža komandētā Latviešu atsevišķā brigāde, izvietota landesvēra labējā flangā (starp Vēreni un Vecpiebalgu), Cēsu kaujās nepiedalījās.⁴¹ Savukārt Ziemeļlatvijas brigādes 1. Valmieras kājnieku pulks bija nosūtīts pret padomju 15. armiju Austrumu frontē.

Igauņu un Ziemeļlatvijas brigādes karavīru pusē bija morālais pārsvars, gatavība cīnīties līdz galam. Neskatoties uz sākotnējiem vāciešu panākumiem, tieši morālajam noskaņojumam izrādījās noteicošā loma. Pateicoties galvenokārt igauņu karaspēka daļām, vācu landesvēristi un dzelzsdivīzija tika sakauta un atsviesta. No pilnīgas sagraves vāciešus paglāba sabiedroto iejaukšanās. Neatmetuši cerību vāciešus iesaistīt cīņā pret Sarkano armiju, sabiedrotie panāca pamiera noslēgšanu Strazdumuižā (pie Rīgas) 1919. gada 3. jūlijā. Tā sauktajā landesvēra kara laikā igauņu karaspēks bija zaudējis 1024 cilvēkus (40 virsniekus un 984 kareivjus), Ziemeļlatvijas brigāde — 129 vīrus (5 virsniekus un 124 kareivjus).⁴² Par vāciešu zaudējumiem, kas nebija mazie, daudz maz precīzu ziņu trūkst.

Saskaņā ar pamiera līguma noteikumiem vācu karaspēks atstāja Rīgu un atgāja uz Jelgavas rajonu. 6. jūlijā, iedzīvotāju sveikta, Rīgā ienāca J. Zemitāna Ziemeļlatvijas brigāde.

A. Niedras kabinets bija spiests pamest politisko skatuvi. Jau 27. jūnijā Latvijas Pagaidu valdība atjaunoja darbību Liepājā, bet 8. jūlijā ieradās Rīgā.

⁴⁰ 1. Valmieras kājnieku pulks 1919. gada maija beigās tika nosūtīts uz Austrumu jeb Latgales fronti, tādēļ kopā ar igauņu karaspēka daļām Cēsu kaujās piedalījās tikai kopveža K. Berķa komandētais 2. Cēsu kājnieku pulks, kurā 11. jūnijā bija nepilni 2 tūkst. viru (LCVVA, 1526. f., 1. apr., 394. l., 62. lp.).

⁴¹ Dokumenti stāsta. 197., 198. lpp. To noteica gan brigādes atkarība no landesvēra oberštāba municijas u. c. apgādes lietās, kā arī angļu militārās misijas ieteikums (1919. gada 10. jūnijā) «nekādā gadījumā un ne pie kādiem apstākļiem nerikoties aktīvi». līdz netiks saņemtas citas instrukcijas (LCVVA, 3601. f., 1. apr., 220. l., 1.—3. lp.).

⁴² Революция, гражданская война и иностранная интервенция в Эстонии (1917—1920). Таллин, 1988. С. 572.

2. Vienotas armijas izveidošana

Atgriezies Rīgā, K. Ulmaņa valdība tūlīt parūpējās, lai attiecīgās instances bez kavēšanās stātos pie vienotas Latvijas armijas izveidošanas. Par tās virspavēlnieku izraudzīja daudz pieredzējušo ģenerāli D. Simonsonu¹:

PAVĒLE Nr. 1

Latvijas armijai — Rīgā 11. jūlijā 1919. gadā

Uz Pagaidu valdības pavēli no 10. VII 19. esmu iecelts par Latvijas armijas virspavēlnieku, pie kura dienesta pienākumu izpildīšanas, sākot no šīs dienas, esmu stājies.

Pamats: Pagaidu valdības pavēle no 10. VII 19.

*Latvijas armijas virspavēlnieks
ģenerālis Simonsons²*

Armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieka pienākumus uzticēja kopvedim³ E. Kalniņam, par operatīvās daļas

¹ Ģenerāļa D. Simonsona iecelšana par virspavēlnieku (dažas dienas vēlāk viņam uzticēja arī apsardzības ministra pienākumus) liecināja par kompromisa meklējumiem sakarā ar abu brigāžu komandieru — pulkvežu J. Baloža un J. Zemitāna — nesaprašanos. Virspavēlnieka postenī D. Simonsons palika līdz 16. oktobrim, kad viņu nomainīja J. Balodis.

² LCVVA, 3601. f., 1. apr., 4. l., 1. lp.

³ Šī jaunievestā dienesta pakāpe pastāvēja neilgu laiku, jo drīz tās vietā tika noteikta pulkvežleitnanta pakāpe.

Divīzijas	10. aug. pēc saraksta					pēc	
	virs- nieki	sani- tārvirs- nieki	kara ierēd- ņi**	instruk- tori	kareivji	virs- nieki	sanitār- virs- nieki
Kurzemes	322	17	58	1028	6203	322	—
Vidzemes	251	14	66	890	7772	342	16
Latgales	217	6	52	427	2893	286	—

* LCVVA, 3601. f., 1. apr., 217. l., 6., 16., 17., 19—21., 49.—51. lp.

** Tekstā — ierēdņi.

priekšnieku iecēla kapteini M. Hartmani (vēlāk viņi kļuva par ģenerāļiem). Štābs sāka darboties 15. jūlijā.

Latviešu atsevišķās jeb Dienvidlatvijas un Ziemeļlatvijas brigādes uzbūve bija visai atšķirīga. Pirmo veidoja trīs atsevišķi bataljoni, otrā bija saformējusi divus kājnieku pulkus un bataljonu. Ziemeļlatvijas brigādi papildināja arī nelielais partizānu pulks, trīs artilērijas baterijas, jātnieku eskadrons un bruņuvilciens.⁴ Latviešu atsevišķā brigāde tiecās neatpalikt savu rindu papildināšanā.

Jūlija vidū Dienvidlatvijas un Ziemeļlatvijas brigādes izvērta par Kurzemes un Vidzemes divīzijām, atstājot tām līdzšinējos komandierus. Tobrīd jaunizveidotajā armijā, ieskaitot jaunus formējumus Liepājas rajonā,⁵ rezerves bataljonus, etapus un komandantūras, pavisam bija 1246 virsnieki, 24 182 instruktori un kareivji. Līdz ar šautenēm viņu apbruņojumā bija 107 ložmetēji un 87 patšautenes.⁶ Nedaudz vēlāk sākās trešās — Lat-

⁴ Valmieras kājnieku pulka vēsture, 1919—1929. R., 1929. 143. lpp.; *Peniķis M.* Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. gada vasarā un rudenī. R., 1931. 5. lpp.

⁵ Pēc vienošanās starp K. Ulmaņa valdību un sabiedroto militārajām misijām ar apsardzības ministra pavēli (1919. gada 30. jūnijā Liepājā) par galveno apmācības un apgādes priekšnieku «pie visām Latvijas karaspēka nodaļām un jaunformējamiem spēkiem» iecēla angļu pulkvedi Dž. Grovu (LCVVA, 1468. f., 1. apr., 1., 47. lp.). Domājams, tas tika darīts ne bez aprēķina panākt sabiedroto aktīvāku iesaistīšanos latviešu formējumu apbruņošanā un apgādē.

⁶ *Peniķis M.* Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. gada vasarā un rudenī. 6. lpp.

TRIJAVIĀS LATVIJAS
ARMIJAS
PĒC 1919. GADA

1919. gada 10. augustā un 6. oktobrī*

6. okt.

saraksta			faktiski				
kara ierēdņi	instruktori	kareivji	virsnieki	sanitār-virsnieki	kara ierēdņi	instruktori	kareivji
48	1273	6339	247	—	40	1132	5746
59	1030	9384	278	14	49	866	7358
63	823	3356	233	—	57	686	2804

gales divīzijas organizēšana, par kuras komandieri iecēla bijušo 2. Cēsu kājnieku pulka komandieri K. Berķi. Katrai divīzijai vajadzēja sastāvēt no trijiem kājnieku pulkiem. Tie bija (saskaņā ar jauno numerāciju) Kurzemes divīzijā — 1. Liepājas kājnieku pulks, 2. Ventspils kājnieku pulks, 3. Jelgavas kājnieku pulks; Vidzemes divīzijā — 4. Valmieras kājnieku pulks, 5. Cēsu kājnieku pulks, 6. Rīgas kājnieku pulks; Latgales divīzijā — 7. Siguldas kājnieku pulks, 8. Daugavpils kājnieku pulks, 9. Rēzeknes kājnieku pulks. Kājnieku daļām izdalīja krievu, vācu, japāņu un angļu sistēmas šautenes, galvenokārt krievu un vācu ložmetējus (pārsvarā Maksima un Kolta sistēmas). Ložmetēju kopskaits pulkos bija neliels, tāpēc parasti tos centās aizstāt ar patšautenēm (tās bija Madsena un Lūisa sistēmas). Par divīziju formēšanas gaitu un pirmajiem rezultātiem uzskatāmi liecināja to personālsastāvs pēc nepilna mēneša un izšķirošo cīņu priekšvakarā (sk. 1. tab.).

Kā redzams, Kurzemes un Vidzemes divīziju formēšana 1919. gada rudens sākumā uz priekšu bija pāvirzījusies maz. Tālu no abām joprojām atpalika Latgales divīzija. Ļoti traucēja ieroču un ietērp trūkums. Vēl grūtāk gāja ar jātnieku un tehnisko daļu jeb vienību formēšanu. Maz bija piemērotu zirgu, nepietika lieltgabalu u. c. kara tehnikas. 1919. gada augustā reorganizēja jau izveidotās jātnieku vienības. Pie katras divīzijas organizēja vienu eskadronu. Sakarā ar jātnieku vienību piedalīšanos kaujās šī reorganizācija ievilkās.

Par Latvijas armijas Artilērijas pārvaldes priekš-

nieku iecēla pulkvežleitnantu J. Ruškevicu.⁷ Kapteinim A. Dannebergam uzdeva formēt Vidzemes artilērijas pulku. Saskaņā ar armijas vadības ieceri šādam pulkam bija jābūt katrā divīzijā. Artilērijas pulkā tika paredzēti trīs divizioni, divizionā — trīs baterijas, bet ikvienā baterijā — četri vieglie lielgabali jeb lauka haubices.⁸ Taču jūlija vidū Latvijas armijas rīcībā atradās tikai 13, trīs mēnešus vēlāk — 23 vieglie lauka lielgabali, 2 sešcollīgas haubices un pāris angļu smago lielgabalu.⁹ Tādēļ lielgabalu sagāde bija un palika pats galvenais Artilērijas pārvaldes uzdevums.

Tovasar Latvijas armijas rīcībā atradās divi bruņuvilcieni. Viens no tiem būtībā bija bruņuvilciena imitācija (divi bruņoti vagoni ar pāris lielgabaliem un dažiem ložmetējiem), otrs — iegūts kopā ar citām trofejām. Līdz gada beigām nāca klāt vēl trīs bruņuvilcieni. Tos visus turpmāk apvienoja bruņuvilcieni divizionā.

Latvijas armijas kaujas sastāvu papildināja bruņautomobiļi. 1919. gada rudens sākumā to bija četri — «Lāčplēsis», «Zemgalietis», «Kurzemnieks» un «Imanta».

1919. gada vasarā sākās aviācijas grupas formēšana, kaut gan armijas rīcībā atradās tikai dažas lidmašīnas. Tā paša gada 1. oktobrī aviācijas grupu pārveidoja par Latvijas armijas aviācijas parku.¹⁰ Cīņu turpinājumā kā trofejas ieguva astoņas lidmašīnas, bet 1919. gada decembrī pienāca desmit Lielbritānijā iepirktās.¹¹

Saskaņā ar kādu arhīva materiālu, cik var spriest — no 1919. gada oktobra, Latvijas armijas trijām nepietiekoši apbruņotajām divīzijām trūka 72 lielgabalu (ar lādīņiem), 10 000 šauteņu, 10 000 000 šauteņu patronu, 200 ložmetēju, 50 smago ložmetēju, 8 bruņautomobiļi, 8 lidmašīnu, 4 tanku. Šo divīziju nokomplektēšanai nepietika 20 000 šīneļu un uniformu.¹² Tādēļ vairāk nekā apšaubāmi ir padomju literatūrā sastopamie apgalvojumi, ka Antante un ASV esot dāsni apgādājušas

⁷ Jēkabs Ruškevics bija beidzis cariskās Krievijas Artilērijas akadēmiju (1914) un pēc tam dienējis Petrogradas arsenālā.

⁸ LCVVA, 3601. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.

⁹ Turpat, 3597. f., 1. apr., 26. l., 104. lp.

¹⁰ Turpat, 5192. f., 1. apr., 1340. l., 2. lp.

¹¹ Latvju enciklopēdija. Stokholma, 1950. 4. d. 355. lpp.

¹² LCVVA, 6033. f., 1. apr., 31. l., 73. lp.

Baltijas valstu armijas ar visu nepieciešamo,¹³ it sevišķi līdz 1919. gada rudenim. 1. pasaules karam beidzoties, sabiedroto lielvalstis, protams, bija ieinteresētas atbrīvoties no pārliecīgi saražotā bruņojuma un lielajiem pārtikas krājumiem (ASV), taču par to tika pieprasīta prāva samaksa. Kredītu un to procentu dzēšana ieilga uz daudziem gadiem.

Latvijas armijas komandējošo sastāvu veidoja galvenokārt cara armijas virsnieki, to lielum lielais vairākums bija latvieši. 1919. gadā mobilizēja 980 virsniekus un 44 969 kareivjus, pieņēma 726 brīvprātīgos.¹⁴ Par nopietnu problēmu kļuva virsnieku un instruktoru sastāva papildināšana. Jau jūlijā noorganizēja karaskolu Liepājā ar virsnieku, instruktoru un kareivju nodaļām. Mācības nepabeigusi, lielākā daļa audzēkņu oktobrī tika nosūtīta uz Rīgu, pārējos sadalīja pa Liepājas garnizona daļām.¹⁵

Ar armijas virspavēlnieka 13. septembra pavēli tika likti vienotas sistēmas pamati komandieru kadru sagatavošanā. Šī sistēma ietvēra sevī virsnieku kursus, karaskolu un Instruktoru bataljonu. Apmēram 100 cilvēku savas zināšanas varēja pārbaudīt, atjaunināt un papildināt virsniekuursos, kam sākotnēji vajadzēja nodrošināt «armijas komplektēšanu ar labi sagatavotiem jaunākiem virsniekiem».¹⁶ Par šo kursu komandieri iecēla pulkvežleitnantu V. Kaminski. Karaskolā, kuras vadīšanu uzdeva pulkvedim M. Peniķim,¹⁷ bija izteicis vēlēšanos mācīties 301 kareivis ar vidusskolas vai augstskolas izglītību, tādēļ kadetu komplektēšana īsā laikā tika pabeigta. Ciņām Latvijā 1919. gada rudens sākumā saasinoties, iesāktās mācības uz laiku bija jāpārtrauc un kursantiem jāiesaistās kauju operācijās. Karaskola mācības varēja atsākt tikai 1. decembrī. Līdztekus teorētiskajiem priekšmetiem (topogrāfija, fortifikācija, karaspēka reglamenti u. c.), kam karaskolā veltīja apmēram trešdaļu laika, liela uzmanība

¹³ Sk. piem., *Сиполс В. Я.* Кем и как была создана буржуазная Латвия // Новая и новейшая история. 1988. № 5. С. 40.

¹⁴ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 58. l., 3. lp.

¹⁵ Latvijas armija 20 gados. R., 1940., 246. lpp.

¹⁶ LCVVA, 4757. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.

¹⁷ So amatu M. Peniķis ieņēma neilgu laiku, jo pēc mēneša (12. oktobrī) viņu iecēla par Vidzemes divīzijas komandieri un Dienvidfrontes pavēlnieku (LCVVA, 3601. f., 1. apr., 4. l., 100. lp.).

tika pievērsta praktiskajām nodarbibām. Piespiedu pārtraukuma dēļ mācības karaskolā beidzās vēlāk, nekā sākotnēji bija iecerēts. Pārbaudījumus sekmīgi izturēja 233 kadeti.¹⁸

Par četru rotu lielā Instruktoru bataljona komandieri nozīmēja pulkvedi J. Apini. Atkarībā no sagatavotības mācības bataljonā paredzēja veikt divos jaunākajos un divos vecākajosursos. Instruktoru bataljona ikdienu raksturoja galvenokārt praktiska rakstura intensīvas apmācības. Topošie instruktori apguva dažādu sistēmu strēlnieku ieročus, taktiku un reglamentus. Viņiem nācās iziet arī nelielu personiskās higiēnas kursu, noklausīties lekcijas par Latvijas vēsturi.¹⁹ Tas liek atzinīgi vērtēt mācību programmas daudzpusīgo raksturu.

Tikko pierima cīņas, tā 1919. gada 20. novembrī savu darbību sāka Artilērijas kadetu skola. Tajā uzņēma 77 nākamos artilērijas virsniekus,²⁰ taču sakarā ar jaunu karaspēka daļu formēšanu komandieru kadru trūkums strauji pieauga — un virsnieku kursus vajadzēja atlikt.

1919. gada jūlijā Apsardzības ministrija mainīja pirms četriem mēnešiem ieviestās karavīru dienesta pakāpes Latvijas armijā. Zemākās bija kareivis un dižkareivis; instruktoru sastāvu veidoja kaprālis, seržants un virsseržants; virsnieku dienesta pakāpes bija apakšleitnants, leitnants, virsleitnants, kapteinis²¹, pulkvežleitnants, pulkvedis, ģenerālmajors, ģenerālleitnants un ģenerālvirsaitis (no ģenerāļu iedalījuma vēlāk atteicās).²²

Daudz nācās domāt un rīkoties, lai nodrošinātu karaspēkam tik nepieciešamos sakarus. 1919. gada septembrī un oktobrī tika izveidots armijas radiotelegrāfs.

Lai nokārtotu ievainoto karavīru izvešanu no kara lauka, transportēšanu un ārstēšanu, 1919. gada 19. jūlijā nodibināja Latvijas armijas Sanitāro pārvaldi. Tā kā karaspēka daļu sastāvā un arī aizmugurē atradās tūkstošiem zirgu, desmit dienu vēlāk apstiprināja Veterinārās pārvaldes štatus.

¹⁸ LCVVA, 4757. f., 1. apr., 29. 1., 36. lp. Kaujās bija krituši 8, bez vēsts pazuduši — 2, ievainoti 27 (no tiem 4 nomira).

¹⁹ Turpat, 43. 1., 2. lp.

²⁰ Latvijas armija 20 gados. 248. lpp.

²¹ Tekstā — kapitāns.

²² LCVVA, 1515. f., 1. apr., 116. 1., 13. lp.

1919. gada 15. jūlijā lika pamatus Latvijas armijas Apgādības pārvaldei (priekšnieks — pulkvedis A. Stiebre) ar saimniecības, artilērijas, kara satiksmes, tehnisko un finanšu daļu. Pāris nedēļu vēlāk visa karaspēka apgādi pārņēma Latvijas armijas Saimniecības pārvalde, pakāpeniski sašaurinot minētās Apgādības pārvaldes darbības sfēru un uzdevumus.

Izpostitajā un dažādu karaspēku izlaupītajā Latvijā nepavisam nebija vienkārši sagādāt karavīriem nepieciešamo pārtiku, zirgiem — elpi. 1919. gada 12. februārī apsardzības ministrs J. Zālītis deva rīkojumu visām latviešu daļām Kurzemē ievērot landesvēra pavēlniecības noteiktās uztura normas: maize — 750 g, gaļa — 200 g svaiga vai 100 g žāvēta, tauki (sviests) — 55 g, marmelāde — 50 g.²³ Šīs normas saglabāja visā Latvijas armijā, bet 30. jūlijā tika paredzētas sekojošas diennakts normas vienam cilvēkam: milti — 503 g vai maize — 750 g, gaļa — 200 g, tauki (sviests, speķis) — 50 g, kā arī dārzeņi, putraimi vai makaroni u. c.²⁴ Ziemeļlatvijas brigāde līdz jūlijam saņēma pārtiku no Igaunijas armijas apgādes orgāniem; šai armijā diennakts deva bija nedaudz mazāka: maize — 614 g, gaļa — 204 g, tauki — 42 g u. c.²⁵ Ievēribas cienīgs ir fakts, kas fiksēts attiecīgā dokumentā par pārtikas izsniegšanu, proti: «Pārtikas norma ir vienāda priekš visiem, kas kalpo Latvijas armijā un viņas iestādēs, t. i., virsniekiem, (kara) ierēdņiem, kareivjiem, strādniekiem un citiem kalpotājiem.»²⁶ Tas liecina par demokrātisku principu nodrošināšanu visu karavīru — kā vienkāršo ierindnieku, tā augstāko komandieru — pārtikas apgādē.

Kā pārtikas produktu, tā elpes ieguvē nevarēja iztikt bez rekvizīcijām. Elpes trūkums armijā bija izjūtams pat asāk.

Glūži neapmierinoši armija bija apgādāta ar ietērpu. Ilgāku laiku tika valkātas krievu cariskās un vācu armijas, daļēji arī angļu formas. Nekas netika noņemts, jo citādi rīkoties nevarēja. «Daudzi jaunuzmobilizētie ieradās bataljonā noplisušās drēbēs un pat

²³ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 238. l., 20. lp.

²⁴ Turpat, 1527. f., 1. apr., 1. l., 18. lp.

²⁵ Vidzemes artilērijas pulka vēsture. R., 1938. 18., 19. lpp.

²⁶ LCVVA, 1527. f., 1. apr., 1. l., 18. lp.

basām kājām,»²⁷ teikts par Ziemeļlatvijas brigādes rezerves bataljona formēšanu maija beigās un jūnijā. Sāds stāvoklis saglabājās arī vēlāk. Cits nekas neatlika kā vākt visus iespējamus audumus, drēbes u. tml. materiālus, iekārtot īpašas apģērbu un apavu, tāpat zirgu transportlīdzekļu izgatavošanas un remonta darbnīcas. Ar lielām pūlēm līdz 1919. gada oktobrim tādā veidā izdevās nodrošināt apmēram 30% karavīru, un tikai nākamā gada vasarā ietērpto karavīru īpatsvars sasniedza 50%.²⁸ Šie rādītāji jāvērtē kā visai necili.

Latvijas armijas izveidošanas sākumā, 1919. gada 12. jūlijā, Kurzemes divīziju pārvietoja uz Austrumu (Latgales) fronti un šīs divīzijas komandieri J. Balodi iecēla par kaujas rajona priekšnieku, nododot viņa rīcībā «visas Latvijas armijas karaspēka daļas, kuras atrodas frontē pret lieliniekiem». ²⁹ Tad pat par Rīgas pilsētas garnizona priekšnieku kļuva J. Zemītāns. Viņa komandētās Vidzemes divīzijas pulki, izņemot 4. Valmieras kājnieku pulku, kas, kā jau atzīmēts, kopš jūnija sākuma atradās Latgalē, izvietojās Rīgā un tās apkārtnē. Zināmu laiku Rīgas rajonā šī pārkārtošanās varēja notikt samērā mierīgos apstākļos. Jūlijā tika reorganizēts uz Tukuma apkārtni atgājušais Baltijas landesvērs. Pēc Vācijas algotņu atlaišanas landesvēru ieskaitīja Latvijas armijā un par komandieri iecēla angļu pulkvežleitnantu H. Aleksanderu³⁰. Landesvēristus nosūtīja uz Austrumu fronti. 1920. gada martā no šiem «Latvijas vācu zemessargiem» izveidoja 13. Tukuma kājnieku pulku un kā ceturto iedalīja Kurzemes divīzijā.³¹

Līdz pat 1919. gada decembrim Latvijas armija nespēja pārņemt Austrumu fronti visā tās garumā, tādēļ Igaunijas armija turpināja kontrolēt šīs frontes kreiso flangu no Alūksnes līdz Lubāna ezeram.

²⁷ 6. Rīgas kājnieku pulka vēsture, 1919—1929. R., 1929. 10. lpp.

²⁸ Mūsu armija tapšanā, valsts izcīnīšanā un tagadējās sasniegumos. 144., 145. lpp.

²⁹ LCVVA, 3601. f., 1. apr., 4. l., 2. lp.

³⁰ 2. pasaules kara laikā viņš kļuva par feldmaršalu (1944) un sabiedroto karaspēka virspavēlnieku Vidusjūras rajonā.

³¹ LCVVA, 6033. f., 1. apr., 107. l., 212. lp.

Reizē ar rūpēm par frontes pastiprināšanu Latvijas armijai vajadzēja pilnveidot aizmugures instanču struktūru. Jau 1919. gada 29. martā pulkvedis Z. Adienis bija iecelts par aizmugures apsardzības priekšnieku.³² Viņam tika pakļauti vietējie komandanti, aizmugurē (Kurzemē) atrodošās karaspēka daļas. Pāris mēnešu vēlāk, 27. maijā, Ziemeļlatvijas brigādes aizmuguri pakļāva kopvedim J. Miglavam, kuru 19. jūlijā nozīmēja par Vidzemes un Latgales rajona priekšnieku. Minēto instanču galvenais uzdevums bija sekmēt karaspēka daļu un vienību formēšanos, atbildēt par kārtību un drošību aizmugurē. Vajadzēja gādāt arī par atsevišķu kara postījumu novēršanu (tiltu, izjaukto dzelzceļa sliežu posmu atjaunošanu u. tml.).

Jaunajai valstij dažādu grūtību un šķēršļu bija nepilnam, tomēr 1920. gada 14. janvārī Ministru kabinets pieņēma lēmumu «izsniegt trūcīgām kareivju ģimenēm maizi par brīvu, vispirmā kārtā Rīgā, uzņemoties izdevumus uz valsts rēķina».³³ To nevajadzētu kvalificēt kā skaistu žestu, bet gan kā pagaidu nepieciešamību. Tādējādi tika stiprināta valdības autoritāte un cēlās kareivju morālais noskaņojums.

³² LCVVA, 1468. f., 1. apr., 1. l., 45. lp.

³³ Turpat. 83. l., 11. lp.

3. Latvijas karaspēka operatīvā darbība no 1919. gada oktobra līdz 1920. gada janvārim. Miera līgums ar Padomju Krieviju

Latvijas armija daudz maz mierīgi organizēties un pārkārtoties varēja aptuveni trīs mēnešus. Tik ilgi Jelgavas un Bauskas rajonā palikušie fon der Golca vadītie algotņi izturējās samērā pasīvi. Pa šo laiku Kurzemē ieradās ešeloni ar Vācijas gūstekņu nometnēs savervētiem krievu kareivjiem — karagūstekņiem. Lai Vācijai nevarētu pārņemt agresijas turpināšanu austrumos, notika, kā mēdz teikt, izkārtnes maiņa; īsā laika sprīdī tika noorganizēta krievu baltgvardu Rietumu armija ar avantūristu P. Bermontu¹ priekšgalā. Ar fon der Golca gādību šajā armijā iestājās gan dzelzsdivīzijas, gan daudzo tā saukto brīvkorpusu karotāji, pavisam ap 40 tūkst. vāciešu. Pāreja «krievu dienestā» būtībā aprobežojās ar zīmotņu u. tml. atribūtikas nomaiņu. Jau tas vien, ka bermontiešu vidū vāciešu bija četrreiz vairāk nekā krievu karavīru, bet štābā apgrozījās daudzi baltvācu baroni, lika Latvijas Pagaidu valdībai būt sevišķi uzmanīgai. Pēc nepilnīgām ziņām, kas bija valdības rīcībā, fon der Golcs bija saņēmis no Vācijas finansu magnātiem 200 milj. marku, turklāt bermontiešiem pienāca dažādi — galvenokārt kara materiālu sūtījumi par vairāk nekā 300 milj. marku.² Pēc paša P. Bermonta vēlāk sniegtajām ziņām, viņa

¹ Pāvels Bermonts, kas uzdevās par pulkvedi un kas cariskās armijas rindās bija piedalījies gan Krievijas—Japānas, gan arī 1. pasaules karā, jāvērtē kā patiesi tumša personība. 1919. gada augustā viņš paziņoja, ka turpmāk saukšoties par kņazu Avalovu, jo esot šīs dzimtas pēctecis.

² LCVVA, 6033. f., 1. apr., 31. l., 52., 53. lp.

ricībā atradās 51—52 tūkst. kareivju, 600 ložmetēju, 100 lielgabalu, 50 mīnmetēju un 120 lidmašīnu.³ Pēdējo skaitli gan var apšaubīt, taču nav noliedzams, ka bermontiešiem salīdzinājumā ar pretimstāvošajām Latvijas armijas daļām, kam Rīgas rajonā (no Vecdubultiem līdz Ķekavai) bija 11,3 tūkst. vīru ar 9 lielgabaliem, 23 smagajiem ložmetējiem, 43 patšautenēm, bruņuvilcienu, trijiem bruņuautomobiļiem un pāris lidmašīnām,⁴ bija liels skaitliskais un vēl jo vairāk militāri tehniskais pārspēks.

Pieredzējuši vācu militāristi palīdzēja P. Bermontam izstrādāt pēkšņa uzbrukuma plānu Rīgas, pēc tam Vidzemes un Igaunijas sagrābšanai. Par to liecināja iecerētās operācijas nosaukums — «Zibensspēriens» («Blitzschlag»)⁵. Tiesa, 1919. gada oktobra sākumā pats fon der Golcs beidzot tika atsaukts un aizbrauca uz Vāciju.

6. oktobrī, pāris dienu pirms bermontiešu uzbrukuma sākuma, Latvijas armijā bija 1811 virsnieku, 60 ārstu, 500 kara ierēdņu, 4189 instruktori, 31 690 kareivju, bet tās bruņojumā — 20 lielgabalu, 173 ložmetēji, 121 patšautene, 21 624 šautenes.⁶ Frontes pastiprināšanas iespējas Rīgas rajonā, pārsviežot spēkus no Latgales, bija visai ierobežotas. Vairākums daļu atradās formēšanās stadijā, kaujās varēja piedalīties tikai 35—40% no kopskaita.⁷ Nepietiekošais apbruņojums, it īpaši nelielais lielgabalu skaits, kas bija izvietots 32 km garā frontē pret bermontiešiem, lika rēķināties ar tās iespējamu pārrāvumu dažādās vietās.

Rietumu armijas uzbrukums Rīgai sākās 8. oktobra rītā (sk. 2. att.). Vispirms cīņas sākās abos flāngos. Todien plkst. 10 no rīta kāds bermontiešu bataljons (ap 1000 vīru⁸) iebruka Tukumā un to ieņēma. Bermontiešu varā nonāca Rīgas jūrmala. Labējā spārnā izvietotais Vācu leģions caur Iecavu uzbruka Latvijas armijas

³ *Awaloff*. Im Kämpfe gegen den Bolschewismus. Hamburg. 1925. S. 219.

⁴ Latviešu konversācijas vārdnīca. 2. sēj. 2183. sl.

⁵ Darstellungen aus den Nachkriegskämpfen deutscher Truppen und Freikorps. Bd 3. Die Kämpfe im Baltikum nach der zweiten Einnahme von Riga: Juni bis Dezember 1919. Berlin, 1938. S. 87.

⁶ LCVVA, 3601. f., 1. apr., 407. l., 1. lp.

⁷ *Ducens J.* Mūsu armija pirmajos 5 gados // Valdības Vēstnesis. 1923. 17. nov.

⁸ LCVVA, 1468. f., 1. apr., 136. l., 152. lp.

vienībām, kas bija izvietotas Ķekavas rajonā. Sastapis vienas latviešu rotas pašreizējā pretestību, Vācu legions pie Ķekavas aizkavējās apmēram līdz pusdienas laikam, bet pēc tam nesekmīgi centās atspiest 6. Rīgas kājnieku pulku no Pļavnieku rajona (Daugavas kreisajā krastā iepretim Doles salas ziemeļgalam).

Sevišķi sivas ciņas risinājās Jelgavas šosejas apkārtnē, pa kuru uz Rīgu lauzās dzelzsdivīzija.⁹ Vakar pusē Latvijas armijas daļas tika atspiestas pie pašas Rīgas robežas, tomēr sīkstā pretestība un vietām izdarītie pretuzbrukumi aizkavēja ienaidnieka ielaušanos Pārdaugavā. No nakts kaujām tas izvairījās.¹⁰

Situācija kļuva kritiska. Latvijas Pagaidu valdība izbrauca uz Cēsīm, pirms tam pa telegrāfu lūdzot Igaunijas republiku sniegt palīdzību. Vidzemes divīzijas un Rīgas rajonā izvietoto spēku komandieris J. Zemitāns deva pārsteidzīgu rīkojumu karaspēkam atiet uz aizstāvēšanās pozīcijām pie Juglas. Tas gan netika darīts.¹¹ Aizsardzībai steigšus sagatavoja Daugavas labo krastu.

Likās, bermontieši tūlīt sagrābs Rīgu. Angļu laikraksts «*The Times*», noticējis savu Berlīnes un Helsinku korespondentu pārsteidzīgajiem ziņojumiem, pasteidzās publicēt vēsti par Rīgas krišanu.¹² Taču tas nenotika, lai gan 9. oktobrī, kaujām norisinoties visā frontē, ienaidnieks pamatoti cerēja gūt izšķirošus panākumus. Latvijas armijas karavīru pašreizējā ievērojami aizkavēja bermontiešu uzbrukuma attīstību. Uz Daugavas labējo krastu Latvijas armijas daļas atkāpās pilnīgā kaujas kārtībā. Kad pretinieks sasniedza tiltus pāri Daugavai, Vecrīgas un pilsētas centrālās daļas aizstāvēšanai jau bija savilkti visi iespējamie spēki. Rīgas aizstāvjiem palīgā ieradās divi igauņu bruņuvilcieni, un bermontieši tālākus panākumus neguva.

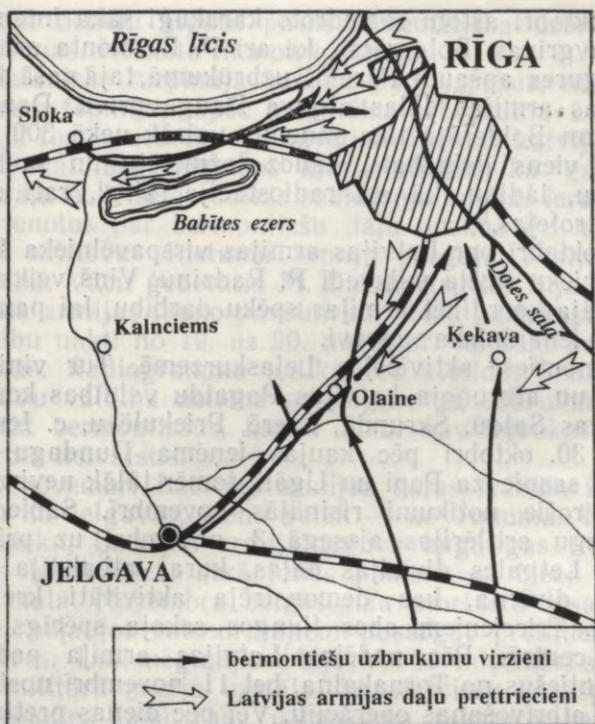
Sapratis, ka «zibensspēriens» izgāzies, P. Bermonts 10. oktobrī pa radio griezās pie Latvijas Pagaidu valdi-

⁹ Latvijas armija 20 gados. 179., 180. lpp.

¹⁰ *Radziņš P.* Latvijas brīvības karš. I. d. Ciņas pret Bermontu. R., [1921]. 23. lpp.

¹¹ Ar Latvijas armijas virspavēlnieka D. Šimonsona 1919. gada 12. oktobra pavēli par «pienākumu nepareizu izpildīšanu» pulkvedis J. Zemitāns tika atcelts no Vidzemes divīzijas un Rīgas rajonā izvietoto spēku komandēšanas un ieskaitīts virsnieku rezervē pie armijas inspekcijas daļas (LCVVA, 3601. f., 1. apr., 4. l., 100. lp.).

¹² *The Times*. 1919. Oct. 11.

2. att. Bermontiešu uzbrukums Rīgai 1919. gada oktobri—novembri

bas ar ierosinājumu uzsākt pamiera sarunas. Ierosinājums palika bez atbildes. Latviešu tauta cēlās cīņai. Tūkstošiem jaunekļu un vīru brīvprātīgi iestājās Latvijas armijā, lai aizšķērsotu ceļu vismelnākajai reakcijai, kas apdraudēja Latvijas pastāvēšanu. Kārtējā mobilizācija oktobra mēnesī palielināja Latvijas armiju par 8 tūkst. vīru, bet vispār cīņu laikā pret bermontiešiem armijas skaitliskais sastāvs sasniedza 50 tūkst. cilvēku.¹³

Armijas virspavēlniecība sāka gatavot prettriecienu ienaidnieka kreisajam flangam. Te vieglāk bija pārsviet spēkus, radīt pārsvaru, te labāk varēja izmantot angļu un franču karakuģu artilērijas atbalstu.

¹³ Latvijas armija 20 gados. 193., 214. lpp.

15. oktobrī astoņi sabiedroto karakuģi sāka intensīvu Daugavgrīvas, Bolderājas, kā arī P. Bermonta armijas aizmugures apšaudi. Pārejot uzbrukumā, tajā pašā dienā Latvijas armijas daļas atguva Daugavgrīvu. Daugavgrīvā un Bolderājā tika saņemts vairāk nekā 300 gūstekņu, viens lielgabals, daudz ložmetēju un šauteņu, patronu, lādiņu, kā arī radiostacija, zirgi, rati u. c. veida trofejas.¹⁴

27. oktobrī par Latvijas armijas virspavēlnieka štāba priekšnieku iecēla pulkvedi P. Radziņu. Viņš veiksmīgi turpināja koordinēt armijas spēku darbību, lai panāktu ātrāku ienaidnieka sagrāvi.

Bermontieši aktivizējās Lejaskurzemē. Tur viņi sagrāba un atbrūvoja Latvijas Pagaidu valdības komandantūras Saldū, Skrundā, Ezerē, Priekulē u. c. Ienaidnieks 30. oktobrī pēc kaujas ieņēma Dundagu, pēc dienas sasniedza Popi un Ugāli, tomēr tālāk nevirzījās.

Izšķirošie notikumi risinājās novembrī. Sabiedroto karakuģu artilērijas aizsegā 3. novembrī uz priekšu devās Latgales divīzijas daļas, kuras atbalstīja Vidzemes divīzija, kas demonstrēja aktivitāti kreisajā flangā. Triecieniem abos flangos sekoja spēcīgs trieciens centrā. Pēc nedēļas Latvijas armija padzina bermontiešus no Torņakalna, bet 11. novembrī noslēdza Rīgas atbrīvošanas operāciju. Vēl pēc dienas pretinieks atgāja uz Olaines pozīcijām, precīzāk, Olaines—Kalciena—Slokas līnijā.

4. novembrī ieņēmis Grobiņu, ienaidnieks mēģināja ieņemt Liepāju. Lielāko kauju Liepājas garnizons izcīnīja 14. novembrī. Neskatoties uz visām pūlēm, pilsētu ieņemt bermontieši nespēja.

Demoralizētie bermontieši bezspēcīgā niknumā laupīja un terorizēja vietējos civiliedzīvotājus, apšāva latviešu zemniekus, nemaz nerunājot par viņu rokās kritušajiem Latvijas armijas karavīriem. Viņu liķus nereti atrada drausmīgi sakropļotus. Tas vēl vairāk stiprināja latviešu karavīru apņēmību pēc iespējas ātrāk satriekt ienaidnieku.

Pēc bermontiešu padzišanas no Rīgas Latvijas armijas virspavēlniecībai vajadzēja izlemt, vai nekavējoties vajāt un pilnīgi sakaut pretinieku, neļaujot tam atgūties un organizēt pretošanos, vai arī dot kara-

¹⁴ Radziņš P. Latvijas brīvības karš. 1. d. 32. lpp.

spēkam nelielu atpūtu pirms sistemātiska uzbrukuma izvēršanas. Īstenota tika otrā iespēja.

Ienaidnieks turpināja saņemt papildspēkus, municiju un kara tehniku, tāpēc ar tālāku uzbrukumu Latvijas armija tomēr nedrīkstēja kavēties. Turklāt Latvijas Pagaidu valdībai negaidot kļuva zināms, ka gaidāma ģenerāļa A. Nisela vadītās sabiedroto misijas ierašanās, lai vienotos par bermontiešu daļu evakuāciju no Latvijas. «Krievu» Rietumu armija pārgāja Vācijas pakļautībā. Vācu ģenerālis M. Eberharts, kas bija ieceris par šīs armijas jauno pavēlnieku, lūdza pārtraukt karadarbību naktī no 19. uz 20. novembri un sākt pamiera sarunas. Radiogramma palika bez atbildes.¹⁵ Latvijas Pagaidu valdība nolēma pasteigties ar uzbrukumu un satriekt bermontiešus, kamēr atkal nav iejaukušās sabiedroto lielvalstis.

21. novembrī Latvijas armijas daļas izdzina ienaidnieku no Jelgavas, dienu vēlāk — no Tukuma. Vajājot pretinieku, Latvijas armija ieguva bagātīgas trofejas, kuras bermontieši atkāpjoties pameta — bieži turpat ceļa malā. Novembra beigās tika atbrīvota visa Kurzeme, neļaujot sabiedrotajiem pasargāt pretinieku no sagraves. Tādi mēģinājumi bija. Vēl 30. novembrī sabiedroto militārā misija uzstāja, ka «latviešu karaspēkam nekavējoties jāpārtrauc uzbrukuma rakstura karadarbība pret krievu un vācu karaspēku»¹⁶. Taču bija jau par vēlu. Decembra sākumā bermontiešu daļu atliekas šķērsoja Vācijas robežu. 3. decembrī Latvijas armijas virspavēlniecība izdeva pavēli par tālākvirzīšanās pārtraukšanu.¹⁷ Ienaidnieks bija padzīts. Saskaņā ar aptuvenām, diezin vai pārbaudāmām ziņām bermontiešu zaudējumi bijuši apmēram 5000 nogalināto, Latvijas armija zaudēja apmēram 2000 vīru.¹⁸ Protams, abās pusēs bija daudz ievainoto un sakropļoto.

«Bermonta uzbrukums bij devis Latvijai armiju,» pusgadu vēlāk rezumēja laikraksts «Latvijas Kareivis»,¹⁹ atgādinot armijas straujo izaugsmi un no-

¹⁵ Die Trommel. 1919. Nov. 19; *Peniķis M.* Zemgales un Jelgavas atbrīvošana 1919. gada novembrī // Latvijas Vēstures Institūta Zurnāls. 1938. Nr. 4. 549. lpp.

¹⁶ LCVVA, 6033. f., 1. apr., 94. l., 7. lp.

¹⁷ Turpat, 1516. f., 1. apr., 962. l., 114. lp.

¹⁸ Turpat, 3601. f., 1. apr., 220. l., 13. lp.

¹⁹ *Zalts A.* Armijas audzināšana // Latvijas Kareivis. 1920. 11. maijs.

stiprināšanos. Aizvadītās cīņas bija arī latviešu karaspēka daļu kaujas prasmes un morālās stājas pārbaude.

Latvijas armijai satriecot bermontiešus, Austrumu frontē atradās tikai Kurzemes divīzija, Latgales partizānu pulks un vācu zemessargi. Gatavojoties padzīt Sarkano armiju no Latgales, bija paredzēts šos spēkus ievērojami pastiprināt, uz Latvijas austrumdaļu pārvietojot armijas pārējo divīziju pulkus. Turklāt 2. decembrī tika saņemta Igaunijas armijas virspavēlnieka J. Laidonera telegramma. Sakarā ar visai nopietno stāvokli Narvas frontē²⁰ viņš prasīja nekavēties ar igauņu daļu nomaņu frontē no Lubāna ezera līdz Ostrovas rajonam. Nedrīkstēja ignorēt padomju puses iespējas pastiprināt Latgalē izvietoto 15. armiju uz blakus esošās 7. armijas rēķina. Bija jādomā arī par to, ka, iestājoties pavasara šķīdonim, karadarbība pūrvaino mežu rajonos būtu ne tikai ļoti apgrūtināta, bet vietām gandrīz neiespējama.

Virspavēlnieka štābs steidzās izstrādāt nākošo kaujas operāciju plānu. Tika paredzēti spēcīgi vienlaicīgi triecieni abos Austrumu frontes flangos. Tā kā padomju 15. armija bija diezgan spēcīga un tehniski labi apgādāta, Latvija noslēdza vienošanos ar Poliju par kopējas operācijas sagatavošanu, poļu karaspēkam piedaloties Daugavpils ieņemšanā. Līdz ar to Latvijas armija cīņās Latgalē varēja aprobežoties ar Kurzemes un Latgales divīzijām,²¹ Vidzemes divīziju katram gadījumam paredzot Latvijas dienviddaļas nodrošināšanai. 30. decembrī Latvijas un Polijas armiju štābi vienojās uzbrukumu Krāslavas—Višķu—Dubnas upes iecirknī sākt 1920. gada 3. janvārī. Kauju darbībā vajadzēja iesaistīties 10 tūkst. latviešu²² un 30 tūkst. poļu karavīru ģenerāļa E. Smiglija-Ridza vadībā.

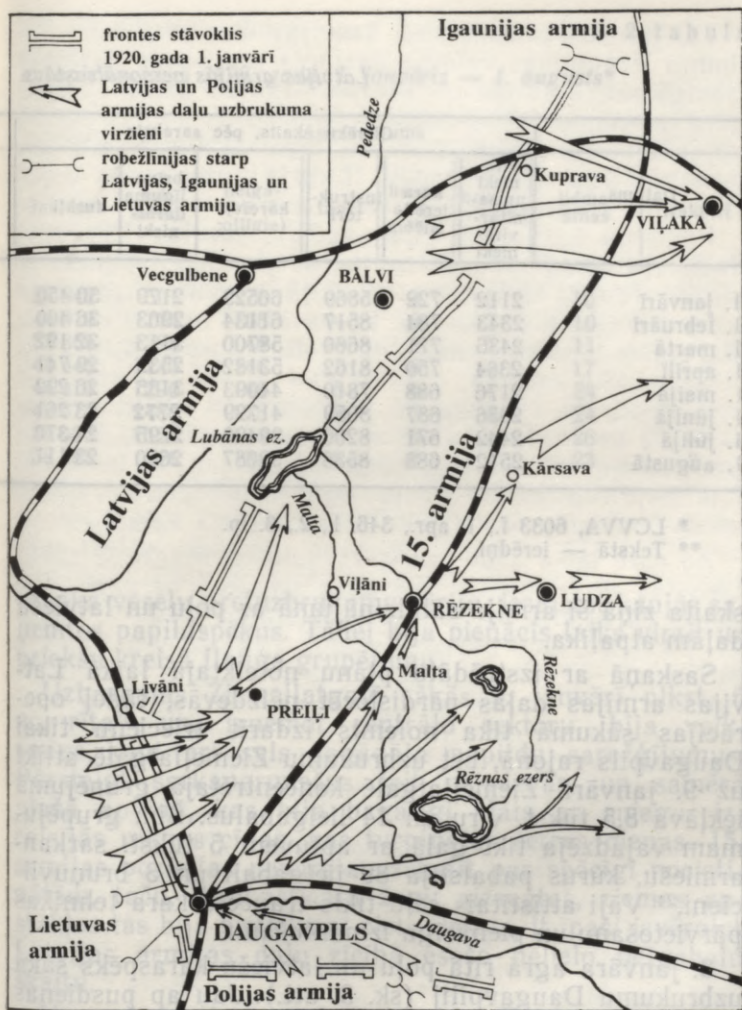
1919. gada 25. decembrī padomju 15. armijā bija 26 tūkst. durkļu, 600 zobenu un 180 lielgabalu.²³ Iespaidīgs bija tās artilērijas pārsvars, lai arī cilvēku

²⁰ LCVVA, 6033. f., 1. apr., 345. 1., 13., 14. lp.

²¹ Latvijas atbrīvošanas kara vēsture. R., 1938. 2. sēj. 257. lpp.

²² Latvijas armija šim grupējumam tik daudz vīru gan neizdalīja. Par tās sastāvu un apbruņojumu 1920. gada 1. janvārī sk. 2. tabulu.

²³ Директивы командования фронтов Красной Армии (1917—1922 гг.): Сб. док. М. 1972. Т. 2. С. 167.

3. att. Cīņas Latgaitē 1920. gada janvārī

Latvijas armijas personālsastāvs

Datums	Cilvēku skaits, pēc saraksta					
	virs- nieki un sa- nitār- virs- nieki	kara ierēd- ņi**	instruk- tori	kareivji	brīva līguma darbi- nieki	durkļi
1. janvārī	2112	722	5869	60529	2179	30 450
1. februārī	2343	784	8517	61134	2903	36 460
1. martā	2436	771	8660	58700	3113	32 192
1. aprīlī	2364	750	8162	53182	2539	29 741
1. maijā	2176	688	7810	44093	3135	26 292
1. jūnijā	2356	687	8059	41729	2772	23 261
1. jūlijā	2442	671	8206	39420	2795	24 370
1. augustā	2512	688	8538	39087	2680	23 111

* LCVVA, 6033 f., 1. apr., 346. l., 2., 3. lp.

** Tekstā — ierēdņi.

skaita ziņā šī armija salīdzinājumā ar poļu un latviešu daļām atpalika.

Saskaņā ar izstrādāto plānu noteiktajā laikā Latvijas armijas daļas pārdislocēt neizdevās, tādēļ operācijas sākumā tika nolemts izdarīt triecienu tikai Daugavpils rajonā, bet uzbrukumu Ziemeļlatgalē atlikt uz 9. janvāri. Ziemeļlatgalē koncentrētajā grupējumā iekļāva 8,5 tūkst. vīru un 14 lielgabalus. Šim grupējumam vajadzēja tikt galā ar aptuveni 5 tūkst. sarkanarmiešu, kurus pabalstīja 39 lielgabali un 3 bruņuvilcieni.²⁴ Vāji attīstītais ceļu tīkls traucēja kara tehnikas pārvietošanu un pienācīgu izmantošanu.

3. janvāra agrā rītā poļu un latviešu karaspēks sāka uzbrukumu Daugavpilij (sk. 3. att.). Jau ap pusdienas laiku poļu leģionāri ielauzās pilsētā un pēc neilgām ielu kaujām to ieņēma. Turpinot uzbrukumu, poļu karaspēks 5. janvārī sasniedza Višķu rajonu. Dubnas upes līniju pārgāja 9. Rēzeknes un 3. Jelgavas kājnieku pulks. Šādu notikumu pavērsienu padomju 15. armijas štābs nebija gaidījis. Atguvusies šīs armijas pavēlniecība laikā no 7. līdz 10. janvārim Višķu rajonā

²⁴ Latvijas armija 20 gados. 223. lpp.

un apbruņojums 1920. gadā, 1. janvāris — 1. augusts*

Apbruņojums							
šautenes	lož- metēji	lielga- bali (3- collīgie)	tanki	bruņu auto- mobīli	bruņu- vilcieni	lidma- šinas	traktori
38 642	501	76	—	4	6	10	—
44 019	774	105	—	8	7	10	—
53 865	1398	148	—	8	5	11	—
40 440	1249	146	5	8	4	17	—
46 819	1290	146	5	6	4	24	—
46 672	1486	178	5	6	4	24	—
39 622	1525	150	5	6	4	26	—
38 385	1526	138	5	6	4	23	3

uzsāka veselu pretuzbrukumu sēriju, iesaistot kaujās saņemtos papildspēkus. Tādēļ bija pienācis laiks virzīt uz priekšu kreisā flanga grupējumu.

Uzbrukums Ziemeļlatgalē sākās 9. janvārī plkst. 6 no rīta²⁵ un, izņemot centrālo sektoru, bija veiksmīgs, kaut arī sals sagādāja papildu sarežģījumus. Pārsteigt sarkanarmiešus šeit neizdevās, un samērā plašā apvidū, kas bija bagātīgi klāts ar sniegu, izraisījās niknas cīņas, kas turpinājās četras dienas. 15. armijas pozīcijas nevarēja uzskatīt par spēcīgi nocietinātām, taču, dzeloņstieplu žogu aizsegtas, ziemas apstākļos tās bija pietiekami ciets rieksts, it īpaši ievērojot Latvijas armijas daļu rīcībā esošo nelielo lielgabalu skaitu.

Nesamierinoties ar Latvijas un Polijas karaspēka gūtajiem panākumiem Latgalē 1920. gada janvāra pirmajā pusē, 15. armijas pavēlniecība gatavoja prettriecienu centrā, proti, Rēzeknes—Krustpils virzienā, lai atšķeltu Austrumu frontes abos flangos izvīzējušos grupējumus. Taču no prettrieciena nācās atteikties, jo cīņu turpinājumā lielākus spēkus koncentrēt neizdevās.

²⁵ LCVVA, 1516. f., 1. apr., 963. l., 50. lp.

13. janvārī, dienā, kad Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas valdība paziņoja par savas darbības izbeigšanu, Latvijas un Polijas armijas daļas Latgalē pārgāja vispārējā uzbrukumā. Vissīvākās kaujas norisinājās kreisajā flangā, kur tika ieņemta Pitalova.²⁶ Uzbrukums ilga veselu nedēļu. Labējā flangā poļu daļas izvirzījās Indras—Dagdas līnijā.

Padomju karaspēks bija zaudējis svarīgo Pitalovas dzelzceļa mezglu, tāpēc centās ar pretuzbrukumiem to atgūt. Tikmēr Kurzemes divīzija saņēma uzdevumu ieņemt Rēzekni. Loks ap to savilkās arvien ciešāks. Galvenais trieciens sekoja no Maltas puses. 21. janvārī Rēzekne tika ieņemta.

Dzīvsudraba stabiņam termometrā nokrītot līdz -30°C , kauju darbība uz vairākām dienām apsika, lai pēc tam turpinātos ar jaunu sparū. 26. janvārī 2. Ventspils kājnieku pulks iegāja Ludzā, bet četras dienas vēlāk 9. Rēzeknes kājnieku pulks ieņēma Zilupi.

Šo cīņu laikā 1920. gada 11. janvārī Maskavā sākās Latvijas un Padomju Krievijas pamiera sarunas. Pamieru parakstīja 30. janvārī, tas stājās spēkā 1. februārī plkst. 12, taču Latvijas armija virzīšanos uz priekšu pārtrauca 4. februārī, kad tika sasniegta paredzētā robežlīnija. Pamiers pēc Latvijas armijas virspavēlniecības prasības bija slepens. «Karaspēka daļām un priekšniecībai, neizslēdzot arī divīziju komandierus, netika itin nekas darīts zināms par pamiera noslēgšanu. Tika dota pavēle: pēc norādītās līnijas ieņemšanas.. izvēlēties izdevīgas pozīcijas un nocietināties; uz priekšu vest intensīvu izlūkošanu.»²⁷ Tādēļ apšaudišanās un izlūkvienību darbība turpinājās.

Kaujās par Latgali bija pagājis mēnesis, Latvijas armija bija sasniegusi vislielākos apmērus (apgādē skaitījās 76 394 cilvēki²⁸). Latvijas armijas daļu karavīri atkārtoti bija pierādījuši savu uzņēmību un pašiniciatīvu, taču kritiskāk jāvērtē viņu taktiskā sagatavotība. Virspavēlnieka štāba priekšnieks P. Radziņš par nepietiekošu uzskatīja arī artilērijas un kājnieku sadar-

²⁶ 1920. gadā Pitalovu pārdēvēja par Jaunlatgali, 1938. gadā — par Abreni. 1944. gadā šo pilsētu pievienoja KPFSR.

²⁷ Radziņš P. Latvijas brīvības karš. 2. d. Latgales atbrīvošana. R., [1922]. 123. lpp.

²⁸ Latviešu konversācijas vārdnīca. 2. sēj. 2978. sl.

bību.²⁹ Tāpēc gandrīz viss kauju smagums gūlās uz kājnieku pleciem.

Poļu karaspēks pēc uzbrukuma operāciju pabeigšanas Latgali atstāt nesteidzās. Evakuāciju tas sāka tikai 1920. gada martā. Pagāja turpat mēnesis, kamēr poļu daļas izvācās un 13. aprīlī tika paziņots, ka Sarkanajai armijai «pretimstāvošo fronti Latvijā ieņem tikai Latvijas karaspēks».³⁰

16. aprīlī sākās Latvijas un Padomju Krievijas miera sarunas, un 1920. gada 11. augustā Rīgā tika parakstīts miera līgums. Abas puses līgumu ratificēja tā paša gada septembrī un oktobrī. Latvijas armijas daļas pakāpeniski atvilka no Latgales.

1920. gadā no Tālajiem Austrumiem pa jūras ceļu Latvijā ieradās Sibīrijā saformētie Imantas un Troickas latviešu pulki. Troickas pulkā, respektīvi, bataljonā, 1920. gada 13. jūnijā pirms izbraukšanas uz Latviju pavisam bija 732 karavīri. Imantieši kopā ar atpalikušiem troickiešiem bija nedaudz vairāk — 765 vīri.³¹ Pēc ierašanās Latvijā Imantas pulku izformēja, Troickas pulku iekļāva 10. Aizputes kājnieku pulkā.

Grūts un sarežģīts bija Latvijas armijas tapšanas un konsolidācijas ceļš (sk. 2 tab.). Lēni, it sevišķi pirmajā laikā, auga karavīru rindas. Lielu piepūli prasīja pirmās lielākās uzvaras. Cīņās par Latvijas demokrātisko republiku armija zaudēja 3046 kritušos, to skaitā 154 virsniekus, ievainoti un kontuzēti tika 4085 karavīri. Tajā pašā laikā bija sagūstīti 5277 pretinieku karavīri. Iegūto trofeju vidū bija 42 lielgabali, 199 ložmetēji, 10 lidmašīnas, kā arī cita kara tehnika un materiāli.³² Tādi bija daudz maz precīzi nosaucamie skaitļi. Krietni sarežģītāk aplēst zaudējumus tautsaimniecībai, kultūrai un izglītībai, vēl jo vairāk tautas dzīvības spēkiem.

²⁹ Radziņš P. Latvijas brīvības karš. 2. d. 145. lpp.

³⁰ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 695. l., 21. lp.

³¹ Mūsu armija tapšanā, valsts izcīnišanā un tagadējos saņiegunumos. 34., 136. lpp.

³² Latvijas armija 20 gados. 234. lpp.

4. Armijas pāreja uz miera laika stāvokli

Nemot vērā to, ka robežas Baltijas reģionā vēl nebija fiksētas, kā arī karadarbību starp atsevišķām kaimiņvalstīm, kontrabandistu aktivitāti u. c. sarežģījumus, Ministru kabinets 1920. gada 12. augusta sēdē, t. i., nākošajā dienā pēc Latvijas un Padomju Krievijas miera līguma noslēgšanas, nolēma papildzināt kara stāvokli visā Latvijā (izņemot sešus Kurzemes apriņķus, kuros noteica pastiprināto apsardzību).¹

Tobrīd armijā bija 4 kājnieku divīzijas, Latgales partizānu pulks, Tanku divīzijs, Bruņuvilcienu divīzijs, Bruņuautomobiļu divīzijs, auto—motociklu rota, atsevišķā traktoru baterija, pirmā baterija, Aviācijas parks, Armijas radiotelegrāfs, pie virspavēlnieka štāba esošā Jūras nodaļa, robežsargu štābs ar tam padotām vienībām un vēl daudzas citas aizmugures karaspēka daļas un iestādes. 1920. gada 15. augustā Latvijas armijā pēc saraksta skaitījās 2468 virsnieki un sanitārvirsnieki, 708 kara ierēdņi, 8651 instruktors, 38 566 kareivji — kopā 50 393 viri. Ja klāt vēl pievieno 2547 uz brīva līguma pamata iestājušos, tad Latvijas armijā kopskaitā bija 52 940 cilvēku.² Armijas apbruņojumā atradās (ziņas par 1920. gada 1. augustu) 38 385 šautenes, 659 mašīnšautenes, 867 ložmetēji, 138 lielgabali, 62 mīnmetēji, 9 133 000 dažādu patronu, 4 bruņuvilcieni, 6 bruņuautomobiļi, 23 lidmašīnas, 8 tanki.³ Karaspēka daļas pamazām pārvietojās uz savām miera

¹ Latvijas Kareivis. 1920. 13. aug.

² LCVVA, 5192. f., 1. apr., 710. l., 1. lp.

³ Turpat, 824. l., 1. lp.

laika novietojuma vietām. Tā, Kurzemes divīzijas daļas jau septembrī—novembrī devās uz Liepāju (3. Jelgavas kājnieku pulku atstāja Jelgavā), Vidzemes divīzijas pulki tika pārvietoti uz Rīgu, bet Zemgales divīziju, kura miera noslēgšanas brīdī atradās rajonā starp Osvejas ezeru un Daugavu, 1. novembrī nomainīja Latgales divīzijas pulki. Turpmāk Zemgales divīzijas pulki pārbāzējās uz dienvidiem, sedzot Augškurzemi. Kad nokārtojās Latvijas un Lietuvas robežjautājumi, šī divīzija atgriezās Daugavpilī. Būtībā periods no kara spēka daļu ierašanās norādītajās mītnēs līdz 1921. gada 1. aprīlim, kad armija pārgāja uz miera laika stāvokli, bija pārejas laiks, kas saistīts ar nepieciešamo pārkārtošanos.

So pārkārtošanās darbu ievadīja kareivju, instruktoru un virsnieku demobilizācija (jau pēc Bermonta armijas sakāves tika atvaļināti kareivji, kas bija jaunāki par 18 gadiem un vecāki par 35 gadiem). Pēc 11. augusta miera liguma radās iespēja «atvaļināt arvien jaunas demobilizēto kategorijas».⁴ Izpildot Ministru kabineta rīkojumu, apsardzības ministrs saziņā ar armijas virspavēlnieku vasaras beigās no armijas atvaļināja 1886. un 1887. gadā dzimušos instruktorus un kareivjus, 1884. gadā dzimušos un vecākus, kā arī 1901. gadā dzimušos un jaunākus, demobilizēja un ieskaitīja rezervē līdz 45 gadu vecumam⁵ (tiesa, tie, kas vēlējās, varēja palikt armijā līdz turpmākam rīkojumam). 25. septembrī atvaļināja 1888., 1889. un 1890. gadā dzimušos kareivjus un instruktorus, 1890. gadā dzimušos un vecākus virsniekus, kara ierēdņus u. c. kategoriju virsniekus.⁶ 16. decembrī tas pats tika attiecināts uz 1891. un 1892. gadā dzimušajiem un tiem, kas bija palikuši armijā pēc iepriekšējām atvaļināšanām.⁷ Domājot par demokrātiskās republikas intelektuālo potenciālu, 1921. gada sākumā no armijas atvaļināja visus Latvijas augstskolu audzēkņus, kuri aktīvajā karadienestā bija nodienējuši vismaz pusotra gada (arī karaskolu un virsnieku kursu beigušos studentus), lai tie varētu turpināt izglītību.⁸ Līdz 1921. gada aprīlim no armijas

⁴ Latvijas Kareivis. 1920. 29. sept.

⁵ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 2. l., 43. lp.

⁶ Turpat, 60. lp.

⁷ Turpat, 62. lp.

⁸ Turpat, 110. l., 5. lp.

atlaida vēl daudzas kareivju kategorijas, atstājot tikai tādus speciālistus kā rakstvežus, radiostaciju apkopes locekļus, kara ierēdņus u. tml.

Apsardzības ministrs izdeva īpašus noteikumus un instrukcijas par atvaļināto karavīru pienākumiem un tiesībām. Demobilizējamiem kareivjiem pienācās alga par laiku līdz 1921. gada 1. martam un uzturndauda 3 dienām ceļam uz mājām un atvaļināšanas dokumenti braukšanai pa dzelzceļu. Tika izsniegts karavīra ietērps — gadījumā, ja atvaļinātie atkal tiktu iesaukti armijā, šis ietērps būtu jāņem līdzi. Pēc atgriešanās iepriekšējā vai jaunizvēlētajā dzīvesvietā, atvaļinātajiem vajadzēja reģistrēties: laukos — pagasta valdē, pilsetā — policijas iecirknī. Šīs iestādes sniedza ziņas apriņķu apsardzības priekšniekiem, kuri demobilizētos ņēma kara uzskaitē.

Kas sagaidīja Latvijas atbrīvošanas kara dalībniekus izpostītajā Latvijā? Šie demobilizētie pārsvarā bija gados jauni cilvēki, kuriem vajadzēja turpināt mācības vai sameklēt darbu, bet smagajos pēckara apstākļos tas nebija tik vienkārši. Tāpēc daudzi centās palikt virsdienestā, kas vismaz garantēja drošus iztikas līdzekļus. Tikai vēlāk, pēc agrārās reformas ieviešanas, viņi varēja izmantot valsts garantētās priekšrocības gan darba meklējumos, gan arī zemes un jaunsaimniecību iegūšanā. Vispirms priekšrocības piešķīra Lāčplēša kara ordeņa kavalieriem. Visādā ziņā kareivju civilo gaitu sākums pirmajā laikā nebija viegls.

Latvijas brīvības cīņu dalībnieku apbalvošanai Latvijas Valsts Satversme nodibināja Latvijas augstāko militāro ordeni, kuram deva Lāčplēša vārdu. Pirmos 7 ordeņus Latvijas armijas augstākajiem virsniekiem Ministru kabinets piešķīra jau 1920. gada 13. augustā,⁹ nākošos 26 ordeņus karavīri saņēma 31. augustā, bet lielāks skaits brīvības cīņu dalībnieku šo augstāko apbalvojumu saņēma tā paša gada 11. novembrī. Lāčplēša kara ordeņa statūti tika izstrādāti 1920. gada 18. septembra Satversmes plenārsēdē (ordenis gan skaitījās dibināts 1919. gada 11. novembrī — dienā, kad no Rīgas tika padzīts Bermonta karaspēks). Ordeņa devīze bija «Par Latviju», un tam bija 3 šķiras. Turpmāk līdz pat 1928. gadam 11. novembrī Lāčplēša kara

⁹ Latvijas Kareivis. 1920. 15. aug.

Latvijas armijas skaitliskais sastāvs

Kategorijas	1920. g. 1. dec.		1920. g.
	pēc saraksta	pēc sastāva	pēc saraksta
Virsnieki un sanitār- virsnieki	2495	1886	2461
Kara ierēdņi	603	539	605
Instruktori	8476	6403	8242
Kareivji	39 602	30 355	41 538
K o p ā	51 176	39 183	52 846
Brīva līguma darbinieki	3579	—	3569
K o p ā	54 755	—	56 415

* LCVVA, 5392. f., 1. apr., 726. l., 1. lp.; 729. l., 1. lp.

ordeņi tika pasniegti brīvības cīņu dalībniekiem par izciliem kauju nopelniem Latvijas atbrīvošanas karā un līdzdalību latviešu strēlnieku pulkos 1. pasaules kara laikā.

Līdztekus demobilizācijai noritēja to pilsoņu iesaukšana karadienestā, kuri dažādu iemeslu dēļ (bēgļu gaitas, slimība u. c.) nebija dienējuši. 1920. gada rudenī apsardzības ministrs karadienestā vēlreiz iesauca pavasarī uz lauksaimniecības darbu laiku atvaļinātos 1895.—1900. gadā dzimušos kareivjus un instruktorus.¹⁰

Armijas skaitlisko sastāvu papildināja no Sibīrijas atgriezušies Imantas un Troickas pulka kareivji un virsnieki, kā arī tie, kas pārbrauca dzimtenē no Arhanģeļskas, Turkestānas, Kaukāza un Dienvidkrievijas.

Sakarā ar minētajiem pārkārtojumiem un izmaiņām Latvijas armijas skaitliskie rādītāji šajā pārejas posmā ir svārstīgi (sk. 3 tab.). Tomēr noteicošā tendence bija karavīru skaita samazināšanās.

Latvijas valdība un armijas vadība iespēju robežās centās atstāt optimālu armijas apjomu, jo starptau-

¹⁰ Latvijas Kareivis. 1920. 27. okt.

1920.—1921. gadā*

3. tabula

15. dec.	1921. g. 15. maijs		1921. g. 1. aug.	
	pēc sastāva	pēc saraksta	pēc sastāva	pēc saraksta
1884	1754	1558	1676	1433
541	429	395	408	354
6525	2922	2500	3057	2622
32 980	19 511	15 837	18 607	14 820
41 930	24 616	20 260	23 748	19 229
—	2459	—	1910	—
—	27 075	—	25 658	—

731. l., 1. lp.; 734. l., 1. lp.

tiskais stāvoklis bija nedrošs, robežas ar kaimiņvalstīm līdz galam vēl nebija noteiktas. Jau 1919. gada 7. novembrī tika nodibināts robežsargu priekšnieka postenis, izveidoti apsardzības rajoni ar robežsargu nodaļām. Gadu vēlāk izveidoja Robežsargu divīziju.¹¹ Tā gan pastāvēja tikai nepilnus divus gadus, jo robežu apsardzību turpmāk uzdeva Iekšlietu ministrijas robežpolicijai. Latvijas robežas galīgi tika nospraustas — ar Padomju Savienību 1923. gada 7. aprīlī, ar Igauniju 1927. gada 30. martā, ar Lietuvu 1930. gada 30. jūnijā, kad šķirējkomisijas dabā veica robežu nosprašanu un tika noslēgtas sevišķas konvencijas. Robeža ar Poliju tā arī netika konvenciāli nosprausta līdz pat 30. gadu beigām; par robežu tika uzskatīta tā līnija, līdz kurai atgāja Polijas karaspēks pēc cīņu beigām Latgalē.¹²

Pēc tam kad 1921. gada janvārī un februārī Latvija bija panākusi tās starptautisku atzišanu *de iure*, armijas pāreja uz miera laika štatu sastāvu kļuva straujāka. Saskaņā ar Ministru kabineta tā paša gada

¹¹ Latvijas armija 20 gados. 410. lpp.

¹² Turpat, 408. lpp.

28. februāra lēmumu armijas virspavēlnieka amats tika likvidēts,¹³ jo miera laikā šis postenis nebija paredzēts, un viņam padotais štābs 31. martā izbeidza darbību. Armijas virspavēlnieka štāba funkcijas pārņēma Galvenais štābs. Sākotnēji armijas apmācība tika pakļauta karaspēka inspektoram. Šo amatu vienlaicīgi pildīja Galvenā štāba priekšnieks (no 1920. gada 13. augusta līdz 1928. gada 25. aprīlim ģenerālis M. Peniķis). Viņš pārzināja arī karaspēka organizāciju, komplektēšanu, apgādi, apmācību, dislokāciju un mobilizāciju.

1921. gada 1. aprīlī Latvijas armija pārgāja uz miera laika stāvokli Apsardzības ministrijas¹⁴ pārvaldībā. Armijai tika izvirzīts jauns uzdevums — nosargāt atbrivošanas cīņās izcīnīto neatkarīgo Latvijas Republiku ārēja uzbrukuma gadījumā. Tolaik daudz tika spriests par to, cik lielai jābūt Latvijas armijai, vai tā vispār ir vajadzīga. Šai sakarā vairākus rakstus periodiskā publicēja ģenerālis P. Radziņš, akcentējot pārdomātas un labi nostādītas karaspēka organizācijas nozīmi.¹⁵ Tā, rakstā «Vai mazajām valstīm karaspēks ir vajadzīgs?» viņš norādīja, ka Latvijai armija ir vajadzīga nevis reprezentācijas dēļ, bet gan kā karam noderīgs karaspēks. Šajā rakstā ģenerālis P. Radziņš izteica pārliecību, ka neviena lielvalsts Latvijai grūtos apstākļos nenāks palīgā, ja tai nebūs savas armijas, jo «mazas valstis ar savām armijām tomēr lielvalstu politikā ko sver.». Turpat norādīts, ka, protams, jāpārdomā par to, lai armija izmaksātu lētāk.

Nav noliedzams, ka armijas uzturēšana Latvijai bija smags saimnieciskais slogs un, kā vēsture pierādīja, arī cerība uz lielvalstu garantijām izplēnēja 2. pasaules kara radītajā virpulī. Taču toreiz, 20. gadu sākumā, ģenerāļa P. Radziņa rakstītajam presē bija liela nozīme, lai nodibinātu Latvijas miera laika armiju kā pilsoņu lepnuma un valsts drošības galveno garantu.

1921. gada pavasarī Latvijā sāka likvidēt vai sašaurināt aprīņķu, iecirkņū, etapu, ostu un staciju

¹³ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 110. l., 24. lp.

¹⁴ Apsardzības ministriju 1922. gadā pārdēvēja par Kara ministriju. Latvijas Republikas laikā pavisam notika 22 kara ministru maiņas (sk. 3. pielikumu).

¹⁵ Vai mazajām valstīm karaspēks ir vajadzīgs? // Latvijas Kareivis. 1921. 25. febr.; Latvijas armijas lielums // Turpat. 22. marts; Miera laika armijas lielums un valsts drošība // Turpat. 13. nov.

komandantūras — līdz 1923. gada janvārim tādu bija vairāk nekā simt. 1921. gada 28. maijā likvidēja Vidzemes un Latgales gūstekņu nometni,¹⁶ vēlāk arī mežu ekspluatācijas bataljonu. Apmēram 150 nelielu karaspēka vienību un kara iestāžu sašaurināja vai pievienoja miera laika vienībām, bet kareivjus atvaļināja vai nosūtīja uz jaunformējamām vienībām.¹⁷

Karaspēka inspektors jūnijā noteica jaunus divīziju rajonus (izvietojumu): Kurzemes divīzijai — Liepājas, Ventspils, Jelgavas, Bauskas, Tukuma, Talsu, Aizputes un Kuldīgas apriņķis; Vidzemes divīzijai — Rīgas, Cēsu un Valmieras apriņķis; Latgales divīzijai — Valkas, Rēzeknes un Ludzas apriņķis; Zemgales divīzijai — Daugavpils, Ilūkstes un Jaunjelgavas apriņķis.¹⁸ Šāds izvietojums ar nelielām izmaiņām saglabājās līdz pat 30. gadu beigām un atbilda izstrādātajiem mobilizācijas plāniem.

Laikposmam līdz 1923. gada 17. jūlijam, kad Saime pieņēma Karaklausības likumu, raksturīga karaspēka daļu un vienību, kā arī iestāžu reorganizācija, jaunu apmācības reglamentu izstrāde u. tml. jaunrades darbs. 1921. gada maijā likvidēja Apgādības ministriju, un armijas apgāde pilnīgi pārgāja Intendantūras pārziņā. Līdz ar to tika likvidētas vai apvienotas armijas ražotnes — likvidēja lina austuvi, ādu fabriku un apavu darbnīcu; pārējās (ietērpa, seglinieku, uzkabes un kalēju darbnīcas) apvienoja vienā — Apbruņojuma un tehnisko līdzekļu darbnīcā. Nākamajos gados, cik vien līdzekļi to atļāva, karaspēkam nepieciešamos izstrādājumus unificēja un veidoja pēc vienota standarta. Kara resors pakāpeniski uzsāka karaspēka novietņu izbūvi, veica remontdarbus, un 20. gadu beigās tam jau piederēja ap 1700 ēku apmēram Ls 60 000 000 kopvērtībā un ap 16 500 ha zemes apmēram Ls 8 338 800 vērtībā.¹⁹

Pirmajos pēckara gados ar bruņošanās jautājumiem nodarbojās Artilērijas un Tehniskās pārvaldes, kuras 1922. gadā tika apvienotas Bruņošanās pārvaldē, apbruņojuma un tehnisko līdzekļu darbnīcas apvienoja

¹⁶ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 192. l., 25. lp.

¹⁷ Turpat, 2. apr., 32. l.

¹⁸ Turpat, 1. apr., 192. l., 24. lp.

¹⁹ Mūsu armija tapšanā, valsts izcīnīšanā un tagadējos sasniegumos. 147. lpp.

Arsenālā, autonoma palika Artilērijas laboratorija ar vairākām nelielām laboratorijām. Galvenā artilērijas noliktava savukārt apvienoja vairākas artilērijas noliktavas.²⁰ Tomēr 20. gadu sākumā apbruņojuma jautājumi vēl netika pienācīgi risināti. Latvijas armija dzīvoja no kara laika krājumiem, ieročus laboja un pārstrādāja vietējās darbnīcas.

1921. gada 1. aprīli Armijas sanitāro pārvaldi pārdevēja par Kara sanitāro pārvaldi un pakļāva Apsardzības ministrijai. Jau agrāk tai bija pievienota Veterinārā pārvalde. Kara sanitārā pārvaldē izveidoja 3 daļas — medicīnas, farmācijas un veterināro daļu. Pārvaldei bija pakļautas Rīgas (500 vietas), Liepājas (150 vietas) un Daugavpils (300 vietas) kara slimnīcas un kara sanitārā noliktava.²¹ Kopš 1921. gada jūnija slimos armijas zirgus ārstēja Latvijas Universitātes Veterinārmedicīniskās fakultātes klīnikā. Kara sanitārās pārvaldes darbinieki un kara ārsti šajā pārējas posmā veica lielu darbu, lai reorganizētu, remontētu un labiekārtotu kara slimnīcas. Paralēli ritēja vidējā medicīniskā personāla sagatavošana Rīgas kara slimnīcā — gadā armiju papildināja ap 50—60 feldšeru.

1923. gada 15. jūnijā Kara sanitārās pārvaldes priekšnieks ārsts ģenerālis P. Sņikers konstatēja: «Sanitārais stāvoklis armijā vispārīgi uzskatāms par labu. Tifu epidēmijas, kuras plosījās armijā pāris gadu atpakaļ, uzskatāmas par pilnīgi izbeigtām, pateicoties kara ārstu enerģiskai rīcībai.»²² Ķemeru darbojās karavīru sanatorija, kurā ik gadus ārstējās 60 virsnieku un 150 instruktoru un kareivju.²³ Pēc ilgajiem kara gadiem, kas nelabvēlīgi ietekmēja kareivju veselību, šī sanatorija bija liels atspazdes iesaukto fiziskā stāvokļa uzlabošanā.

Karaspēka reorganizācijas gaitā 1922. gada 10. martā izformēja Latgales partizānu un 13. Tukuma kājnieku (bij. landesvērs) pulku.²⁴ No abiem pulkiem sastādītos bataljonus pievienoja 9. Rēzeknes un

²⁰ Latvijas armija 20 gados. 267. lpp.

²¹ Latvijas armija 20 gados. 268. lpp.; Latviešu konversācijas vārdnīca. R., 1932—1933. 8. sēj. 15670. sl.

²² Latvijas Kareivis. 1923. 15. jūn.

²³ Turpat.

²⁴ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 192. 1., 79. lp.

7. Siguldas kājnieku pulkam. Trīs pulkus izformēja, likvidējoties Robežsargu divīzijai.

1921. gada aprīlī kara laika jātnieku eskadronus nosūtīja uz Daugavpili, kur saformēja 1. jātnieku pulku, kas sastāvēja no 5 eskadroniem, instruktoru eskadrona, sapieru, sakaru un saimniecības komandām. Visus nākamos 20 gadus pulks atradās 4. Zemgales divīzijas komandiera pārziņā, un turpmāk tā izvietojums (ar atsevišķiem izņēmumiem) palika nemainīgs.

Tehniskās karaspēka daļas un vienības līdz 1922. gada 16. janvārim bija attiecīgās pārvaldes priekšnieka pakļautībā; vēlāk tās apvienoja Tehniskajā divīzijā (komandieris ģenerālis J. Kurelis). Divīzijā iekļāva Sapieru bataljonu, Autotanku divizionu, Aviācijas divizionu, Elektrotehnisko divizionu, Bruņuvilcienu divizionu, kā arī Daugavgrīvas artilēriju. Pēc divarpus mēnešiem Bruņuvilcienu divizionu un Daugavgrīvas artilēriju pakļāva artilērijas inspektoram. Viņš pārzināja Smagās artilērijas un Bruņuvilcienu divizionus, Daugavgrīvas artilēriju un artilērijas instruktoru bateriju. Aviācijas divizionu kapteiņa F. Zuttes vadībā izveidoja 1921. gada 16. martā likvidētā Aviācijas parka vietā. Divizons bāzējās Rīgā, tā aerodroms atradās Spilves pļavās, bet Kalnciemā bija izvietotas aviācijas darbnīcas. 1923. gada 21. augustā no šī divizona nodalīja jūras aviācijas nodaļu (dibināta 1921. gada 1. decembrī) un nodeva kara flotes pārziņā.

1920. gada 20. janvārī vēl kara apstākļos noorganizēja kara aviācijas skolu leitnanta P. Stūrāna vadībā. Skolā bija lidotāju novērotāju un motoristu nodaļas. Pirmajā izlaidumā (1921. gada vasarā) šo skolu beidza 11 lidotāji novērotāji. Viņu vidū bija kapteiņi F. Zutte un J. Indāns, virsleitnants E. Meistars, leitnants R. Drillis, seržants R. Celms u. c.²⁵

²⁵ LCVVA, 1477. f., 1. apr., 844. l. Divus gadus vēlāk kara aviācijas skolu beidza H. Cukurs, kurš vēlāk kļuva pazīstams sakarā ar lidojumu uz Gambiju 1933.—1934. gadā. 1936.—1937. gadā H. Cukurs devās lidojumā uz Japānu, taču nolidojis 40 350 km, atgriezās Latvijā. Hitleriskās okupācijas laikā H. Cukurs sadarbojās ar hitleriešu drošības iestādēm, piedalījās iedzīvotāju masu slepkavības akcijās. Pēc kara viņš emigrēja uz Dienvidameriku. 1965. gada 23. februārī Urugvajes pilsētā Montevideo viņu nogalināja cionistu organizācija «Tie, kas neaizmirst», kas bija pārliecināta par H. Cukura līdzdalību Latvijas ebreju masu slepkavībās 1941. gadā.

Sakarā ar karakuģu trūkumu 1921. gada pavasarī pie virspavēlnieka štāba esošo Jūras nodalījumu likvidēja, atvaļinot gandrīz visus kara jūrniekus²⁶ (1921. gada 15. maijā jūras spēkos pēc saraksta bija 14 virsnieki, 22 instruktori un 106 kareivji, faktiski — 15 virsnieki, 22 instruktori un 96 kareivji²⁷).

Kara resora rīcībā atradās tikai daži kuģi — vācu traleris M—68 (1922. gada 10. decembrī kā flagkuģi to pārdēvēja par «Virsaiti»), velkonis T («Artilērists»), kuteri A—15, A—16, («Komēta» un «Gauja», vēlāk «Spulga»). Flotes vienības bija padotas Galvenā štāba sevišķu uzdevumu virsniekam jūras lietās grāfam kapteinim A. Keizerlingam. Latvijas valdība saprata, ka valsts garo jūras piekrasti (496 km) bez kara flotes būs grūti apsargāt, taču nekavējoties iepirkt ārzemēs karakuģus, zemūdenes u. c. bruņojumu tā nespēja. Kara flote būtībā izveidojās tikai 20. gadu beigās.

Latvijas iedzīvotāji cienīja un lepojās ar savu armiju. Pilsētu un lauku pašvaldības, atsevišķas organizācijas, kuru aprīņos bija izvietotas karaspēka vienības, 20. gadu pirmajā pusē tām pasniedza tautas mākslas meistarū darinātus pulku karogus ar devīzēm, bet artilērijas vienībām — sudraba taures. Tā, 1924. gada 20. oktobrī Vidzemes artilērijas pulka 5 gadu jubilejā pilsētu un lauku pašvaldības iestādes pasniedza tam 7 sudraba taures.²⁸

1922. gada 9. janvārī apsardzības ministrs savā pavēlē Nr. 63 apstiprināja karavīru svinīgā solījuma tekstu (§ 2).²⁹ Tajā bija teikts: «Kā Latvijas Republikas karavīrs es svinīgi apsolos sargāt Latvijas Valsts drošību, neaizskaramību, Satversmi, likumus un iekārtu pret visiem, kas to apdraud, netaupot savus spēkus un dzīvību; būt uzticīgs tās likumīgai valdībai, izpildīt pēc sirdsapziņas savus pienākumus, padoties bez ierunām kara likumiem un disciplīnai un vienmēr paklausīt saviem likumīgi ieceltiem priekšniekiem. Šo svinīgo solījumu apliecinu ar savu parakstu.» Pirmo svinīgo solījumu visu karaspēka daļu virsnieki un instruktori, kareivji un jaunkareivji, kas tobrīd atradās armijas rindās, nodeva 1922. gada 24. janvārī.

²⁶ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 110. l., 27. lp.

²⁷ Turpat, 731. l., 1. lp.

²⁸ Vidzemes artilērijas pulks. R., 1938. 287. lpp.

²⁹ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 110. l., 163. lp.

Pārejas posmā no kara uz miera laika stāvokli armijas vadība daudzkārt pārsprieda, kādai vajadzētu būt karaspēka apmācības sistēmai. 1921. gada 1. aprīlī pie Galvenā štāba tika izveidota apmācības daļa. Uzraudzību pār militārajām mācību iestādēm uzticēja Galvenā štāba priekšnieka pirmajam palīgam. Steidzīgi nācās sagatavot reglamentus, jo mantojumā no iepriekšējā perioda karaspēka daļās bija vienīgi uz ātru roku sagatavotais «Kājnieku iekārtas reglaments».

Galvenā štāba Apmācības daļas spraiģais darbs nodrošināja vēlamos rezultātus, un jau 1921. gada otrajā pusē karaspēka daļas saņēma garnizona, lauka, iekārtas (iekšējā dienesta), šaušanas, ložmetēju šaušanas reglamentus un daudz dažādu noteikumu apmācību veikšanai.

Grūtības sagādāja arī tas apstāklis, ka latviešu militārās terminoloģijas izstrāde atradās vēl sākuma stadijā. Izglītības ministrijas Terminoloģijas nodaļas militārās sekcijas pirmais militāro vārdu saraksts parādījās tikai 1920. gada 8. jūnijā «Latvijas Kareivī». Latviešu militārie termini tika veidoti, daudzviet par paraugu ņemot atbilstošo pakāpju nosaukumus no krievu, vācu, franču un angļu cilmes militārajiem terminiem,³⁰ piemēram, старший унтер-офицер — *sergeant* — seržants, прапорщик — *Leutnant* — leitnants, полковник — *Oberleutnant, Leutnant-colonel* — pulkvedis-leitnants. No krievu un vācu armiju augstāko virspavēlnieku (генерал-фельдмаршал — *Generalfeldmarschal*) apzīmējumiem veidotais latviešu jaunvārds ģenerālis-virsaitis tomēr Latvijas armijas ikdienā neieviesās, turpmāk armijas augstākie vadītāji tika saukti vienkārši par ģenerāļiem.

1920. gada 15. oktobrī tika nodibināta divgadīga apvienota karaskola ar 4 nodaļām — kājnieku, jātnieku, artilērijas, inženieru nodaļu. Sākotnēji karaskolā uzņēma kadetus ar nepabeigtu vidusskolas izglītību, bet no 1923. gada — tikai vidusskolu absolventus pēc obligātā karadienesta vai instruktoru rotu beigušos. Izņēmuma kārtā karaskolā varēja iestāties arī aktīvā dienestā esošie Lāčplēša kara ordeņa kavalieri bez vidusskolas izglītības.

³⁰ Latvijas Kareivis. 1920. 8. jūn.

Latvijas armijas instruktorus līdz 1922. gadam gatavoja Sevišķā armijas instruktoru skola, vēlāk tos gatavoja pie karaspēka daļām esošās pulku instruktoru rotas. 20. gadu sākumā virsnieku kvalifikācijas celšanai bija izveidoti dažādi virsnieku kursi. Bruņotajā (vēlāk Autotanku) divizionā darbojās tanku virsnieku kursi, Aviācijas parkā — Aviācijas skola, Jūras nodaļā — mašīnkomandas kursi, kā arī rezerves virsnieku kursi u. c. Kursu vidējais ilgums šajā laikā bija 1—6 mēneši (Aviācijas skolā līdz 15 mēnešiem).

Latvijas armijai pārejot uz miera laika štatiem, tika veidota jauna tās struktūra. Armijai vajadzēja kļūt par valsts neatkarības, miera un drošības galveno garantu. Atbilstoši miera laika apstākļiem radās nepieciešamība pēc jauna karaklausības likuma, obligātā karadienesta ieviešanas un pilsoņu militārās izglītošanas. Pēc neatkarības cīņām Latvijas armijā joprojām bija liels skaits dažāda gadagājuma kareivju, instruktoru un virsnieku, kas lielā mērā apgrūtināja vienotu militārās apmācības procesu. Jauna karaklausības likuma sagatavošana nebija viegls uzdevums. To pierādīja daudzās diskusijas 1922.—1923. gada Saeimas Kara lietu komisijas sēdēs. Jautājumā par karaklausības ilgumu minētās komisijas locekļi (viņu vidū bija ne mazums sociāldemokrātu) vienošanos rast nevarēja. Lielākā daļa uzskatīja, ka jādien būtu no 6 mēnešiem kājnieku daļā līdz 9 mēnešiem tehniskajā daļā. Tomēr apsardzības ministra uzskats bija tāds, ka aktīvā karadienesta ilgums nedrīkst būt mazāks par pusotru gadu un iesaukumam jānotiek pavasarī, jo to diktēja gan ārpolitiskie, gan iekšpolitiskie apstākļi.³¹ Tādos pašos uzskatos bija arī karaspēka inspektors ģenerālis M. Peniķis, kurš šajā sakarā publicēja vairākus rakstus laikrakstā «Latvijas Kareivis».

Karaklausības likumprojekta apspriešana ilga visu 1923. gada pavasari. Galīgā variantā Saeima likumu pieņēma 1923. gada 17. jūlijā un «Valdības Vēstnesī» izsludināja 20. jūlijā. Likumā bija 27 nodaļas un 153 punkti. Ar šo likumu tika atcelti Tautas padomes un Satversmes sapulces pieņemtie likumi, kā arī 1912. gadā izdotais Krievijas karaklausības likums un vēlākie

³¹ Latvijas Kareivis. 1923. 20. febr.

tā papildinājumi. Karaklausības likumu bija apstiprinājis valsts prezidents J. Čakste.³²

Saskaņā ar jauno likumu karadienestam tika pakļauti visi Latvijas vīriešu kārtas pilsoņi vecumā no 17 līdz 50 gadiem, bet virsnieki un kara ierēdņi — līdz 55 gadu vecumam. Likuma 6. punktā bija norādīts, ka valsts bruņotie spēki sastāv no 1) aktīvā karaspēka (ikgadējā obligātajā aktīvajā karadienestā iesaucamie pilsoņi, brīvprātīgie, virsdienesta instruktori, virsnieki, sanitār-virsnieki, karaspēka garīdznieki, kara ierēdņi un kara tehniķi); 2) karavīriem, kas atvaļināti līdz turpmākajam rīkojumam; 3) rezerves; 4) zemessargiem.

Karaklausībai padotie no 17 līdz 21 gada vecumam skaitījās rezervē, pēc tam viņus iesauc obligātajā aktīvajā karadienestā uz 1,5 gadiem (tajā laikā Lietuvā vajadzēja dienēt 12—36 mēnešus, Igaunijā 19—20 mēnešus). Izdienējušie līdz 25 gadu vecumam skaitījās atvaļināti līdz turpmākajam rīkojumam, līdz 40 gadiem — atkal tika ieskaitīti rezervē, bet nākošos desmit gadus — zemessargos.³³ 1930. gadā sociāldemokrāti Saeimā panāca, ka obligātā karadienesta laiku kājniekiem samazināja līdz 12 mēnešiem, pārējām ieroču šķirām — līdz 15 mēnešiem. Likumā bija norādīts, ka aktīvais karaspēks sastāv no armijas un flotes. Valsts tika sadalīta kara apriņķos (pavisam 15) un iesaušanas iecirkņos. Ar Karaklausības likuma pieņemšanu noslēdzās Latvijas armijas pāreja uz miera laika kadru armijas sastāvu. 1923. gada 1. novembrī Latvijas armijā pēc saraksta skaitījās 19 622 cilvēki (faktiski — 17 159), to skaitā 1142 virsnieki, 310 kara ierēdņi, 1232 instruktori un 12 759 kareivji.³⁴ Aptuveni šāds armijas lielums tika saglabāts arī turpmāk.

³² Valdības Vēstnesis. 1923. 20. jūl.

³³ Turpat.

³⁴ LCVVA, 5192. f., 1. apr., 760. l., 1., 2. lp.

5. Pārkārtojumi Latvijas Republikas bruņotajos spēkos no 1924. gada līdz 1934. gadam

Jauns pavērsiens Latvijas armijā iezīmējās 1924. gada 23. februārī, kad ar Valsts prezidenta pavēli tika apstiprināts armijas komandiera postenis un likvidēts karaspēka inspektora amats. Par armijas komandieri iecēla ģenerāli P. Radziņu (1928. gada 25. aprīlī viņu nomainīja ģenerālis M. Peniķis). Armijas komandiera štāba priekšnieks pārņēma Galvenā štāba priekšnieka pirmā palīga pārziņā esošās karaspēka operatīvās un apmācību lietas. Jaunizveidotā štāba priekšnieka posteni pirmais ieņēma ģenerālis J. Buivids (vēlāk — ģenerālis E. Aire un A. Kalējs). Armijas komandierim vairāk nevajadzēja pārzināt administratīva rakstura jautājumus, viņš varēja lielāku uzmanību pievērst karaspēka operatīvajiem un taktiskajiem plāniem. Šie pārkārtojumi lielā mērā veicināja Latvijas armijas kaujas spēju palielināšanos.

Armijas vadības struktūra pilnveidojās visus 20 gadus, un tās iestāžu reorganizācijas vēsture ir gara un visai sarežģīta. 1929. gadā Galveno štābu pievienoja armijas komandiera štābam un nosauca par Armijas štābu. Armijas komandieris pārzināja karaspēka sagatavošanas militāros aspektus, kā arī mobilizācijas un operatīvos plānus, bet kara ministrs to pārraudzīja saimnieciskā ziņā.

Sākotnēji Armijas štābā bija 6 daļas, vēlāk to skaits pieauga līdz 10, un tās bija apmācības, audzināšanas, kara saimniecības, administratīvā, kara sanitārā, kara veterinārā, operatīvā, informācijas, organizācijas un mobilizācijas, ģeodēzijas un topogrāfijas daļa. Aug-

stākā tiesu instance sākotnēji bija Kara virstiesa, vēlāk Armijas tiesa, kurai bija pakļauta Kara tiesa. Zemākā pakāpe bija pulka tiesa (vidēji to bija 21—23, kaut gan kopskaits vairākkārt mainījās).

Kara ministrija bija veidota no tai tieši padotām iestādēm un armijas komandierim pakļautām daļām un iestādēm. Pirmajos valsts pastāvēšanas gados tai tieši pakļāvās Sekretariāts, Galvenā intendantūra (līdz 1924. g. 29. jūlijam — Kara saimniecības pārvalde), Bruņošanās (izveidota 1922. gadā no Artilērijas un Tehniskās pārvaldes), Kara sanitārā (kopš 1921. gada 1. aprīļa), Kara tiesu, Budžeta un kredītu (līdz 1921. gada 1. aprīlim — Apgādības valde) pārvalde, kā arī vairāki patstāvīgi uzņēmumi — Arsenāls, Armijas spiestuve, Armijas ekonomiskais veikals, Galvenā artilērijas noliktava un Galvenās intendantūras darbnīcas.

1933. gada 1. maijā apgādes un saimnieciskās daļas, kā arī iestādes apvienoja Apgādes pārvaldē. Pārvaldē tika ietvertas 4 daļas — bruņošanās, būvniecības, finanšu un intendantūras daļa. Šo četru daļu attīstība 20. gados ir visai sarežģīta, tā pilnveidojās paralēli Latvijas Republikas attīstībai. Karaspēka apgāde jaunajai Latvijas Valstij bija visai akūta problēma. Joprojām trūka pietiekošā daudzumā tehniskā inventāra, militārā transporta, uzkabju, tomēr karavīri bija labi apgādāti ar uzturu un apģērbu. Līdz ar saimnieciskās dzīves straujo atjaunošanos gadu no gada labāks kļuva kareivju fiziskais stāvoklis. To sekmēja salīdzinoši lielās pārtikas devas Latvijas armijā. 20. gadu vidū karavīri saņēma 4082 kkal. dienā (cariskās Krievijas armijā — 3156 kkal.).¹ Cik zināms, tas bija viens no augstākajiem rādītājiem starp pasaules dažādu valstu armijām. Desmit gadu vēlāk uztura norma bija pieaugusi līdz 4198,64 kkal.²

Latvijas armijas personālsastāvs iespēju robežās saņēma labi sagatavotu, dažādotu un kvalitatīvu uzturu (to sekmēja 1932. gadā izdotie noteikumi par karavīru uzturu). Tas bija nepieciešams, jo kareivju fiziskā slodze Latvijas armijā bija liela.

Par apgādi ar ietērbu rūpējās Kara saimniecības pārvalde. Šīs pārvaldes tehniskā komiteja 1920. gadā

¹ Latvijas Kareivis. 1926. 6. aug.

² LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1652. 1., 152. lp.

izstrādāja pirmos noteikumus par apģērbu, apavu, veļas, gultas veļas, zirglietu, aizjūgu, uzkabes u. c. priekšmetu kvalitāti. Četrus gadus vēlāk vietējā tekstilrūpniecība jau spēja apmierināt visas armijas vajadzības (no ārzemēm ievada tikai kokvilnas audumus). 1921. gadā izstrādātie apavu pagatavošanas noteikumi paredzēja ražot 6 lielumus, bet kopš 1927. gada — jau 10³, un katrs kareivis varēja izvēlēties vispiemērotākos apavus.

1929. gadā kara resors kareivju veselības stāvokļa uzlabošanai pie Cēsīm iekārtoja sanatoriju. Tā sāka darboties pēc gada. Vasaras mēnešos šeit varēja atpūsties arī karavīru bērni.

Kara resora ēku un būvju valde (no 1924. gada maija — Kara būvniecības pārvalde) izvērsa plašu kara spēka novietņu būvi, šaujamlauku iekārtošanu pie Rīgas un Daugavpils, aerodromu sagatavošanu Rīgā, Krustpili un Liepājā.

Kara ministrijai Rīgā, Muitas ielā 1, bija sava Armijas spiestuve. Ilggadējs šīs spiestuves priekšnieks bija pulkvedis J. Baumanis. Armijas presi pārstāvēja laikraksts «Latvijas Kareivis» (iznāca no 1920. gada 1. februāra līdz 1940. gada 9. augustam), «Militāro rakstu krājums» (1921.—1932. g.), žurnāli «Artilērijas Apskats» (1921.—1932. g.) un «Tehnikas Apskats» (1921.—1932. g.). 1932. gadā žurnālus apvienoja vienā — «Militārā Apskatā», kas iznāca līdz 1940. gada jūlijam. Laikraksta «Latvijas Kareivis» un žurnāla «Militārais Apskats» atbildīgie redaktori dažādos laikos bijuši pulkvedis A. Plensners, pulkvedis E. Mednis, pulkvežleitnants Ā. Kontrovskis, pulkvedis K. Ļūlaks u. c. Šajos žurnālos publicējās tādi pazīstami militārie teorētiķi kā ģenerālis P. Radziņš, ģenerālis M. Peniķis, artilērijas speciālists pulkvedis J. Ruškevics, ģenerālis J. Buivids, pulkvedis (vēlāk ģenerālis) H. Rozenšteins u. c.

Klajā nāca speciālie žurnāli — «Kadets» (1922.—1924. g., 1926.—1940. g. Bijušo kadetu palīdzības biedrības izdevums; 1930. g. Virsnieku apvienības izdevums; no 1931. gada Latvijas karaskolu beigušo virsnieku izdevums), «Lāčplēsis» (1933.—1939. g. Lāčplēša

³ Latvijas armija 20 gados. 305. lpp.

kara ordeņa kavalieru biedrības izdevums, iznāca reizi gadā — 11. novembrī) un «Kara Invalīds» (1934.—1940. g. biedrības «Latvijas kara invalīdu savienība» izdevums, iznāca reizi gadā, no 1935. gada maija — 2 reizes gadā). No 1924. līdz 1940. gadam Ziemassvētku kauju atceres dienā lasītāji saņēma žurnālu «Latviešu Strēlnieks», kurā tika publicētas strēlnieku atmiņas. Militārās literatūras apgādes fonds laida klajā daudzas militāri vēsturiska un militāri tehniska rakstura grāmatas, kurās tika aplūkoti armijas iekšējās dzīves jautājumi. Visi šie izdevumi šodien ir bibliogrāfisks retums.

1919. gada 15. septembrī sāka darboties Kara muzejs. Muzejā iekārtoja pilskalnu, viduslaiku, latviešu veco strēlnieku un Latvijas atbrīvošanas nodaļu. Neliela nodaļa bija veltīta Beļģijas armijai. Latviešu vēsturnieks E. Andersons kādā no savām grāmatām norādījis, ka savukārt Beļģijas Kara muzejā joprojām saglabāta neliela Latvijas armijas nodaļa.⁴ Tādā veidā abas valstis apliecināja savstarpējās simpātijas un cieņu. Kara muzeja ietvaros darbojās O. Kalpaka muzejs Airītēs (30. gadu beigās 35 ha kopplatībā) un Latviešu strēlnieku muzejs Nāvessalā (3,5 ha).

30. gadu beigās uz 12 valstīm bija nosūtīti Latvijas militārie atašeji (militārie pārstāvji), kurus iecēla kara ministrs. Daži no tiem bija akreditēti vairākās valstīs vienlaicīgi. Dažādos laikos atkarībā no politiskās konjunktūras viņi darbojās Lietuvā, Polijā, Igaunijā, Vācijā, Francijā, Lielbritānijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Somijā, Ungārijā, Rumānijā un Padomju Savienībā.

Gadu gaitā pilnveidojās Latvijas armijas militārās izglītības iestāžu sistēma. Karaskolā vairākkārt mainījās apmācību kurss: 1920.—1922. gadā tas bija divgadīgs, 1923.—1926. gadā — trīsgadīgs, bet 1927.—1929. gadā atgriezās pie divgadīga apmācību kursa. Sajā skolā uzņēma audzēkņus, kuri bija beiguši armijas instruktoru rotu vai virsnieku vietnieku kursus. 1926. gada 1. novembrī likvidēja jātnieku un inženieru nodaļas, bet 1931. gadā arī artilērijas nodaļu. Virsnieku «pārprodukcijas» un vakanto vietu trūkuma dēļ kara skola no 1931. līdz 1935. gadam pārtrauca darbību,

⁴ *Andersons E.* Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. Toronto, 1983. 56. lpp.

saglabājot mācību spēkus, kuri sagatavoja kājnieku virsnieku vietniekus.⁵

20. gadu beigās, kad izveidojās Latvijas kara flote, radās nepieciešamība pēc jūras virsnieku kadriem. Sākot ar 1929. gadu, virsniekus kara flotei sagatavoja no virsnieku vietniekiem, kuri bija beiguši K. Valdemāra jūrskolu un izturējuši pārbaudījumus pēc kara ministra apstiprinātiem noteikumiem.⁶

Augstākās militārās izglītības sekmēšanai ar Ministru kabineta 1924. gada 26. augusta lēmumu un tam sekojošu kara ministra pavēli tika nodibināti Virsnieku akadēmiskie kursi (pazīstami arī kā Kara akadēmiskie kursi⁷). Kursi bija pakļauti Galvenā štāba priekšniekam. Tajos uzņēma visu ieroču šķiru virsniekus līdz kapteiņa pakāpei (no 1932. gada — līdz pulkvežleitnanta pakāpei), kas nebija vecāki par 38 gadiem un bija nokalpojuši armijā ne mazāk kā 4 gadus (vēlāk 6), lai sagatavotu tos štāba dienestam. Vidējais kursu ilgums bija 27 mēneši. Virsnieki šai laikā apguva vispārējo taktiku, stratēģiju, karu un kara mākslas vēsturi, statistiku, topogrāfiju, ģenerālštāba dienesta struktūru un pienākumus, fortifikāciju, militāro pedagogiju, valsts un starptautiskās tiesības, vācu un franču valodu, kā arī jāšanu, auto vadīšanu utt. Līdz 1934. gadam uzņēma vidēji 18 virsniekus vienā kursā. Kursu priekšnieki dažādos laikos bija tādi pazīstami ģenerāļi kā M. Peniķis, J. Buivids, P. Radziņš u. c.

Līdzīgi tika sagatavoti armijas kara inženieri. Kopš 1924. gada 7. jūlija pie Latvijas Universitātes darbojās Kara politehniskie kursi. Šajosursos virsnieku apmācība noritēja pēc speciālām, ar Latvijas Universitāti saskaņotām un kara ministra apstiprinātām programmām. Līdztekus augstskolas priekšmetiem virsnieki kārtoja pārbaudījumus fortifikācijā vai artilērijā. Apmācību ilgums bija 4—4,5 gadi (sākotnēji kā brīvklaušitāji, vēlāk kā studenti), kursus beigušajiem piešķīra kara inženiera grādu. 1927. gada 17. septembrī minētie kursi tika nodoti Virsnieku akadēmisko kursu priekšniekam, bet gadu vēlāk izveidoja vienotus Augstākos militāros kursus, kurus pakļāva Galvenā štāba

⁵ Latviešu konversācijas vārdnīca. 8. sēj. 15668. sl.

⁶ Latvijas armija 20 gados. 283. lpp.

⁷ No 1928. gada 1. decembra tos sauca par Augstākajiem militārajiem kursiem.

priekšniekam.⁸ Atkarībā no sekmēm absolventus iedalīja ar I un II šķiru beigušajos. Viņi kā Ģenerālštāba dienestam atbilstoši saņēma atalgojumu, kāds pienācās darbiniekiem ar augstāko izglītību, tiem bija saīsināta izdiena par vienu diviem gadiem, un viņi baudīja daudzas citas privilēģijas. Kursu beidzēji vēlāk ieņēma atbildīgus posteņus Latvijas armijā un ar savu izglītību, erudīciju, labo stāju un manierēm Latvijas sabiedrības un kareivju vidū ieguva nedalītu popularitāti.

Virsnieku profesijas prestižs Latvijas Republikā bija pietiekami augsts, tādēļ daudzi zemnieku, pilsētu strādnieku un kalpotāju dēli centās iestāties Latvijas kara skolā un apgūt virsnieka profesiju. Nedrošie saimnieciskās stabilitātes gadi un salīdzinoši augstais bezdarba līmenis mudināja jauniešus apgūt militāro izglītību, kas deva drošu garantiju iztikai. Virsnieku atalgojumu Latvijā salīdzinājumā ar kaimiņvalstīm (sk. 5. pielikumu) nevarētu uzskatīt par sevišķi augstu. 1933. gadā armijas komandierim mēnesī bija noteikti Ls 740 (pēc dažādiem atskaitījumiem tika izmaksāti Ls 620 un 32 santīmi). Divīzijas komandiera alga bija Ls 592, pulka un rotas komandieru — attiecīgi Ls 430 un Ls 250, bet jaunākais virsnieks saņēma Ls 166 mēnesī. Visiem virsniekiem izmaksāja vienāda apmēra uztura naudu, t. i., Ls 16 un 50 santīmu mēnesī.⁹ Salīdzinājumam var minēt, ka 1933. gadā inženiera ķīmiķa vidējā mēnešalga bija Ls 420, inženiera mehāniķa — Ls 355, grāmatveža — Ls 275, krāsotāja — Ls 200, galdnieka — Ls 125.¹⁰

Latvijas armijā kareivju apmācībās aizvien lielāku uzmanību veltīja taktikai, atsevišķu karaspēka daļu un ieroču šķiru sadarbībai, kuras nepilnības bija izpaudušās atbrīvošanās cīņās. Mainījās arī uzskati par kaujas apmācību. Pēc atbrīvošanās cīņām kādu laiku pastāvēja cariskās Krievijas armijas reglamentu tulkojums (tie paredzēja karaspēka darbību kaujā vienā līnijā izstieptās garās ķēdēs — tā saukto lineāro taktiku), vēlāk Latvijas armijas vadība sāka pieturēties pie «grupu» taktikas. Balstoties uz apkopoto I. pasaules kara pieredzi, šī jaunā taktika paredzēja karaspēka

⁸ Valdības Vēstnesis. 1928. 5. nov.

⁹ LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1624. l., 51. lp.

¹⁰ Darba statistika: 1933. g. R., 1934. 12., 13. lpp.

darbību platumā un dziļumā izkļiedētās grupās.¹¹ 20. gadu vidū jaunās taktikas atzinumus fiksēja daudzi kājnieku apmācības reglamenti. Pilnveidojās arī šaušanas noteikumi, akcents tajos tika likts uz kareivju iepazīstināšanu ar ieročiem, uz šaušanas teoriju un praktiskiem vingrinājumiem.

Pilnvērtīgas apmācības nozīmīgs faktors ir kareivju izglītības līmenis, un tas jauniesaucamo vidū bija diezgan augsts: 1921. gadā no 19 309 iesauktajiem analfabēti bija 1586 (73 vidzemnieki, 184 kurzemnieki, 1329 latgalieši, 110 nezināmi), tādu, kuri prata tikai lasīt, — 95 cilvēki.¹² Šie skaitļi gadu gaitā samazinājās.

Pie karaspēka daļām analfabētu apmācībai tika izveidoti īpaši kursi. Pamatskolas programmas ietvaros viņiem mācīja aritmētiku, lasīšanu, rakstīšanu u. c. priekšmetus. Bez šaubām, no virsniekiem un instruktoriem tas prasīja ne mazumu uzņēmības un pūļu, taču dienesta beigās ikviens iesauktais analfabēts jau prata lasīt, rakstīt un rēķināt. Arī latviešu valodas apgūšana tiem nelatviešiem, un tādu bija samērā daudz (sk. 4. tab.), kuri dienēja Latvijas armijā, vainagojās ar sekmēm, jo lielākā daļa karavīru, kas iesaukšanas brīdī neprata latviski, dienesta beigās tekoši sarunājās latviešu valodā.

1923. gada karaklausības likums noteica militāro audzināšanu un apmācību skolās, 1926. gadā Ministru kabinets izdeva rīkojumu par militāro audzināšanu un apmācību valsts, sabiedriskajās un privātajās iestādēs. Militārās audzināšanas pamatprincipi bija — augsti izkopta nacionālā pašapziņa, tēvzemes mīlestība, palāvība valdībai, apzinīga disciplīna un cīņas gars. Militāro apmācību vadīja armijas virsnieki un instruktori. Dažāda tipa mācību iestādēs militārās apmācības ilgums bija atšķirīgs. Piemēram, pamatskolu pēdējās klasēs tā aizņēma 2 stundas nedēļā, skolotāju institūtos, kā arī vidusskolās un tām līdzīgās mācību iestādēs — vienu stundu nedēļā. Gadskārtējie iesaukumi apliecināja militārās audzināšanas un apmācības lietderību. Kareivji ieradās armijā ar zināmu priekšstatu par gaidāmo dienestu.

¹¹ Latvijas armija 20 gados. 278. lpp.

¹² LCVVA, 5192. f., 1. apr., 1224. l., 3. lp.

1926. gada februāri obligātajā karadienestā iesaukto
nacionālais sastāvs*

Tautība	Obligātā karadienesta kareivji		Brīvprātīgie
	1905. gadā dzimušie	1896.— 1904. gadā dzimušie	
Latvieši	12 884	1806	14
Krievi	2141	287	1
Ebreji	905	256	—
Vācieši	521	124	—
Poļi	423	93	—
Leiši	212	29	—
Igauņi	62	14	—
Čigāni	33	5	—
Citas tautības	41	8	—
Kopā	17 222	2620	15

* LCVVA, 1474. f., 2. apr., 94. l., 3., 4. lp.

Latvijas armijas skaitliskais sastāvs
uz 1924. gada 1. janvāri*

Kategorijas	Pēc saraksta	Faktiski
Virsnieki	1389	1038
Sanitārvirsnieki	82	75
Kara ierēdņi	330	314
Instruktori	1656	1401
Vecākie ārrindu amatos (rakstveži, mantziņi u. c.)	765	698
Kareivji	13 704	11 644
Kopā	17 926	15 170
Kopā ar brīva līguma darbiniekiem	18 933	16 153

* LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1624. l., 29. lp.

Latvijas armijas skaitliskais sastāvs uz 1924. gada 1. janvāri parādīts 5. tabulā.

Jāatzīmē, ka dažādos avotos ziņas par Latvijas armijas skaitlisko sastāvu ir atšķirīgas, tomēr vidēji tas svārstās no 16 000 līdz 20 000 vīru.

Latvijas armijas skaitlisko sastāvu noteica valsts saimnieciskie un politiskie apstākļi, armijas vadības militārie apsvērumi, un, visbeidzot, to ļoti ietekmēja vīriešu kārtas pilsoņu dzimstība katrā konkrētajā iesaukšanas gadā. Ziņas par ikgadējiem iesaukumiem liecina, ka 30. gadu sākumā, 1933. gadu ieskaitot, iesaukto skaits bija ievērojami mazāks nekā reģistrēto obligātajam kara dienestam pakļauto skaits (sk. 6. tab.).

Šie skaitļi ir jāpaskaidro. Piemēram, 1930. gadā iesauca pilsoņus, kas dzimuši laikā no 1908. gada aprīļa līdz 1909. gada 1. janvārim, 1931. gadā — 1909. gadā dzimušos, 1932. gadā — 1910. gadā dzimušos, 1933. gadā — 1911. gadā dzimušos utt. Uz šo un nākamo gadu jauniešiem dzimstību postu ietekmi bija atstājis I. pasaules karš (gājuši bojā, devušies līdzīvecākiem bēgļu gaitās vai izklīduši un palikuši Krievijā). Turklāt pirmajos pēckara gados Latvijas armijā tika iesaukti dažāda gadagājuma pilsoņi. Piemēram, līdz 1927. gadam ik gadus iesauca pilsoņus, kas bija sasnieguši 20 gadu vecumu līdz tā gada 1. janvārim, kad iesaukšana notika. Vēlāk karaklausība bija jāpilda 21 gadu sasniegušiem pilsoņiem. Iesaukšana armijā tika

6. tabula

*Obligātajam dienestam pakļauto
un armijā iesaukto skaits 1930.—1933. gadā**

Iesaukšanas gads	Obligātajam dienestam pakļauto skaits	Armijā iesaukto skaits
1930. g. 1.—15. febr.	16 077	11 229
1931. g. 1.—15. febr.	19 595	13 935
1932. g. 1.—15. febr.	20 765	14 985
1933. g. 1.—15. febr.	20 387	14 229

* LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1624. l., 29. lp.

veikta vienreiz gadā februārī—martā,¹³ kad jauniesaucamajiem vajadzēja stāties karaklausības komisijas priekšā. Latvijas armijā varēja iestāties arī brīvprātīgi no 17 gadu vecuma. No karadienesta atbrīvoti bija tikai fiziski vai garīgi slimi pilsoņi, kā arī noziedznieki. Pilsoņiem, kuriem bija smagi ģimenes un materiālie apstākļi, vai arī tiem, kuri vēlējās iegūt izglītību, uz noteiktu laiku tika dotas atlaides. Jauniesaucamo karavīru skaits vidēji svārstījās no 10 000 līdz 14 000.

20. un 30. gadu mijā pilnveidojās tehnisko karaspēka vienību struktūra. Tā, Sapieru bataljonu, Autotanku divizionu, Aviācijas divizionu pārveidoja par pulkiem. Elektrotehniskais divizions par Sakaru bataljonu kļuva tikai 1935. gada 31. maijā. Artilērijas inspektoram pakļautie divizionu un baterijas organizējās kā pulki, un tie bija — Smagās artilērijas pulks, Bruņuvilcienu pulks, artilērijas instruktoru baterija (tā vienlaicīgi bija artilērijas virsnieku vietnieku un rezerves virsnieku sagatavošanas bāze), kuru vēlāk pārveidoja par Atsevišķo artilērijas divizionu. 1935. gadā Daugavgrivas artilēriju pārveidoja par Krasta artilērijas pulku.

Turpinājās Latvijas armijas tehniskā pārābruņošana un jauna bruņojuma iegāde (akcenti tika likti uz jūras karakuģu un zemūdeņu iegādi, kara lidmašīnu iepirkšanu ārzemēs). Latvijas valdība kara resora vajadzībām izdalīja ievērojamu daļu valsts budžeta līdzekļu (sk. 4. pielikumu).

1923. gada 14. jūlijā Kara ministrija iesniedza Ministru kabinetam likumprojektu par kara flotes būvprogrammu, ko būtu jāīsteno 7 gados (ārzemēs jāuzbūvē 4 zemūdenes, 4 torpēdkuģi, viens sargkuģis, 2 mīnu traleri aizzogotāji, 12 hidroplāni un 1500 mīnas). Tomēr finansiālo līdzekļu trūkuma dēļ šo programmu nācās saīsināt, 4 gadu laikā nolēma iepirkt 2 zemūdenes (1923./24. budžeta gadā), 2 mīnu tralerus aizzogotājus (1924./25. gadā), 500 mīnu (1925./26. gadā) un 6 hidroplānus (1926./27. gadā) Rīgas liča aizsardzībai. Kara flotes būvprogrammas pieņemšana izsauca

¹³ Līdz 1933. gadam ieskaitot, iesaukšanu izdarīja no 1. līdz 15. februārim, bet, sākot no 1934. gada, — no 1. februāra līdz 15. martam.

asas debates Saeimā.¹⁴ Sociāldemokrāti cerībā, ka tas izmaksās lētāk, vēlējās, lai Latvijas piekrastes aizsardzību veiktu krasta artilērija. Līdzīgu viedokli puda artilērijas inspektors ģenerālis E. Kalniņš. Taču kara ministrs uzskatāmi pierādīja, ka izdevumi krasta artilērijas iegādei izmaksās 4—5 reizes vairāk nekā karakuģu iepirkšana. Galu galā tika panākta vienošanās. Saeima izlēma finansu ziņā akcentu likt uz Latvijas kara flotes izveidi, tomēr zināmas summas atvēlot arī Daugavgrīvas cietokšņa artilērijas nostiprināšanai. Jūras piekrastes apsardzības līdzekļu iegādei atvēlēja Ls 9 989 200. Šo summu vajadzēja segt 4 gados no Kara ministrijas gadskārtējiem budžetiem.¹⁵

1924./25. gadā — Ls 2 894 760,

1925./26. gadā — Ls 2 903 980,

1926./27. gadā — Ls 3 676 040,

1927./28. gadā — Ls 541 420.

1924. gada martā un aprīlī tika pieņemts lēmums līdz 1928. gadam uzbūvēt 2 zemūdenes, 2 mīnu kuģus un pašu spēkiem saražot 500 jūras mīnas.¹⁶

1924. gada 25. oktobrī Kara ministrija parakstīja līgumu ar franču kuģu būvētavām par 2 zemūdeņu būvi Ls 6 432 800 vērtībā un 2 mīnu traleru aizžogotāju būvi Ls 1 556 800 vērtībā.¹⁷ Nākamajā gadā Liepājas kara ostas darbnīcās sāka izgatavot piecragainās mīnas pēc 1908. gada krievu mīnu parauga. Mīnas turpmāk izvietoja Daugavgrīvas cietoksnī. Drīz Latvija saņēma Francijā uzbūvētos mīnu tralerus «Viesturs» un «Imanta», kā arī zemūdenes «Ronis» un «Spīdola». Par Latvijas Jūras eskadras personālsastāva skaitlisko sastāvu ziņas sniedz 7. tabula.

1931. gada 12. jūnijā tika atzīmēta Latvijas kara flotes 10 gadu jubileja. Svinības ar savu klātbūtni pagodināja angļu kreiseri «*Norfolk*» un «*Dorsetshire*», franču torpēdkreiseri «*Lion*» un «*Bizon*», igauņu kreiseris «*Lennuk*», vācu modernākais kreiseris «*Königsberg*»,

¹⁴ Latvijas Saeima. 1. Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas: 4. sesija, 16. sēde 1924. g. 11. martā. R., 1924. 543. — 546. lpp.

¹⁵ Turpat.

¹⁶ Turpat; Valdības Vēstnesis. 1924. 19. apr.

¹⁷ Jaunākās Ziņas. 1924. 25. okt.

Latvijas Jūras eskadras personālsastāvs

Kategorijas	Eskadras štābs un Jūras novērošanas dienests		Zemūdeņu divīzijs		Mīnu divīzijs	
	1930./31.	1931./32.	1930./31.	1931./32.	1930./31.	1931./32.
	Virsnieki	10	11	11	11	11
Kara ārsti	—	—	1	1	—	—
Kara ierēdņi	3	2	1	1	—	—
Virsdienesta instruktori	26	25	68	68	64	62
Brīva līguma darbinieki	—	—	1	1	—	—
Rezerve (instruktoru komanda)	—	—	7	7	—	—
Obligātā karadienesta instruktori un kareivji	18	18	23	23	48	48
Kopā	57	56	112	112	123	121

* Latvijas Valsts budžeta paskaidrojumi: 14. Kara ministrija:

poļu «Wicher», somu «Karjala», zviedru bruņukuģi «Drotting Victoria», «Erens Kjöld», «Nordens Kjöld» ar daudziem pavadītājkuģiem.¹⁸ Šis notikums atgādināja, ka Latvija patiesi ietilpst Eiropas valstu saimē.¹⁹

Kopš 20. gadu sākuma pie Aviācijas divīziona kā atsevišķa nodaļa veidojās Jūras aviācija. 1923. gadā to atdalīja un pakļāva Galvenā štāba sevišķu uzdevumu virsniekam jūras lietās, vēlāk — Jūras eskadras komandierim. Trīs gadus vēlāk tika izveidots atsevišķs Jūras aviācijas divīzijs, ko sākumā vadīja kapteinis N. Jēvlampjevs, vēlāk — Francijā izglītojis pulkvedisleitnants V. Jakubovs. 1931./32. gadā divīziona bija 18 virsnieki, 2 kara ierēdņi, 32 virsdienesta instruktori, 6 brīva līguma darbinieki un 42 instruktori un kareivji. 20. gadu beigās divīziona veidoja izlūku eskadriļa ar 6 lidmašīnām un iznīcinātāju eskadriļa ar 6 lidma-

¹⁸ Latvijas Kareivis. 1931. 11. jūn.

¹⁹ Turpat. 13. jūn.

30. gadu sākumā*

Jūras aviācijas divīzions		«Virsaitis»		«Artilērists»		Kopā	
1930./31.	1931./32.	1930./31.	1931./32.	1930./31.	1931./32.	1930./31.	1931./32.
18	18	6	6	2	2	58	58
—	—	—	—	—	—	1	1
2	2	—	—	—	—	6	5
32	32	36	36	4	4	230	227
6	6	—	—	—	—	7	7
—	—	—	—	—	—	7	7
42	42	28	28	1	1	160	160
100	100	70	70	7	7	469	465

Stati. R., 1931. 67.—71. lpp.

šinām, kā arī ātrlaiva «Komēta» (vēlāk «Līdaka»). Jūras lidmašīnu pamatbāze bija Liepājas kara osta. Divīziona sadarbība ar Jūras eskadru nebija ilgstoša, 1934. gadā to atkal pievienoja Aviācijas pulkam.

1931./32. gadā flotes uzturēšana (kaujas un palīgu kuģu remonts, apkope un ekspluatācija) Kara ministrijai izmaksāja Ls 254 548,²⁰ bet Jūras aviācija — Ls 84 209.²¹

Samērā daudz uzmanības tika veltīts Latvijas kara aviācijas attīstībai. 1924. gadā Aviācijas divīziona bija 5 eskadriļas — iznīcinātāju, izlūku, korigētāju (artilērijas uguns vadītāji no gaisa), rezerves un aviācijas skola. Aviācijas divīziona atradās 27 dažādu tipu lidmašīnas, 19 no tām jau bija morāli novecojušas. Kara aviācijas skola katru gadu divīziona deva jaunus speciālistus. Līdz 1928. gadam tā sagatavoja 61 lido-tāju novērotāju un 21 novērotāju, 105 lido-tājus, 185

²⁰ Latvijas Valsts budžeta paskaidrojumi: 14. Kara ministrija: Ieņēmumi. Izdevumi. R., 1931. 75. lpp.

²¹ Turpat. 72. lpp.

motoristus, nelielu skaitu fotogrāfu, meteorologu u. c. speciālistu.²²

Pēc Aviācijas divizona pārdēvēšanas par pulku (1926. gada 28. septembrī) to komandēja pazīstamais pulkvedis (vēlāk ģenerālis) J. Baško. Vēlāk viņu iecēla par aviācijas inspektoru.

Laikposmā no 1924. līdz 1930. gadam Latvijas valdība iegādājās 12 itāļu (ANSALDO A—1 «BALILLA»), 10 beļģu S.V.A. lidmašīnu, 10 angļu (De HAVILAND DeH9A) izlūklidmašīnu. Anglijā iepirka sliktas konstrukcijas angļu (Martinsyde A.D.C.—1 un Martinsyde F—4) iznīcinātājus. 1930. gadā klāt nāca 18 angļu iznīcinātāji (BRISTOL BULLDOG) un apmācību lidmašīnas (AVRO 504 K). Čehoslovākijā tika iegādāta 21 izlūklidmašīna (LETOV ŠMOLIK Š—16). Turklāt Vācija piegādāja B.F.W.—12 FLAMINGO tipa skolas lidmašīnas, Itālija — Fiat C.R—1 iznīcinātājus. Šo to mēģināja paveikt pašu spēkiem, ņemot vērā savas tehniskās iespējas. Aizsargu vajadzībām Liepājas kara ostas darbnīcās būvēja dažas AVDI tipa izlūklidmašīnas. Kara aviācijas ziņā Latvija bija pilnīgi atkarīga no ārzemēm. Ārzemju firmas centās pārdot bojātas vai vecas kara lidmašīnas, tās nācās nemitīgi labot vai pārtaisīt un pilnveidot. Jau tā nelielajam Kara ministrijas budžetam tas bija smags slogs. Piemēram, 1931./32. gadā kara aviācijas uzturēšana un ekspluatācija izmaksāja Ls 341 151 (vienas lidmašīnas kapitālremonts — Ls 2000, vidējais kapitālremonts — Ls 1000, mazais remonts — Ls 500).²³ Galvenokārt iepirkto lidmašīnu tehnisko kļūmju dēļ notika daudzas aviokatas trofas. 1927. gadā bojā gāja seržanti R. Benhens, J. Kaire, J. Vistucis un Ē. Lumbergs, gadu vēlāk — kapteiņi E. Mettums un S. Bloms, seržants A. Ķibers, 1929. gadā — seržants B. Mazurs, kā arī virsleitnanti K. Skaubītis, P. Rucelis un E. Jirgenšons. Tas izsauca vētrains debātes Saeimā. Sociādemokrāti pārmēta kara resoram nolaidību kaujas tehnikas ekspluatācijā, valsts

²² Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. R., 1928. 236. lpp.

²³ Latvijas Valsts budžeta paskaidrojumi: 14. Kara ministrija: Ieņēmumi. Izdevumi. 71. lpp.

Latvijas Pagaidu valdības pirmais apsardzības ministrs Jānis Zālītis

Latvijas Pagaidu valdības pirmais apsardzības ministrs Jānis Zālītis. Foto apšaušas pavēlnieks Kriemšis, direktors Jānis Baložs, viņa sieva Jūlija Zālīte. 1. Rīgas foto.

Latviešu atsevišķā bataljona komandieris pulkvedis Oskars Kalpaks

M. Lapiņa foto

Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku pavēlnieks Ziemeļlatvijā Jorgis Zemitāns

J. Rieksta foto

Latviešu atsevišķās brigādes komandieris, vēlāk Latvijas armijas virspavēlnieks Jānis Balodis

J. Rieksta foto

Latviešu atsevišķās (J. Baloža) brigādes štābs

J. Rieksta foto

Latviešu atsevišķās brigādes brīvprātīgie

1. Latvijas neatkarības bataljona kareivju grupa cīņu laikā Kurzemē
1919. gada maijā

1. Valmieras kājnieku pulka komandieris apakšpulkvedis Jūlijs Jansons

Latvijas armijas pirmais virspavēlnieks
generālis Dāvids
Simonsons

J. Rieksta foto

Ziemeļlatvijas brigādes ienākšana Rīgā 1919. gada 6. jūlijā

Latvijas armijas virspavēlnieka štāba priekšnieks Pēteris Radziņš

Vidzemes divīzijas komandieris, vēlāk Latvijas armijas pavēlnieks Mārtiņš Peniķis

Latvijas armijas virspaveļnieka štābs 1919. gada oktobrī

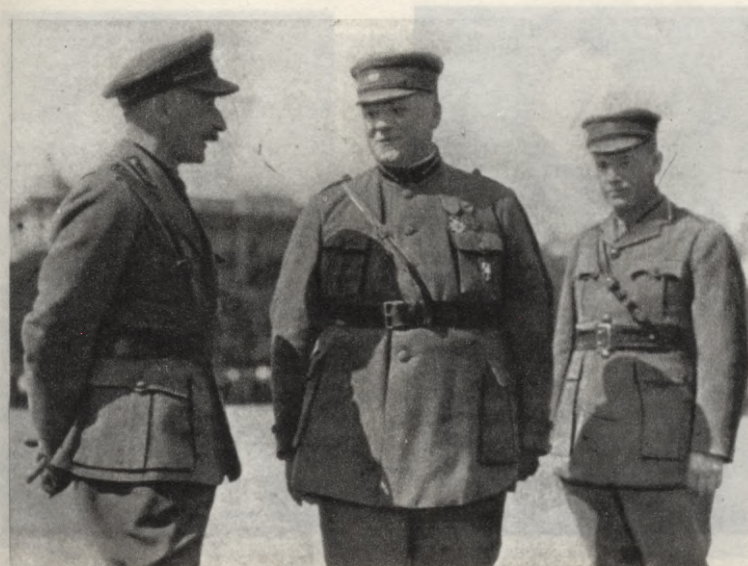
J. Rieksta foto

Latvijas armijas kareivju vienība Latgales frontē

4. Valmieras kājnieku pulks Latgalē 1920. gada Lieldienās

Latvijas armijas vadība — P. Radziņš, K. Ulmanis, J. Balodis
1920. gada 20. maijā

Valsts prezidents J. Čakste apbalvo pirmos Lāčplēša kara ordeņa kavalierus

J. Riessis 1918.

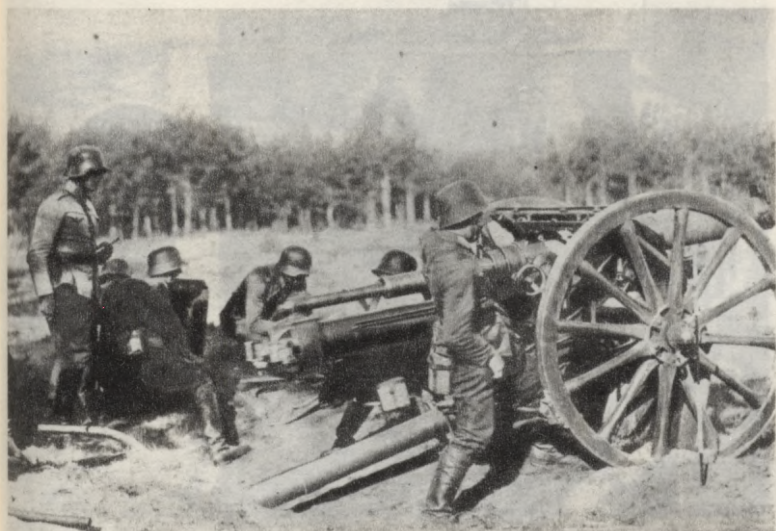
Latgales divīzijas komandieris, vēlāk armijas pavēlnieks - Krišjānis Berķis

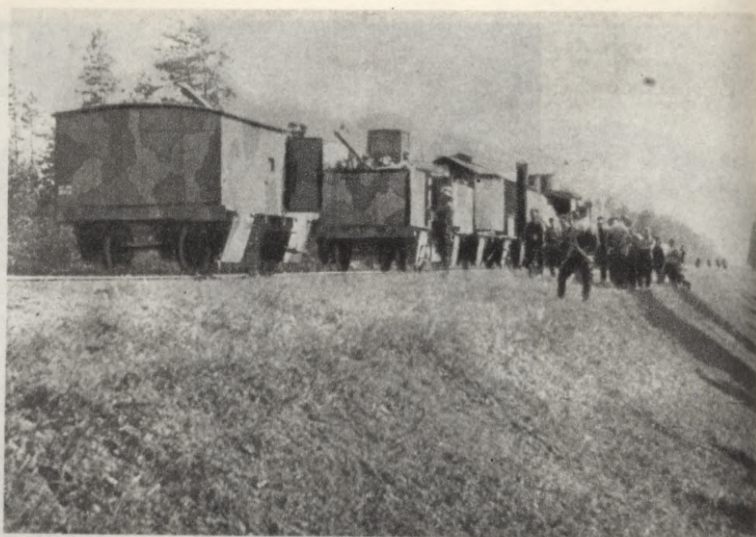
Armijas komandiera štāba priekšnieks, vēlāk Armijas štāba priekšnieks - ģenerālis Aleksandrs Kalejs

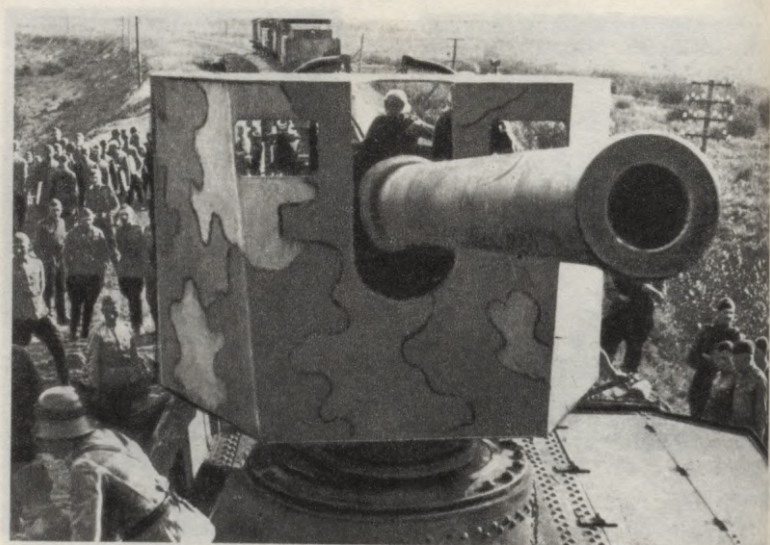
Artilērijas inspektors, arī kara
ministrs ģenerālis Eduards
Kalniņš

Latgales artilērijas pulka 1. baterijas lielgabals ar apkalpi (1933. gads)

Бруņувилциенс (30. гад)

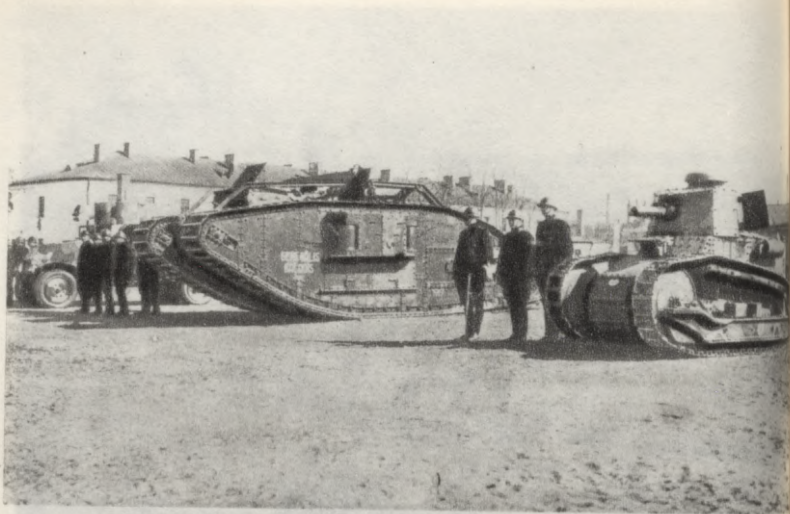
3. бруņувилциенс маневру лаkā

Sapieri ierakumu būves darbos

Sapieru pulka komandieris
pulkvedis Andrejs Vanags
(20. gadi)

Autotanku pulks 1929. gada Svinīgā solījuma laikā

Autotanku pulks 1937. gada armijas manevros Ergļu apkārtnē

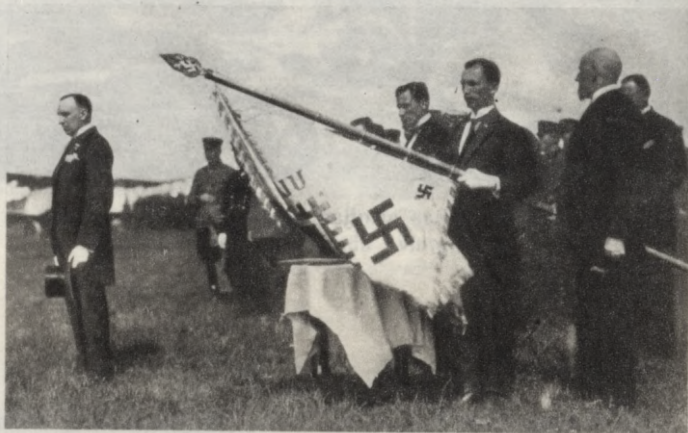
Autotanku pulks Latvijas armijas 20 gadu jubilejas svētkos

Pulkvedis, vēlāk ģenerālis Oto Grosbarts, Autotanku pulka komandieris, vēlāk Armijas spēkratu dienesta priekšnieks

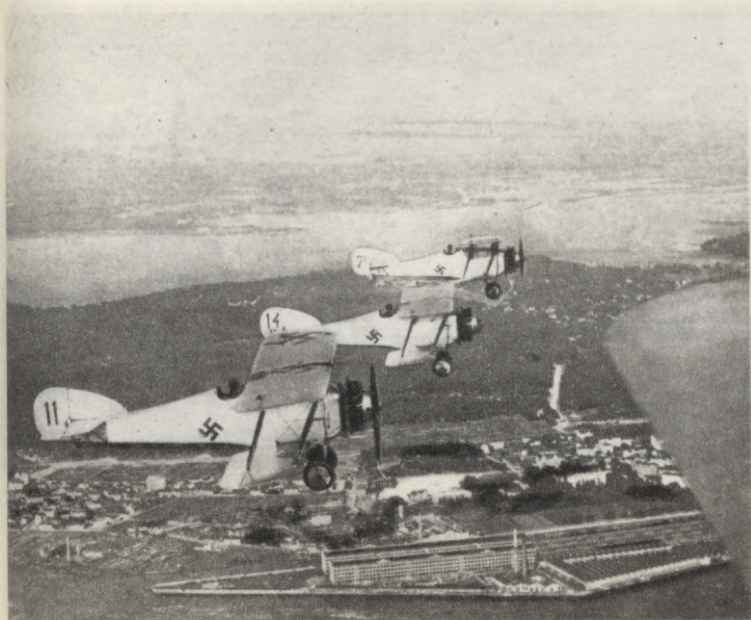
Aviācijas parks (20. gadu sākums)

Karoga pasniegšana Aviācijas divizionam 1924. gada 7. jūnijā
Jaunzeļa foto

Aviācijas pulka lidmašīnu LETOV ŠMOLIK Š-16 parādes
ierinda Spilves aerodromā 1933. gada aviācijas svētkos

Iznīcinātāju Martinsyde A.D.C.-1 grupa virs Sarkanadugavas (1927. gads)

Aviācijas priekšnieks pulkvedis, vēlāk ģenerālis Jezups Baško

Latvijas kara flotes flagkuģis «Virsaitis»

Flagkuģa «Virsaitis» komanda (30. gadu vidus)

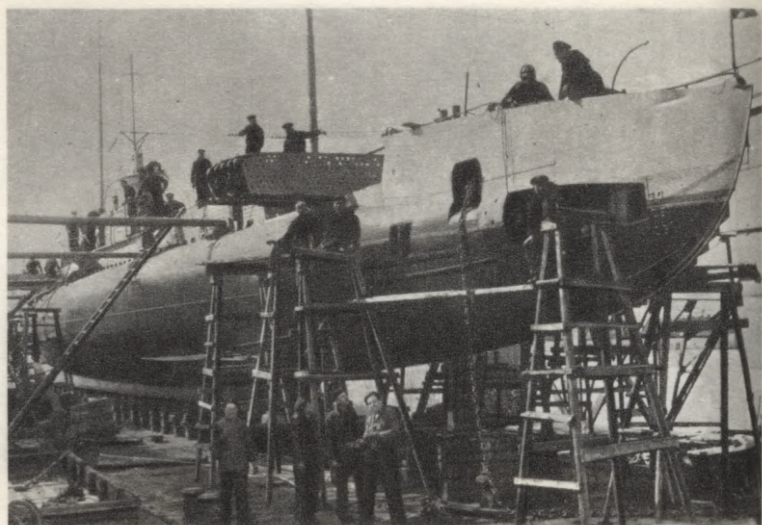
Karakuģis «Imanta» Salacgrīvā

E. Viļņa foto

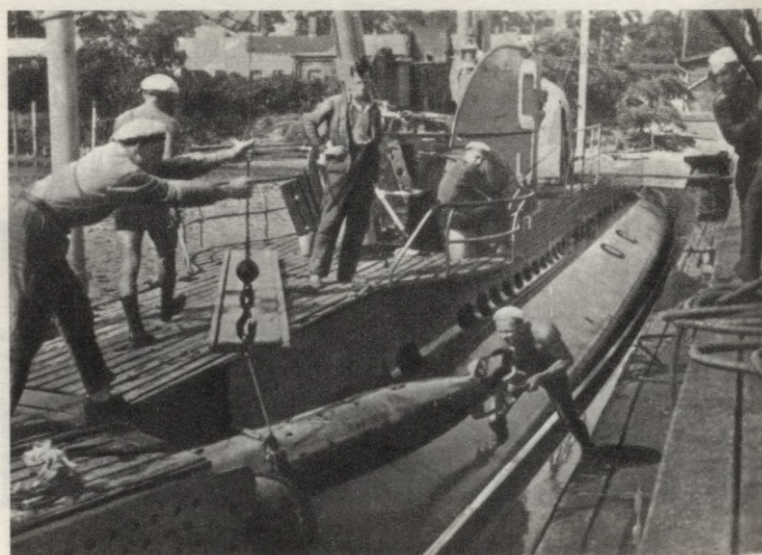

Zemūdenes «Spidola» un «Ronis» Rīgā

R. Johansona foto

Zemūdene «Ronis» Liepājas dokos

Torpēdas ielādēšana zemūdenē «Spīdola»

Latvijas Jūras aviācijas eskadriļa Igaunijā Kuivastes ostā Latvijas un Igaunijas kara flotu kopējo manevru laikā 1931. gada 3.—15. augustā

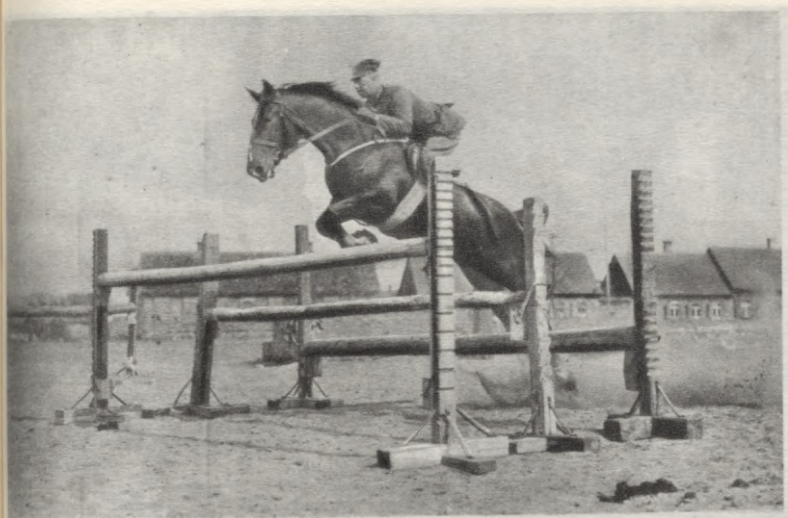
Latvijas krastu apsardzības eskadras komandieris, vēlāk Latvijas kara flotes komandieris admirālis Teodors Spāde

1. jātnieku pulka un O. Kalpaka bataljona Atsevišķā jātnieku eskadrona standartu goda sardze pulka svētkos 1936. gada 5. jūlijā

1. jātnieku pulka virsnieks izējamā tērpā (pulkvežleitnants Alberts Liepiņš)

1. jātnieku pulka komandieris pulkvedis, vēlāk ģenerālis Hermanis Buks ar savu zirgu Ciemaļu 1939. gada maijā

3. Latgales divīzijas štāba virsnieki taktiskajās nodarbībās (30. gadu sākums)

7. Siguldas kājnieku pulka mīnmetēju komanda 1922. gada 15. jūnijā
A. Vosvenieka foto

Latvijas armijas karaspēka parāde Rīgā 1936. gada 15. maijā

Armijas vadības apspriede manevru laikā Krustpili 1937. gadā

Ziemeļlatvijas brigādes kareivis kājnieku formas tērpā ap 1918.—1919. gadu

Dienvidlatvijas brigādes ka-
reivis kājnieku formas tērpā
ap 1923.—1924. gadu

Kājnieks formas tērpā ap
1920. gadu

Dižkareivis formas tērpā ap
1922. gadu

Armijas štāba bataljona ka-
reivis ap 1929. gadu

līdzekļu izšķērdēšanu.²⁴ Kā biežo lidmašīnu katastrofu cēloņi tika nosaukti pārāk lielais dažādo lidmašīnu tipu skaits Aviācijas pulkā un lidotāju praktiskā nesagatavotība. Kara ministrs ģenerālis M. Vācietis 1930. gada 4. februāra sēdē gan taisnojās, ka «aviācijā īsteni esot 10 lidmašīnu tipi un ka Aviācijas pulkam nepieciešami 11—12 tipi, aviācijas skolai 3 apmācību lidmašīnu tipi, izlūkiem — 2 tipi, tālzlūkošanai 1 tips un vēl daži apmācību lidmašīnu tipi».²⁵ Viņa runa Saeimā izraisīja jaunu kara aviācijas kritikas vilni. 16. aprīļa sēdē deputāts P. Lejiņš nolasīja ziņojumu, ka aviācijā tomēr esot 20 dažādu lidmašīnu tipu (ši dažādība apgrūtinot lidmašīnu apgūšanu), no kuriem tikai divus vairs neekspluatē. Patiešām, Latvijas kara aviācija tobrīd vairāk atgādināja kara muzeju nekā kaujasspējīgu vienību.

Latvijas miera laika bruņoto spēku struktūras un organizācijas pilnveidošanos lielā mērā noteica armijas vajadzībām izdalītā budžeta daļa (sk. 4. pielikumu). Zīmīgi, ka valsts parlamentārajā posmā bruņotajiem spēkiem tika atvēlēta procentuāli lielāka budžeta daļa nekā autoritārā režīma apstākļos. Tā, no 1921./22. līdz 1925./26. gadam vidēji šī daļa sastādīja 28,5% (34,5 milj. latu), 1933./34. gadā — samazinājās līdz 20,1% (27,5 milj. latu). Nākamajos gados izdevumi turējās virs 20%: Valsts neatkarības pēdējos gados izdevumi gan pieauga, bet procentuāli 20. gadu sākuma līmeni nerasniedza.

Latvijas Kara ministrijas līdzekļi bija relatīvi mazāki nekā attiecīgajām ministrijām Polijā, Itālijā, Vācijā un citās Eiropas valstīs. Tiesa, armijas kasi papildināja dažādu ziedojumu summas. Tos vāca galvenokārt Latvijas aizsardzības biedrība, kura savu darbību uzsāka 20. gadu pirmajā pusē.²⁶ 30. gadu beigās izveidoja Valsts aizsardzības fondu. Tajā iekļūda milzīgas naudas summas, taču Kara ministrija vairs nespēja tās realizēt. 2. pasaules kara priekšvakarā, kad visa Eiropa drudzaini bruņojās, par šiem līdzekļiem vairs nevarēja iepirkt kaujas bruņojumu ne Lielbritānijā, ne Francijā, ne

²⁴ Latvijas Saeima. 3. Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas: 5. sesija, 3. sēde 1930. g. 31. janvārī. R., 1930. 76.—78. lpp.

²⁵ Turpat. 101.—103. lpp.

²⁶ Valdības Vēstnesis, 1923. 15. nov.

Vācijā. Nelielie ieroču un tehnikas sūtījumi, kas Latvijā pienāca 1940. gada pavasarī un vasarā, drīz vien nonāca padomju karaspēka rīcībā.

Pati armijas, respektīvi, bruņoto spēku nostiprināšanas ideja Latvijā bieži sadūrās ar daudzām iekšējām un ārējām problēmām. Pēc atbrīvošanās cīņām līdz pat 30. gadu vidum kā nevēlams mantojums bija saglabājušās vecās krievu armijas tradīcijas un īpatnības. Tās bija ieviesis un uzturēja komandējošais sastāvs. Virsnieku vidū bija samērā daudz latviešu strēlnieku pulkos dienējušo — A. Auzāns, K. Berķis, R. Dambītis, J. Francis, K. Gopers, A. Krustiņš, M. Penķis, O. Ūdentiņš u. c. Viņi bija beiguši cariskās Krievijas militārās mācību iestādes, daļa pat Ģenerālštāba akadēmiju. Iesaistoties Latvijas armijas organizēšanā, šie virsnieki, tā teikt, bez ļauna nodoma uz Latvijas armiju attiecināja Krievijas armijas pierastās shēmas un struktūras, veidojot savas armijas skaitliskajam sastāvam neatbilstoši plašu un diezgan dārgu karaspēka vadības virsbūvi. Arī atsevišķu karaspēka daļu, iestāžu un vienību organizācija (arī par paraugu ņemta no bij. Krievijas armijas) nebija pietiekami saskaņota. Taču vēlāk maz pamazām par noteicošo kļuva franču un vācu militārā doma. Nevarētu teikt, ka Francijas un Vācijas bruņoto spēku uzbūvei nepiemistu trūkumi, turklāt Latvija nebūt negatavojās iesaistīties bruņošanās sacensībā un pārņemt totalās kara organizācijas shēmu. Tuvināšanos franču un vācu militārajiem uzskatiem drīzāk jau noteica iepirktais bruņojums un kara tehnika. Jāievēro vēl viens apstāklis — pēc sevišķi rūpīgas atlases daudzi virsnieki tika komandēti papildināt zināšanas uz ārzemēm, un vairākums no tiem beidza Francijas, kā arī Polijas, Čehoslovākijas kara akadēmijas. Atsevišķi virsnieki zināšanas apguva Beļģijā, Igaunijā, Lietuvā. Kara ministrija izdeva ievērojamas summas virsnieku akadēmiskajai izglītošanai ārzemēs. Piemēram, pirmā gada mācību nauda vienam virsniekam Francijas kara akadēmijā bija Ls 1875; kadetam mācību nauda franču kara jūrskolā Brostē — Ls 4297; viena gada mācību nauda vienam virsniekam Francijas artilērijas skolā Fonteneblo — Ls 1260.²⁷ Ieguvuši teica-

²⁷ Latvijas Valsts budžeta paskaidrojumi 1931./32. 14. Kara ministrija. Ieņēmumi. Izdevumi. — 25. lpp.

mu izglītību, Latvijā šie virsnieki centās īstenot attiecīgo militāro domu, kas arvien biežāk nesaskanēja ar veco cara laika virsnieku uzskatiem. Tomēr liela daļa armijas augstāko virsnieku palika vecajās ilūzijās, ignorēja militārās tehnikas attīstību, necentās izprast armijas motorizācijas un modernizācijas nozīmi.

Latvijas armijas nostiprināšanu un saliedēšanu lielā mērā traucēja arī daudzas iekšējās problēmas. Lūk, vairākas no tām: 1) atbrīvošanās cīņu dalībnieki, kas atradās armijas vadībā, kavēja jaunāko virsnieku izvirzīšanu atbildīgos amatos, piemēram, izdienas cenza paaugstināšana Augstāko militāro kursu kandidātiem — nākamajiem pulku un vienību komandieriem no 4 līdz 6 gadiem; 2) neveselīgā konkurence starp bijušajiem cara laika virsniekiem un jaunajiem, Latvijas karaskolu beigušajiem virsniekiem; 3) nesaskaņas starp atbrīvošanās cīņu «ziemeļniekiem» un «dienvidniekiem» — sevišķi pēc ģenerāļa J. Baloža iecelšanas kara ministra amatā; 4) bijušo Troickas un Imantas pulku kareivju un virsnieku atstumšana no armijas sabiedriskās dzīves.

Armiju savai ietekmei centās pakļaut dažādas politiskās partijas un organizācijas. Lai gan karavīru līdzdalība Satversmes, Saeimas un pašvaldības iestāžu vēlēšanās tika pieļauta, tomēr Latvijas armijai nebūt nebija tāda politiskā loma valsts apvērsuma organizēšanā kā Lietuvā vai Igaunijā.

Viens politiska rakstura incidents ar diezgan plašu atbalsi gan notika. Tas bija Valmierā 1927. gada 19. janvārī plkst. 4.30. Torīt 8. Daugavpils kājnieku pulka leitnants E. Oliņš smagās pagīrās pēc nakts dzeršanas atgriezās savas vienības novietnē Kaugurmuižā. Pamodinājis viņam padoto seržantu un 30—40 kareivjus, E. Oliņš aizveda viņus uz pilsētu, kur ieņēma pastu, telegrāfa un telefona centrāli, dzelzceļa staciju, Valmieras pilsētas valdi un atbrūvoja dažus policistus. Pāris dienu vēlāk laikraksts «Sociāldemokrāts» rakstīja, ka «iebrucēji bijuši bruņoti arī ar ložmetējiem» un ka «valsts iestāžu ieņemšana no pučistiem turpinājusies kādu pusstundu»²⁷. Par laimi, leitnanta E. Oliņa «izdarības» bija redzējis kāds cits viņa rotas leitnants un paziņojis bataljona komandierim. Pēc pus-

²⁸ Sociāldemokrāts. 1927. 22. janv.

stundas galvenais «pučists» leitnants E. Oliņš tika arestēts, bet rota pārvesta uz kazarmām.

Minētā notikuma sakarā sociāldemokrāti radīja ne-lielu paniku Latvijas sabiedrībā. «Sociāldemokrātā» parādījās trauksmaini raksti «Leitnanta Oliņa pučs», «Noziedzīgie murgi», «Valmieras notikumu izmeklēšana», «Armija un Valmieras pučs» u. c. 22. janvārī notika mītiņi Rīgā, 23. janvārī Liepājā,²⁸ asas debates nerimās Saeimā. Vienlaikus sociāldemokrāti pēla «reakcionāro pilsonisko presi», kura centās «pieklusēt un nogludināt» šo «apvērsuma» mēģinājumu. Rezultātā kara ministrs ģenerālis R. Bangerskis bija spiests atvaļināt no amata 8. Daugavpils kājnieku pulka komandieri pulkvedi J. Vītolu, bet leitnantu E. Oliņu nodeva Kara tiesai. «Pučistu» tiesāja 1927. gada 7. martā. E. Oliņš tika atzīts par garā vāju.²⁹

20. gadu beigās un 30. gadu sākumā Saeimā daudz sprieda par Latvijas armijas politiskajām tiesībām. Sociāldemokrāti jo noteiktāk centās pakļaut armiju Saeimai, kurā diemžēl arvien vairāk virmoja politiskās nekonsekvences, korupcija un politikāņu personiskās ambīcijas.

²⁹ Sociāldemokrāts. 1927. 25. janv.

³⁰ Turpat, 8. marts.

6. Armija autoritārās varas apstākļos (1934. gada 15. maijs — 1940. gada 20. jūnijs)

1934. gadā naktī no 15. uz 16. maiju notika apvērsums, kā rezultātā parlamentāri demokrātisko iekārtu nomainīja autoritāra valsts iekārta. Līdztekus aizsargiem, policijai un politpārvaldei apvērsuma īstenošanā no armijas puses piedalījās 6. Rīgas kājnieku pulks (komandieris pulkvedis R. Klinsons), daļa 5. Cēsu kājnieku pulka (komandieris pulkvedis F. Virsaitis) un Zenīartilērijas pulka baterija. Šīs bija tās karaspēka daļas, kas daudzo politisko partiju, sašķeltās Saeimas un plašās korupcijas radītajā haosā simpatizēja stingras varas idejai.

Apvērsuma militārie priekšdarbi tika veikti, pateicoties kara ministra ģenerāļa J. Baloža 15. maija pievakarē nosūtītai telefonogrammai Rīgas, Daugavpils, Liepājas un Pļaviņu apgabala garnizona priekšniekiem: «Daugavpils, Liepājas un Pļaviņu apgabala garnizonu priekšniekus pakļauju tieši garnizonu dienesta ziņā Rīgas apgabala garnizona priekšniekam ģenerālim K. Berķim, kuram turpmāk izpildīt arī pēdējā apgabala garnizona priekšnieka pienākumus.»¹ Ievērojot subordinācijas principu, ar šo rīkojumu tika paralizēta toreizējā armijas komandiera ģenerāļa M. Peniņa jebkāda iejaukšanās gaidāmajā apvērsumā.²

Apvērsuma naktī 6. Rīgas kājnieku pulka daļas no Maskavas priekšpilsētas ieradās Rīgas centrā un neuzkrītoši ieņēma valdības iestādes, tiltus, pastu, telegrāfu u. c. vietas. Viens vads ieradās apvērsuma gatavotāju

¹ Latvijas likteņgadi. II. R., 1988. 62., 63. lpp.

² Turpat. 63. lpp.

štābā. Uz Tautas namu devās 5. Cēsu kājnieku pulka bataljons kopā ar Zenīartilērijas pulka bateriju. Tā paša pulka kareivji katram gadījumam ieņēma Grīziņkalnu, kas bija pazīstams kā Rīgas strādnieku rajons. Rīgas komandants V. Malcenieks vadīja Saeimas nama ieņemšanu un arestēja tā komandantu R. Lielbiksi. Paralēli šīm armijas daļām rīkojās aizsargi un policisti. Pēc apvērsuma tika apturēta visu politisko partiju darbība, padzīta Saeima, apcietināti demokrātiskās iekārtas aktīvākie piekritēji. Visā Latvijā izsludināja karastāvokli uz 6 mēnešiem, pēc tam to vairākkārt pagarināja. Latvijas armijā nekavējoši pārkārtojumi nesevoja. Karaspēka daļas joprojām dislocējās pastāvīgajās vietās un pildīja sardžu dienestu vai atradās vasaras nometnēs. Taču citu pēc cita nomainīja atsevišķu karaspēka daļu priekšniecību, vadošajos posteņos izvirzot «nacionāli valstiski» domājošus virsniekus. Ilggadējo armijas komandieri ģenerāli M. Peniķi 1934. gada 14. novembrī atvaļināja. Viņa vietā nāca Rīgas garnizona priekšnieks ģenerālis K. Berķis, aktīvs 15. maija apvērsuma līdzdalībnieks. Atvaļināja arī citus demokrātiski noskaņotus virsniekus, piemēram, vēlāko Latvijas Tautas armijas komandieri ģenerāli R. Kļaviņu.

Kareivju garīgās dzīves bagātināšanai Latvijas armijā 1934. gada jūnijā tika nodibināts armijas mācītāja amats.³ Par armijas mācītāju ar Valsts prezidenta pavēli iecēla bijušo Cēsu un Raunas draudzes mācītāju P. Apkalnu. 1. pasaules kara laikā viņš bija latviešu strēlnieku pulku mācītājs. 1934. gada augustā armijas personālsastāvs nodeva jaunu karavīra svinīgo solījumu, kas būtiski atšķirās no iepriekšējā (sk. šā darba 47. lpp.): «Es, Latvijas karavīrs, apzinādamies atbildību likuma priekšā, apsolos un zvēru, netaupot savus spēkus un dzīvību, sargāt Latvijas valsti un viņas neatkarību pret visiem, kas to apdraud, būt uzticīgs tās valdībai, izpildīt pēc labākās sirdsapziņas savus pienākumus, padoties bez ierunām kara likumiem un disciplīnai, un vienmēr paklausīt saviem priekšniekiem.»⁴

³ Latvijas armijā šis amats pastāvēja līdz 1940. gada 4. jūlijam.

⁴ Karavīra rokasgrāmata. 6. izd. Milit. lit. apg. fonda izdevums. R., 1939. 6. lpp.

Pēc apvērsuma armija pastiprināti tika āudzināta nacionāli patriotiskā un antikomunisma garā. Revolucionāri noskaņotie kareivji kopš 1934. gada jūnija tika pakļauti īpašai «apstrādei». Tiem tika noorganizētas «darba komandas», 1940. gada vasarā tādas bija 1. Liepājas kājnieku pulkā Saldū un 10. Aizputes kājnieku pulkā Daugavpilī.⁵ Šo darba komandu kareivjiem šauteņu vietā izsniedza lāpstas, kapļus u. c. darbarīkus, viņus izmantoja smagos un netiros darbos.

Kareivju noskaņojumam sekoja gan «iekšējie» ziņotāji, gan Politpārvaldes aģentūra. Pietika kādam radīt aizdomas, lai sāktos viņa nepārtraukta izsekošana.

Atsevišķās karaspēka vienībās, kā 1. jātnieku pulkā un tehniskajās daļās, prioritāte bija latviešiem. Jaunkareivjiem krieviem, poļiem un ebrejiem no Latgales parasti iznāca dienēt Kurzemē un Vidzemē. Savukārt vidzemniekus, kurzemniekus un rīdziniekus centās nosūtīt uz Latvijas austrumu robežām. Zināmā mērā to noteica samērā lielais analfabētu un mazizglītoto jaunkareivju skaits Latvijas armijā no Latgales, kurus centās pārlatviskot. Analfabētu izglītošanai karaspēka daļās turpināja darboties vispārējās izglītības kursi. Armija lielā mērā kalpoja kareivju izglītības līmeņa paaugstināšanai.⁶

Latvijas armijā turpinājās veidoties sava militāri teorētiskā doma un kara doktrīna, ņemot vērā rietumvalstu pieredzi un atziņas. Šī doktrīna balstījās uz aizstāvēšanās kara ideju. To noteica mazās Latvijas īpatnības — neliela teritorija, salīdzinoši blīva apdzīvotība, sazarots iekšzemes dzelzceļu un zemesceļu tīkls, arī valsts attīstības agrārais raksturs un dzīve nedrošā ģeopolitiskā telpā (naidīgu lielvalstu ielenkumā). Pulķvedis (vēlāk ģenerālis) H. Rozenšteins jau 1932. gadā bija publicējis «Latvijas kara ģeogrāfiju», kurā viņš objektīvi analizēja un pamatoja politiskas, ekonomiskas un sociālas dabas problēmas, paužot aizstāvēšanās kara ideju.⁷ Proti, ja Latvija ierobežoto finanšu dēļ nevar sev nodrošināt pietiekami modernu militāri tehnisko aizsardzību, tad akcents jāliek uz karavīru taktisko iemaņu attīstību un fizisko sagatavotību. Pret ienaid-

⁵ Zagars E. Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā, 1940—1941. R., 1975. 217. lpp.

⁶ Sk. 9. un 10. pielikumu.

⁷ Rozenšteins H. Latvijas kara ģeogrāfija. R., 1932. 53. lpp.

nieka uzbrūkošo kaujas tehniku — lidmašīnām, tankiem, kas bija salīdzinoši dārgi ieroči, — ir jāizmanto pietiekami efektīva un lētāka aizstāvēšanās tehnika — prettanku ieroči un zenīartilērija. Diemžēl šo atziņu Latvijas valdība apjauta pārāk vēlu.⁸

30. gadu vidū parādījās daudzi jauni, modernā kara prasībām atbilstoši reglamenti, noteikumi un instrukcijas — «Kaujas un lauka dienesta reglaments» (1936), «Kājnieku apmācības reglaments» (1937), «Šaušanas apmācības reglaments» (1939) u. c. Karaspēka apmācībā arvien lielāku nodarbību skaitu veltīja kaujas apmācību vingrinājumiem (lauka dienesta, kaujas, šaušanas, apvidus sagatavošanas, gājienu u. c. vingrinājumi) parastos un ekstremālos apstākļos. Kaujas apmācībā liela uzmanība tika pievērsta atsevišķas grupas, vada, rotas kopdarbībai lauka apstākļos. Taktiskajās mācībās lielāku stundu skaitu atvēlēja tādiem tematiem kā «Aizstāvēšanās kauja», «Vilcinošā pretošanās», «Atiešana», «Flangu pretuzbrukumi» u. c. 1937. gadā atsevišķu ieroču šķiru kopdarbībai tika sarīkoti armijas manevri Ērgļu un Madonas apkārtnē. Līdzīgus manevrus rīkoja arī nākamajā vasarā. Arvien sarežģītāka kļuva pārkārtotā karaspēka apmācību sistēma. Tas viss, protams, prasīja labi sagatavotus kadrus.

Pilnveidojās virsnieku sagatavošana. Saskaņā ar 1935. gada likumu par kara mācību iestādēm Latvijā darbojās Augstākā karaskola (bijušie Augstākie militārie kursi), karaskola un Kara ministrijas pārziņā esoši dažādi kursi. Paplašinājās Latvijas augstāko kara mācību iestāžu uzdevumi, to kompetencē ietilpa valsts aizsardzības jautājumu pētīšana, virsnieku sagatavošana pulku, bataljonu u. c. līdzīgu vienību komandieru līmenī, augstāko militāri tehnisko speciālistu sagatavošana un periodiski organizējamie kursi visu ieroču šķiru virsnieku kvalifikācijas celšanai, tika paplašināts arī to štatu sastāvs. Sakarā ar jaunajiem uzdevumiem 30. gadu beigās apmācību ilgums Augstākajā karaskolā pieauga no 27 mēnešiem līdz 3 gadiem. Augstākās karaskolas priekšnieki bija pulkvedis M. Jeske (1933.—1935. g.), ģenerālis H. Rozenšteins (1936.—1939. g.), ģenerālis A. Krustiņš (1939.—1940. g.), pulkvedis M. Jeske (1940. g.).

⁸ LCVVA, 1468. f., 1. apr., 169. l., 74.—83. lp.

1935. gadā savu darbu atsāka atjaunotā karaskola ar divgadīgu apmācības kursu un vienveidīgu militāro programmu visām ieroču šķirām. Karaskolā par kade-
tiem konkursa kārtībā uzņēma aktīvā karadienesta un
atvaļinātos karavīrus, ik gadus vidēji 120 cilvēku ar
pabeigtu vidusskolas izglītību un ne vecākus par 25
gadiem (izņēmums bija Lāčplēša kara ordeņa kava-
lieri un atbrīvošanās cīņu dalībnieki). Karaskola
gatavoja arī kara flotes virsniekus, kuriem sākotnēji
bija jābeidz divgadīgs apmācību kurss K. Valdemāra
jūrskolā, pēc tam 3. kurss karaskolā. Karaskolai bija
savs koris (apmēram 100 vīru) S. Duka vadībā.

Karaskolu tās pastāvēšanas laikā beidza 1634 virs-
nieki, 429 rezerves virsnieki un apmēram 900 virsnieku
vietnieki. Pavisam notika 14 izlaidumi (15. palika nepa-
beigts). Kājnieku nodaļu beidza 713 jaunākie virsnieki,
artilērijas nodaļu — 318, jātnieku nodaļu — 60, inže-
nieru nodaļu — 63, tāpat 480 jaunākie virsnieki — ap-
vienotajā karaskolā.⁹ Karaskolu beigušie kadeti ar
Valsts prezidenta pavēli tika paaugstināti par jaunāka-
jiem leitnantiem vai leitnantiem un sadalīti pa kara-
spēka daļām pēc ieroču šķirām.

Zemāku pakāpju apakšvirsniekus apmācīja dažādos
kursos. Tā, virsnieku vietniekuursos noteiktā apmērā
sagatavoja augstskolu un vidusskolu absolventus (pēc
instruktoru kursu beigšanas). Apgādes pārvaldes
iestāžu un kara flotes dienestam virsnieku vietniekus
sagatavoja no Latvijas Universitātes tehnisko fakultāšu
beidzējiem, piekomandējot viņus attiecīgai karaspēka
daļai vai iestādei speciālo priekšmetu praktiskai ap-
guvei. Līdzīgi tika gatavoti kara ierēdņi, kuri beidza
noteiktu apmācības kursu un izturēja nepieciešamos
pārbaudījumus.

1938. gadā atjaunoja virsdienesta instruktoru kursus.
Lielā mērā pateicoties virsdienesta instruktoriem, Lat-
vijas armijā tika uzturēts tam laikam salīdzinoši augsts
obligātā karadienesta kareivju profesionālais līmenis
un disciplīna, tā 2. pasaules kara gados gūstot atzinīgu
vērtējumu abās karojošās pusēs.

⁹ Latvijas karaskola: Vēsturisku materiālu sakopojums. Lin-
kolna, 1979. 27. lpp. 1935. gadā atjaunotajā Latvijas karaskolā
vairs nepastāvēja atsevišķas kājnieku, artilēristu, jātnieku un inže-
nieru nodaļas, pastāvēja viena — vispārējā kara nodaļa, kas līdz
1940. gada vasarai sagatavoja 480 jaunākos leitnantus.

Saskaņā ar mobilizācijas plāna pārstrādāšanu 1938. gadā sākās Tehniskās divīzijas izformēšana, tās vietā radot attiecīgus dienestus. Tā artilērijas inspektors ģenerālis A. Dannebergs kļuva Armijas artilērijas dienesta priekšnieks, Autotanku pulka komandieris ģenerālis O. Grosbarts — Spēkratu dienesta priekšnieks, Sapieru pulka komandieris pulkvedis Ž. Brieže vadīja Armijas inženieru, bet Sakaru bataljona komandieris pulkvedis A. Mucenijs — Armijas sakaru dienestu. Par Armijas aviācijas priekšnieku iecēla ģenerāli J. Baško, par Aviācijas pulka komandieri — pulkvedi R. Kandi.¹⁰

Saskaņā ar Tautu Savienībai iesniegtajiem datiem Latvijas bruņoto spēku skaitliskais sastāvs 1938. gadā bija šāds — 2200 virsnieki, 23 000 instruktori un kareivji. Gaisa spēkos atradās 550 vīru, kara flotē — 450, Robežsargu brigādē — 100 virsnieku un 1200 instruktoru un kareivju.¹¹ Pēc arhīvu materiālu ziņām, 1939. gada 1. janvārī armijā pēc saraksta skaitījās 1969 virsnieki, 3988 instruktori, 11 188 kareivji, tātad 17 145 vīri. Kopā ar 1244 brīva līguma darbiniekiem bruņotajos spēkos pēc saraksta skaitījās 18 389 cilvēki.¹²

Vācu un padomju novērotāji rēķināja, ka kara gadījumā Latvijā varētu savākt ap 200 000 apmācītu vīru, ieskaitot 17 000 rezerves instruktoru un 1000 rezerves virsnieku.¹³ Faktiski Latvijas valdībai bija līdzekļi un apbruņojums 130 000 vīru lielai armijai. Var piekrist E. Andersona minētajam skaitlim — 180 000, kas teorētiski būtu Latvijas armijas maksimālais spēks.

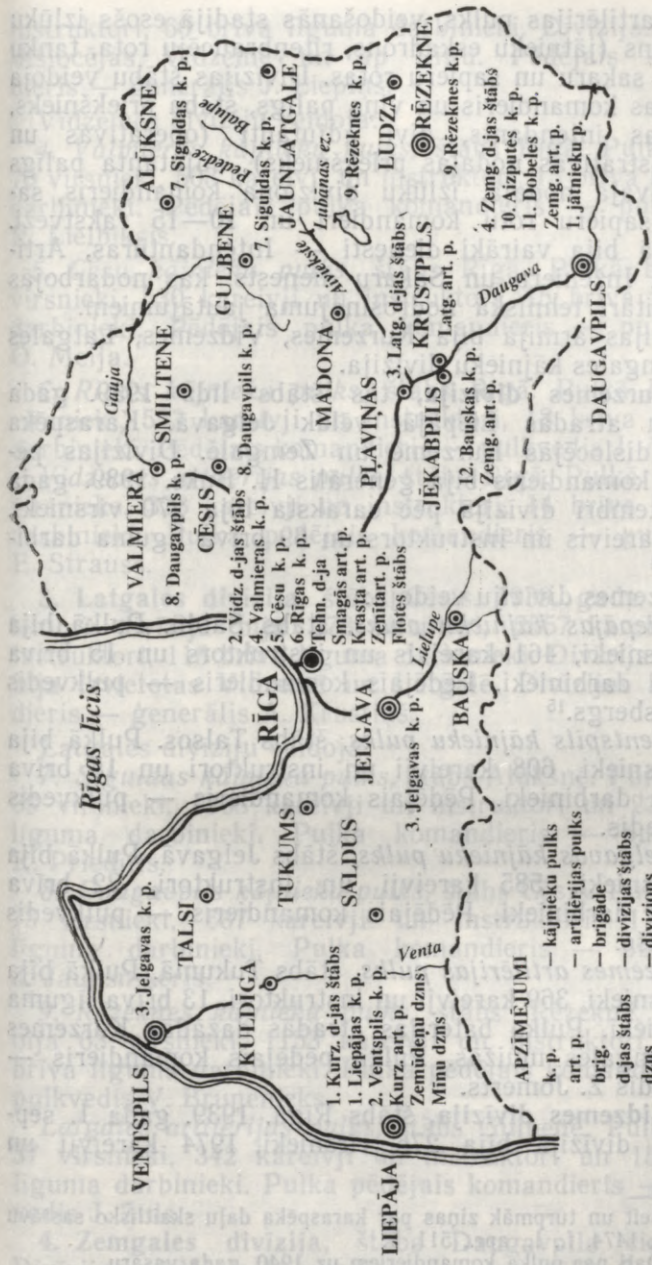
30. gadu beigās Latvijas armijā (sk. 4. att.) bija 4 kājnieku divīzijas, Zemgales divīzijā ietilpstošais Jātnieku pulks, Tehniskā divīzija, ko 1938. gadā sadalīja atsevišķos dienestos, artilērijas inspektoram padotās karaspēka daļas (4 pulki un Atsevišķais divīzions), Armijas štāba bataljons un kara flotes eskadra. Katrā kājnieku divīzijā ietilpa štābs, trīs kājnieku pulki, viens

¹⁰ Latviešu karavīrs otrā pasaules kara laikā: Dokumentu un atmiņu krājums. Līnolna, 1970—1982. 1. grām. 28., 29. lpp.

¹¹ Латвия и ее армия. М., 1938. С. 60.

¹² LCVVA, 1474. f., 1. apr., 503. l., 2. lp. E. Andersons min nedaudz mazākus skaitļus — 1935 virsnieki, 18 420 kareivji un instruktori, Roberžsargu brigādē 1200 vīru, ieskaitot 100 virsniekus (Andersons E. Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. 113. lpp.).

¹³ Латвия и ее армия. С. 61.

4. att. Latvijas armijas dislokācija 1939. gada rudenī (shēma vispārīgos vilcienos sagatavota pēc LCVVA materiāliem)

lauku artilērijas pulks, veidošanās stadijā esošs izlūku divīzions (jātnieku eskadrons, riteņbraucēju rota, tanku vads), sakaru un sapieru rotas. Divīzijas štābu veidoja divīzijas komandieris un viņa palīgs, štāba priekšnieks, divīzijas intendants, divi adjutanti (operatīvās un administratīvās nodaļas priekšnieks), adjutanta palīgs operatīvajā nodaļā, izlūku divīziona komandieris, sakaru, sapieru rotu komandieri un 10—15 rakstveži. Divīzijā bija vairāki dienesti — Intendantūras, Artilērijas, Inženieru un Sakaru dienests, kas nodarbojās ar militāri tehniskā nodrošinājuma jautājumiem.

Latvijas armijā bija Kurzemes, Vidzemes, Latgales un Zemgales kājnieku divīzija.

1. Kurzemes divīzija, tās štābs līdz 1939. gada beigām atradās Liepājā, vēlāk Jelgavā. Karaspēka daļas dislocējās Kurzemē un Zemgalē. Divīzijas pēdējais komandieris bija ģenerālis H. Buks. 1939. gada 1. septembrī divīzijā pēc saraksta bija 270 virsnieki, 2101 kareivis un instruktors un 69 brīva līguma darbinieki.¹⁴

Kurzemes divīziju veidoja:

1. Liepājas kājnieku pulks, štābs Saldū. Pulkā bija 64 virsnieki, 461 kareivis un instruktors un 15 brīva līguma darbinieki. Pēdējais komandieris — pulkvedis J. Grosbergs.¹⁵

2. Ventspils kājnieku pulks, štābs Talsos. Pulkā bija 63 virsnieki, 608 kareivji un instruktori un 15 brīva līguma darbinieki. Pēdējais komandieris — pulkvedis P. Briedis.

3. Jelgavas kājnieku pulks, štābs Jelgavā. Pulkā bija 74 virsnieki, 585 kareivji un instruktori, 22 brīva līguma darbinieki. Pēdējais komandieris — pulkvedis F. Plikše.

Kurzemes artilērijas pulks, štābs Tukumā. Pulkā bija 52 virsnieki, 369 kareivji un instruktori, 13 brīva līguma darbinieki. Pulka baterijas atradās dažādās Kurzemes un Zemgales muižās. Pulka pēdējais komandieris — pulkvedis Ž. Jomerts.

2. Vidzemes divīzija, štābs Rīgā. 1939. gada 1. septembrī divīzijā bija 276 virsnieki, 1974 kareivji un

¹⁴ Seiņ un turpmāk ziņas par karaspēka daļu skaitlisko sastāvu LCVVA, 1474. f., 1., apr., 511. l.

¹⁵ Dati par pulka komandieriem uz 1940. gada vasaru.

instruktori, 60 brīva līguma darbinieki. Divīzijas daļas dislocējās Vidzemē un ap Rīgu. Pēdējais komandieris — ģenerālis J. Liepiņš.

Vidzemes divīziju veidoja:

4. *Valmieras kājnieku pulks*, štābs Rīgā. Pulkā bija 70 virsnieki, 503 kareivji un instruktori, 15 brīva līguma darbinieki. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedis R. Lielbiksis.

5. *Cēsu kājnieku pulks*, štābs Rīgā. Pulkā bija 67 virsnieki, 530 kareivji un instruktori, 15 brīva līguma darbinieki. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedis O. Meijs.

6. *Rīgas kājnieku pulks*, štābs Rīgā. Pulkā bija 69 virsnieki, 553 kareivji un instruktori, 13 brīva līguma darbinieki. Pēdējais komandieris — pulkvedis J. Auniņš.

Vidzemes artilērijas pulks, štābs Rīgā. Pulkā bija 51 virsnieks, 323 kareivji un instruktori, 14 brīva līguma darbinieki. Pulka pēdējais komandieris — pulkvedis E. Strauss.

3. **Latgales divīzija**, štābs Cēsīs. 1939. gada 1. septembrī divīzijā bija 278 virsnieki, 2557 kareivji un instruktori, 116 brīva līguma darbinieki. Divīzijas daļas bija izvietotas Vidzemē un Latgalē. Divīzijas komandieris — ģenerālis A. Krustiņš.

Latgales divīziju veidoja:

7. *Siguldas kājnieku pulks*, štābs Alūksnē. Pulkā bija 89 virsnieki, 1368 kareivji un instruktori un 23 brīva līguma darbinieki. Pulka komandieris — pulkvedis K. Priedītis.

8. *Daugavpils kājnieku pulks*, štābs Cēsīs. Pulkā bija 73 virsnieki, 637 kareivji un instruktori, 17 brīva līguma darbinieki. Pulka komandieris — pulkvedis J. Jaunsniķeris.

9. *Rēzeknes kājnieku pulks*, štābs Rēzeknē. Pulkā bija 63 virsnieki, 1153 kareivji un instruktori un 26 brīva līguma darbinieki. Pulka pēdējais komandieris — pulkvedis V. Bruņenieks.

Latgales artilērijas pulks, štābs Gulbenē. Pulkā bija 37 virsnieki, 342 kareivji un instruktori un 15 brīva līguma darbinieki. Pulka pēdējais komandieris — pulkvedis J. Zīds.

4. **Zemgales divīzija**, štābs Daugavpils cietoksnī. Divīzijas pēdējais komandieris — ģenerālis Ž. Bachs.

Divīzijas komandiera palīgs ģenerālis Dūze.¹⁶ Divīzijas daļas bija izvietotas Latgalē un Zemgalē. 1939. gada 1. septembrī divīzijā bija (bez 1. jātnieku pulka) 202 virsnieki, 2043 kareivji un instruktori un 62 brīva līguma darbinieki.

Zemgales divīziju veidoja:

10. *Aizputes kājnieku pulks*, štābs Daugavpilī. Pulkā bija 43 virsnieki, 735 kareivji un instruktori un 14 uz brīva līguma pamata iestājušies. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedis V. Upenieks.

11. *Dobeles kājnieku pulks*, štābs Daugavpilī. Pulkā bija 37 virsnieki, 288 kareivji un instruktori, 12 brīva līguma darbinieki. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedis N. Ābeltiņš.

12. *Bauskas kājnieku pulks*, štābs Jēkabpilī. Pulkā bija 55 virsnieki, 494 kareivji un instruktori, 14 brīva līguma darbinieki. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedis A. Vēvers.

Zemgales artilērijas pulks, štābs Krustpilī. Pulkā bija 50 virsnieki, 463 kareivji un instruktori, 15 brīva līguma darbinieki. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedis A. Kasparsons.

1. *Jātnieku pulks*, štābs Daugavpilī. Pulkā bija 61 virsnieks, 892 kareivji un instruktori, 24 uz brīva līguma pamata iestājušies. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedis A. Liepiņš.

Saskaņā ar 1938. gadā izstrādāto 4. mobilizācijas plānu divīziju skaitu paredzēja palielināt līdz septiņām, kurās būtu 21 kājnieku pulks, t. i., ap 120 000 vīru.¹⁷ Kājnieku pulkos bija arī ložmetēju, sakaru, ritenbraucēju—slēpotāju,¹⁸ kājnieku artilērijas u. c. vienības. Bija divu veidu kājnieku pulki — miera laika (normālie 2 bataljonu sastāvā) un kara laika pulki (pastiprinātie 3—4 bataljonu sastāvā; sedzošie). Latvijas armijas divu bataljonu kājnieku pulkā (piemēram, 5. Cēsu vai

¹⁶ Saskaņā ar mobilizācijas plāniem divīziju komandieru palīgi kara laikā komandētu jaunizveidotās divīzijas, kuras tiktu veidotas uz 1. Kurzemes, 2. Vidzemes un 3. Latgales divīzijas bāzes attiecīgi kā 5., 6. un 7. divīzija.

¹⁷ Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā (1941—1945). R., 1966. 10. lpp.

¹⁸ Saskaņā ar armijas plāniem 30. gadu beigās tika izveidota mobila rezerve — ritenbraucēju—slēpotāju vienības. Vasaras sezonā šo vienību karavīri apmācībās lietoja velosipēdus, ziemā — slēpes.

6. Rīgas kājnieku pulkā) miera laikā vidēji bija 50 virsnieki, 473 instruktori un kareivji, trīs un četru bataljonu pulkā attiecīgi 63—71 virsnieks un 1090—1252 instruktori un kareivji. Austrumu robežu sedzošajos pulkos — 7. Siguldas, 9. Rēzeknes un 10. Aizputes kājnieku pulkā — visu laiku saglabājās 3 bataljoni. Kopš 30. gadu sākuma kā apdraudēta tika uzskatīta jūras robeža un robeža ar PSRS.¹⁹

Miera laika kājnieku pulku bataljoni sīkāk dalījās trijās strēlnieku rotās un ložmetēju rotā. Strēlnieku rotā bija komandiera vads un trīs kājnieku vadi. Katrā vadā bija trīs patšauteņu (8 vīri) un divas strēlnieku (9 vīri) grupas. Grupa bija vismazākā kaujas vienība. Ložmetēju rotā bija trīs vadi, katrā vadā 4 ložmetēji, katrs ar 8 vīru apkalpi. Katrā pulkā kā autonoma vienība darbojās instruktoru rota, kas gatavoja instruktorus pulka vajadzībām. Instruktoru rota bija vienība ar piekomandētu, tātad mainīgu sastāvu. Rotas pamatsastāvā bija 4 virsnieki, 11 instruktori un saimniecības grupa.

Dažos pulkos bija riteņbraucēju—slēpotāju rotas. Piemēram, 7. Siguldas kājnieku pulkā — 2 rotas; 8. Daugavpils un 9. Rēzeknes — pa vienai. Arī 3. Jelgavas kājnieku pulkā 3. rotu pārformēja par riteņbraucēju rotu. Sakaru rotā bija 3 virsnieki, 10 instruktori un 50 dižkareivji un kareivji, kas specializējušies radio, telefona un signalizācijas ierīču izmantošanā. Saimniecības rotā ietilpa pavāri, amatnieki, kuri apkalpoja darbnīcas un transportlīdzekļus. Kājnieku baterijā miera laikā bija divi vadi — viens kājnieku lielgabalu un viens prettanku lielgabalu vads, katrā vadā pa 2 lielgabaliem.

Kājnieku pulka bruņojuma pamatā bija angļu Rosa—Enfilda (*Ross—Enfield*) šautenes. Karavīri lietoja aizstāvēšanās, uzbrukuma un šauteņu rokasgranātas, Lūisa (*Lewis*) tipa angļu patšautenes. Riteņbraucēju un jātnieku vienībās bija Vikersa—Bertjē (*Vickers—Bertier*) 1923. gada modeļa patšautenes. Kājnieku vienības lietoja Vikersa (*Vickers*) ložmetējus, rezervē bija arī krievu Maksima sistēmas ložmetēji. Pulkos bija arī dažādu sistēmu smagie ieroči — 47 mm prettanku lielgabali, 70 mm kājnieku lielgabali, 81 mm mīnmetēji u. c.

¹⁹ Rozenšteins H. Latvijas kara ģeogrāfija. 19. lpp.

Kājnieku divīzijas vieglo artilērijas pulku veidoja pulka štābs, štāba baterija, saimniecības baterija, pulka ambulance, veterinārā lazarete un 2 artilērijas divīzioni (kara laikā būtu 3 artilērijas divīzioni). Katrā artilērijas divīzionā miera laikā bija 3 baterijas — 2 lielgabalu un viena haubiču baterija. Katrā baterijā bija 2 vadi, katrā vadā 2 lielgabali vai 2 haubices. Pulka bruņojumā bija 24 lielgabali (to skaitā 8 haubices).

Zemgales divīzijā ietilpstošajā 1. jātnieku pulkā bija 2 divīzioni, katrā 2 zobenu eskadroni, pa vienam ložmetēju un riteņbraucēju eskadronam. Pulks jau bija kļuvis par anahronismu, tādēļ 1938. gadā sākās tā modernizēšana, izveidojot riteņbraucēju—slēpotāju vienības.

Tehniskā divīzija bija dažādu kara tehnisko daļu sakopojums, tajā ietilpa Sapieru pulks, Autotanku pulks, Sakaru bataljons, Bruņuvilcienu pulks, Krasta artilērijas pulks. Artilērijas inspektoram bija pakļauts Smagās artilērijas pulks, vēlāk arī Krasta artilērijas pulks, Zenīartilērijas pulks un Atsevišķais artilērijas divīzijs.

Autotanku pulku (no 1940. gada 1. marta — Autotanku brigāde) komandēja ģenerālis O. Grosbarts, kas vienlaicīgi kļuva par Armijas spēkratu dienesta priekšnieku. Štābu no Rīgas pārcēla uz Cēsīm. Kaujas bataljonā bija Rīgā novietotā bruņautomobiļu rota, 2 tanku rotas, autotransporta rota, instruktoru rota un Daugavpilī izvietotā tanku rota. 1939. gada 1. septembrī pulkā bija 35 virsnieki, 274 instruktori un kareivji, 21 brīva līguma darbinieks. Kaujas sastāvā bija 27 tanki un 6 bruņautomobiļi, 30 transporta un 10 pasažieru automobiļi, 15 motocikli.

Liela daļa tehnikas bija novecojusi, moderni bija tikai vācu Krupa firmas mazie apvidus automobiļi un smagie artilērijas vilcēji.

Sapieru pulkā 1939. gada 1. septembrī bija 2 bataljoni ar 6 rotām. Tajā dienēja 41 virsnieks un 427 kareivji un instruktori, un 11 uz brīva līguma pamata iestājušies. Pēdējais pulka komandieris — pulkvedisleitnants K. Konstants. Šis pulks uzbūvēja 4 tiltus pār Pededzi, Kuju, Upsti un Ogri, kā arī gaisa tiltu pār Mēmeli pie Bauskas. 1935./36. gadā tas izbūvēja Latgales divīzijas vasaras nometni Litenē.

Sakaru bataljonā bija 4 rotas. Tajā dienēja 27 virs-

nieki un 128 instruktori un kareivji, 7 brīva līguma darbinieki. Sakaru rotas bija katrā divīzijā un Armijas štābā. Rotas dalījās vados un stacijās, bet vadi — grupās.

Bruņuvilcienu pulkā bija 4 bruņuvilcieni ar 14 piecu dažādu sistēmu lielgabaliem, dažiem no tiem vairs nebija municijas. 1939. gada 1. septembrī pulkā bija 28 virsnieki, 206 instruktori un kareivji, 9 brīva līguma darbinieki. Pulks atradās Rīgā. 1940. gada ziemā pulku izformēja, nododot lielgabalus Krasta artilērijas vienībām.

Aviācijas pulkā bija 3 iznīcinātāju eskadriļas, 4 sauszemes un viena flotes izlūku eskadriļa. Tajā bija 100—150 dažādu tipu novecojušu lidmašīnu. Kaujas-spējīgi bija tikai 29 angļu iznīcinātāji. Lidlauki un paliglidlauki atradās Rīgā, Rāmavā, Jumpravmuižā, Koknesē, Gulbenē, Krustpilī, jūras aviācijai — Liepājā un Usmas ezerā. Latviešu konstruktora K. Irbīša Vefā konstruētos iznīcinātājus I—16 un I—19 ieviest ražošanā nepaspēja, uzbūvēja tikai sešas I—17 apmācību lidmašīnas. I—16 bija 520 zirgspēku vienvietīgs iznīcinātājs. Tā apbruņojumā bija 4 ložmetēji. Lidmašīna varēja attīstīt ātrumu 480 km/h un pacelties 7,813 km augstumā. Tolaik tā bija izcila kaujas lidmašīna. K. Irbītis plānoja būvēt I—19 iznīcinātāju ar 380—400 zirgspēku dzinēju, kas spētu attīstīt 680 km/h, taču viņa iecere palika nerealizēta.

1939. gada 1. septembrī Aviācijas pulkā bija 125 virsnieki, 490 instruktori un kareivji, un 54 brīva līguma darbinieki. Aviācijas pulkā ietilpstošajā Kara aviācijas skolā, kas atradās netālu no Spilves lidlauka, bija motoristu, lidotāju, lidotāju novērotāju nodaļas, kā arī fotolaboratorija.

Artilērijas inspektoram pakļautās karaspēka daļas bija Smagās artilērijas pulks, Krasta artilērijas pulks un Atsevišķais artilērijas divīzijs, un Zenīrtartilērijas pulks.

Smagās artilērijas pulku veidoja 3 divīzioni; to bruņojumā atradās dažādu sistēmu vācu un angļu smagie lielgabali. Šī pulka Zenīrtartilērijas divīzionu 1939. gada rudenī pievienoja jaundibinātajam Zenīrtartilērijas pulkam. 1939. gada 1. septembrī pulkā bija 61 virsnieki, 453 instruktori un kareivji.

Krasta artilērijas pulku Daugavgrīvā veidoja 2

divizioni ar 20 veciem dažādu sistēmu krievu, angļu un franču lielgabaliem, kuriem bija neliela sniedzamība. 1939. gada 1. septembrī pulkā bija 30 virsnieki, 216 instruktori un kareivji, un 10 brīva līguma darbinieki. Pulka rīcībā bija palīgkuģis «Artilērists» un desanta motorlaivas «Šrapnelis» un «Granāta».

Atsevišķais artilērijas divizons, kas bija izvietojies Katriņmuižā pie Cēsīm, bija artilērijas virsnieku apmācības bāze. 1939. gada 1. septembrī divizionā bija 20 virsnieku, 111 instruktoru un kareivju, 6 brīva līguma darbinieki.

Zenitartilērijas pulks bija visjaunākā karaspēka daļa Latvijas armijā, kas nodibināta 1939. gada oktobra sākumā. Pavisam tika saformēti 3 divizioni, Kurzemē — 1., 2. un 3. zenitbaterija, Krustpili — 7. un 8. zenitbaterija, Daugavpilī — 9. baterija un Rēzeknē — 10. baterija, kā arī apmācības baterija, kurā gatavoja instruktorus. Katrā baterijā vidēji bija 4 lielgabali ar 40 vīru apkalpi, vadības vads, tālmēru, predikatoru, telefonu un radio apkalpes, kopā 80 vīru. Šī pulka komandieris vienlaicīgi bija Rīgas gaisa aizsardzības priekšnieks.

Latvijas kara floti veidoja eskadras (flotes) štābs, flagkuģis «Virsaitis» (komandieris A. Mežroze), Zemūdeņu divizons, kurā ietilpa zemūdenes «Ronis» un «Spīdola» (komandieris komandkapteinis H. Legzdīņš), Mīnu divizons (komandieris jūras kapteinis E. Barotājs) ar traleriem aizžogotājiem «Imanta» un «Viesturs», vēlāk arī mīnu licēju «Virsaitis», 8. jūras aviācijas eskadriļa ar 6 lidmašīnām un palīglaivu «Līdaka» (komandieris kapteinis K. Ercums), bāzes kuģis «Varonis», motorlaiva «Brīnums», mērķu laiva «Granāta». Flotē ietilpa arī jūras novērošanas dienests, admirāļa jahta «Komēta» un buru jahta «Auseklis».

Flotes pārvaldē Zemūdeņu un Mīnu divizionā 1939. gada 1. septembrī bija 38 virsnieki, 298 instruktori un matroži, 18 uz brīva līguma pamata iestājušies. Pavisam bija ap 650 vīru (no tiem 60 virsnieki). Jūras kara ostas bija Liepāja, Ventspils un Rīga. Flotes 6 vienībās kopā bija 10 ložmetēju, 50 mīnu, 12 torpēdaparāti, 8 lielgabali. Flote, tāpat kā aviācija, Latvijas valdībai bija ārkārtīgi dārgs upuris, tādēļ gadskārtējie manevri tika veidoti tā, lai neprasītu lielus izdevumus.

Latvijas armijas komandierim militārā ziņā bija pa-

dota Robežsargu brigāde un Aizsargu organizācija.

Robežsargu brigādē, kas atradās iekšlietu ministra pakļautībā, 1940. gada vasarā bija 5 bataljoni ar aptuveni 1200 kareivjiem un instruktoriem un 100 virsniekiem ģenerāļa L. Bolšteina vadībā. Cīņai pret kontrabandistiem tika iesaistīts motorkreiseris «Sams» un motortorpēdlaiva «Bulta».

Ipašu vietu Latvijas armijas operatīvajos un mobilizācijas plānos ieņēma **Latvijas Aizsargu organizācija**, kura radās jau brīvības cīņu laikā un atradās sabiedrisko lietu ministra pakļautībā. Pēdējais aizsargu priekšnieks bija ģenerālis K. Prauls. Organizācijas pamatā bija 19 teritoriālie pulki, katrā aprīņķī viens ar 2—5 bataljoniem un 1—3 jātnieku eskadroniem katrā. Bija arī Dzelzceļa aizsargu pulks ar 3600 vīriem 3 bataljonos, Aizsargu aviācijas pulks ar 31 lidmašīnu un jūras aizsargu vienības. Aizsargu apmācībai no karaspēka daļām bija piekomandēts ap 150 armijas virsnieku un 100 instruktoru.

Līdz 1928. gadam kara rūpniecības Latvijā nebija. Latvijas armija bija pilnīgi atkarīga no ārzemju munīcijas piegādēm. 1928. gadā kara ministrs ģenerālis R. Bangerskis parakstīja līgumu ar čehu firmu «*Sellier & Bellot*» par patronu fabrikas izveidi Rīgā. 1937. gada 13. aprīlī fabrika pārgāja valsts rūpnīcas «*Vairogs*» (bij. «*Fenikss*») pārziņā. Tā ražoja gandrīz visas šauteņu, ložmetēju, aviācijas ložmetēju patronas, izņemot bruņusitēju patronas, kuras nācās iepirkt Holandē.²⁰ Diennaktī rūpnīca «*Vairogs*» varēja sagatavot 3 ugunsdevas vienai divīzijai.

Kājnieku un artilērijas munīciju gatavoja Arsenālā, pulveri ražoja Liepājas pulvera fabrikā, ārzemēs iepirka vienīgi degļus. Arsenālā gatavoja arī tanku mīnas, ložmetēju stobrus un veica ieroču remontu.

Latvijas kara rūpniecībā nozīmīgu vietu ieņēma Liepājas kara ostas darbnīcas, kurās remontēja un būvēja kuģus, pasažieru un preču vagonus, mašīnas u. c., no 30. gadu otrās puses — arī lidmašīnas Aizsargu organizācijai. Darbnīcās izgatavoja mīnas Latvijas, Polijas un Igaunijas kara flotēm, 3 collu artilērijas granātas un veica remontdarbus. 1933. gadā tām pievienoja

²⁰ LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1622. l., 97. lp.

Liepājas drāšu fabriku, bet piecus gadus vēlāk, izveidojot «Tosmari», kara ostas darbnīcas būtībā pārveidojās par rūpnīcu.

Vēls armijas vajadzībām gatavoja telefona aparātus, radiostacijas un kabeļus. Latvijā armijas vajadzībām vēl tika gatavotas gāzmaskas.²¹

Neskatoties uz finansiālām grūtībām un visai sarežģīto kara materiālu iegādes procedūru ārzemēs, Latvijas valdība un armijas vadība nepienācīgi novērtēja pašmāju kara inženieru, atslēdznieku u. c. amata meistaru iniciatīvas. 1925. gadā 4. Valmieras kājnieku pulka atslēdznieks A. Brensons konstruēja unikālu patšauteni Brenu, kas bija pilnīgs pretstats niķīgajām angļu patšautenēm. Tā bija vienkāršāka, izturīgāka un pateicīgāka ātrai apkopei. Tehniskie dati bija sekojoši: masa 9,23 kg, izjaukšanas laiks — 5 sekundes, salikšanas laiks — 16 sekundes, stobra apmaiņa — 4,5 sekundes, šaušanas ātrums — 400—600 šāvienu minūtē.²² Valsts prezidents par šo nozīmīgo izgudrojumu 1926. gada 19. oktobrī A. Brensonu paaugstināja par VI šķiras kara ierēdni. Taču Armijas bruņošanās pārvalde šo izgudrojumu vienkārši... aizmirsā.

Nevar nepiekrīt E. Andersona teiktajam, ka «Latvijas armija bija neliela, tās apbruņojums bija nepilnīgs un novecojis, bet Latvijas bruņotajos spēkos valdīja disciplīna. Karavīru vairums bija tēvzemes un tautas mīlestības apgaroti, viņiem bija pietiekama pārtika un apģērbs, un viņi bija iespēju robežās apmācīti modernā kara prasībām. Armijai bija liela nozīme Latvijas pilsoņu lepnuma un pašapziņas vairošanā. Galu galā tā bija pašas Latvijas latviešu tautas armija, kas radīja drošības sajūtu.»²³

Tādā stāvoklī Latvijas miera laika armija sagaidīja 2. pasaules kara sākumu.

²¹ LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1622. l., 97. lp.

²² Valmieras kājnieku pulka vēsture, 1919—1929. R., 1929. 398., 399. lpp.

²³ Andersons E. Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. 27. lpp.

7. Izmaiņas Latvijas armijā 1939. gada rudenī — 1940. gada pavasarī

Sākoties 2. pasaules karam, Latvija pasludināja savu neitralitāti¹ cerībā nosargāt valsti ar saviem spēkiem, savu armiju. 2. septembrī Ministru kabineta sēdē tika pieņemts Likums par Latvijas teritoriālajiem ūdeņiem,² tā bija 4 jūras jūdzes (apmēram 7,5 km) plata jūras ūdeņu josla līdztekus krasta līnijai.

Tolaik Latvijas austrumu robežu tuvumā bija novietotas divas divīzijas — 4. Zemgales un 3. Latgales divīzija. Daugavpilī atradās 4. Zemgales divīzija, 1. jātnieku pulks, lidmašīnu eskadriļa un tankešu rota. Krustpili un Gulbenē atradās pa vienai lidmašīnu eskadriļai, pie Cēsīm — Atsevišķais artilērijas divīzijs. Rīgā atradās visa 2. Vidzemes divīzija, Autotanku brigāde, Smagās artilērijas, Zenīrtartilērijas un Aviācijas pulks, Sakaru divīzijs u. c. vienības, kā arī kara flotes Mīnu divīziona kuģi «Virsaitis», «Imanta» un «Viesturs». Saskaņā ar mobilizācijas plānu Vidzemes divīzija kara gadījumā pārvietotos austrumu robežas tuvumā, tās štābs atrastos Gulbenē.

1. Kurzemes divīzija bija koncentrēta Liepājā, izņemot 3. Jelgavas kājnieku pulku, kas atradās Jelgavas apkārtnē. Ventspilī dislocējās Jūras novērošanas dienests, Liepājā — Zemūdeņu divīziona zemūdenes «Ronis», «Spīdola», bāzes kuģis «Varonis» un 8. jūras aviācijas eskadriļa.

1939. gadā 1. septembrī armijas štāba priekšnieks ģenerālis M. Hartmanis izsūtīja armijas komandiera

¹ Valdības Vēstnesis. 1939. 2. sept.

² Latvijas Kareivis. 1939. 3. sept.

pavēli nekavējoties pārtraukt visus atvaļinājumus un komandējumus, kareivjiem atgriezties savās daļās.³

Steidzīgi tika veikta virsnieku atkomandēšana un pārvietošana. Aktīvajā karadienestā iesauca vairāku kategoriju rezervistus. Armija atradās trauksmes stāvoklī, un šie pasākumi bija saistīti ar iespējamo mobilizāciju iebrukuma gadījumā. 9. septembrī finansu ministrs A. Valdmanis parakstīja rīkojumu par latola (degvielas maisījums) sadalīšanu spēkratiem. Armijas spēkratu priekšnieks savukārt ierobežoja lola kartīšu daudzumu armijas daļās.⁴ Turpmāk armijā visās saimnieciskajās jomās tika ieviesta taupība. Līdz ar armijas skaitlisko palielināšanos no mobilizācijas krājumiem tika izņemti ieroči, munīcija un apgādes priekšmeti.⁵

Septembra otrajā pusē pāri Polijas un Latvijas robežai ienāca daudzas poļu karavīru un civiliedzīvotāju grupas. Latvijas teritorijā nolaidās ap 100 poļu lidmašīnu. Internēto karavīru skaits Latvijā bija ap 1500 cilvēku. Liepājā «Tosmarē», Alūksnē un Gaujas poligonā izveidoja internēto kareivju nometnes. Uz noņemto komandantiem tika attiecinātas bataljona komandieru tiesības un disciplinārā vara.⁶

Pasludinot neitralitāti, Baltijas valstis, to vidū Latvija, atradās absolūtā politiskā izolācijā. Vācija centās izmantot tās saimnieciski, bet PSRS — militāros un ideoloģiskos nolūkos. Baltijas valstīm nācās parakstīt savstarpējās palīdzības līgumus ar Padomju Savienību. 1939. gada 28. septembrī to izdara Igaunija, 5. oktobrī — Latvija, 10. oktobrī — Lietuva, kā rezultātā šajās valstīs tika izvietotas Sarkanās armijas daļas. Latvijas un PSRS savstarpējās palīdzības pakts paredzēja, ka «abas Līdzējas Puses apņemas sniegt viena otrai visādu palīdzību, ieskaitot arī militāru, gadījumā, ja notiktu tiešs uzbrukums vai rastos uzbrukuma draudi no jebkuras Eiropas lielvalsts puses Līdzēju Pušu jūras robežām Baltijas jūrā vai viņu sauszemes robežām caur Igaunijas vai Lietuvas Republikas teritoriju», ka «Latvijas Republika nolūkā nodrošināt Padomju Savienības drošību un savas pašas neatkarības nostiprināšanai piešķir Padomju Savienībai tiesību turēt Liepājas un

³ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 270. l., 138. lp.

⁴ Latvijas Kareivis. 1939. 10. sept.

⁵ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 270. l., 162. lp.

⁶ Turpat, 233. l., 330. lp.

Ventspils pilsētās kara flotes bāzes un dažus aerodromus aviācijai uz nomas pamata par salīgstamu cenu». ⁷ Padomju Savienībai tika dotas tiesības iekārtot krasta artilērijas bāzi jūras piekrastē starp Ventspili un Pitragu, kur tā varēja turēt stingri ierobežotu sauszemes un gaisa spēku kontingentu. Pakta IV pantā abas līgumslēdzējas puses apņēmās nenoslēgt nekādas savienības un nepiedalīties nekādās koalīcijās pret jebkuru no pusēm. Speciāla vienošanās paredzēja 25 000 padomju karavīru atrašanos Kurzemē. No 1939. gada 15. līdz 25. oktobrim padomju sauszemes un jūras spēki ieņēma bāzes Igaunijā, no 25. oktobra līdz 12. novembrim — Lietuvā. No 23. līdz 31. oktobrim padomju jūras spēki pārņēma Liepājas un Ventspils flotes bāzes. 29. oktobrī plkst. 11.00 Zilupes robežstacijā ieradās pirmais vilciens ar PSRS karaspēku. ⁸ Ventspilī ieradās Sarkanās armijas kājnieki, artilērijas un aviācijas vienības. Liepājā izvietojās korpusa štābs, divīzijas pārvalde, kājnieki, artilērija un aviācija, Ēdolē — kājnieki, Cīravā — tanki, lidmašīnas, Līgutos — motorizētie kājnieki, Isriedē, Bunkā, Krusātdrogā, Paplakā — tanki, Ilmajas stacijā — remonta vilciens, Priekulē — brigādes štābs un apgādes vienības, Vaiņodē — aviācija, Ezerē — motorizētās vienības, aviācija. ⁹ Ventspils un Liepāja kļuva par padomju kara flotes bāzēm. Ap Kuldīgas meridiāna līniju tika izveidoti vairāki operatīvie lidlauki. Padomju gaisa spēkiem bija tiesības lidot pa visu Latviju, izņemot tās teritoriju, kas atradās uz rietumiem no Tukuma meridiāna. ¹⁰

1940. gada 1. maijā padomju bāzēs Latvijā bija 21 379 karavīri, bet Latvijas pierobežā milzīgs padomju karaspēks. ¹¹

Pēc Sarkanās armijas daļu izvietošanas Latvijas armijas vadība atsauca septembra sākumā karaspēka daļās izziņoto paaugstināto kaujas gatavību. 1939. gada 1. novembrī pēc kara ministra rīkojuma no karadienesta tika atvaļināti iesauktie rezervisti. ¹²

⁷ Valdības Vēstnesis. 1939. 10. okt.

⁸ Latvijas Kareivis. 1939. 31. okt.

⁹ LCVVA, 1527. f., 1. apr., 665. l., 197., 198. lp.

¹⁰ Drīzulis A. Latvija fašisma jūgā (1934—1940). R., 1959. 219.—221. lpp.

¹¹ Zagars E. Ceļā uz revolūciju // Dzimtenes Balss. 1970. Nr. 35.

¹² LCVVA, 1515. f., 1. apr., 270. l., 227. lp.

Tomēr pēc Latvijas un PSRS līguma noslēgšanas Latvijas valdība un Latvijas armijas vadība apzinājās, ka agri vai vēlu karadarbība var skart arī Latvijas teritoriju.

Padomju karabāzu izveide Rietumlatvijā prasīja Latvijas armijas pārdislocēšanu un mobilizācijas plānu pārstrādi. Lielā slepenībā tika gatavoti valsts aizsardzības plāni, ar kara ministra un armijas komandiera pavēlēm un rīkojumiem tika slepenotas un kodētas karaspēka daļas, pakļautās iestādes.¹³ 1939. gada oktobrī un novembrī sāka izstrādāt 5. mobilizācijas plānu.¹⁴ Līdz ar to mainījās karaspēka daļu dislokācija. 1939./40. gada mijā atjaunojās gandrīz puse Latvijas armijas komandējošā sastāva. Ar armijas komandiera 1939. gada 5. decembra pavēli noteikts jauns Jelgavas, Rīgas, Cēsu un Daugavpils apgabala garnizona iedalījums, iecelti šo apgabalu rajonu priekšnieki.¹⁵

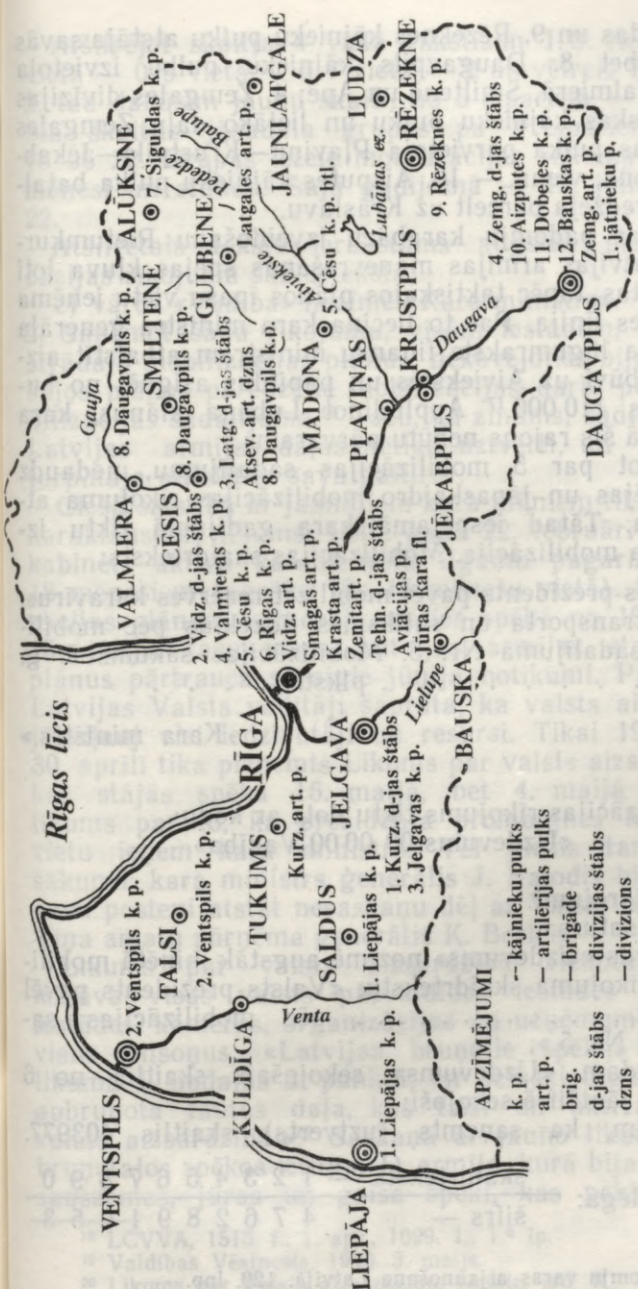
5. mobilizācijas plāns paredzēja armijas daļu tādu dislokāciju, kas iespējamā kara gadījumā sekmētu kā Ventas, tā Pededzes—Aiviekstes—Lubānas līnijas ieņemšanu, stājoties pretī padomju karaspēka garnizonam Kurzemē un padomju pamatspēkiem — uz Vidzemes robežas.¹⁶ Šis plāns paredzēja saformēt 3 jaunas kājnieku divīzijas ar 9 kājnieku pulkiem, 3 artilērijas pulkiem, 2 papildu pulkiem un 3 velosipēdistu bataljoniem. Kā iespējamās formēšanas vietas bija paredzētas Rīga, Cēsis un Pļaviņas. Atšķirībā no iepriekšējiem plāniem īpaša vieta šajā plānā kā armijas «mugurkaulam» bija ierādīta aizsargiem. Tie gan iekļāvās karaspēka daļās kara gadījumā, bet aizsargiem nebija jādod tām savi bruņotie formējumi. Izmainījās arī armijas dislokācija (sk. 5. att.). 1. Kurzemes divīzijas daļas izvietojās Zemgales rietumu daļā un Kurzemē (1. Liepājas kājnieku pulks — Saldus rajonā, 2. Ventpils kājnieku pulks — Talsos un Kuldīgas rajonā, 3. Jelgavas pulku atstāja Jelgavas un Dobeles rajonā); 2. Vidzemes divīzija lielākoties palika Rīgā (daļu 5. Cēsu kājnieku pulka pārvietoja uz Madonu, pulka riteņbraucēju rotu — uz Pļaviņām); 3. Latgales divīzijas

¹³ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 24. l., 20. lp.

¹⁴ Latvijas armijas pastāvēšanas laikā pavisam tika izstrādāti 5 mobilizācijas plāni.

¹⁵ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 24. l., 42. lp.

¹⁶ Turpat, 274. l., 26. lp.

5. att. Latvijas armijas dislokācija 1940. gada pavasarī (shēma vispārīgos vilcienos sagatavota pēc LCVA materiāliem)

7. Siguldas un 9. Rēzeknes kājnieku pulku atstāja savās vietās, bet 8. Daugavpils kājnieku pulku izvietoja Cēsīs, Valmierā, Smiltē un Apē; 4. Zemgales divīzijas 12. Bauskas kājnieku pulku un lielāko daļu Zemgales artilērijas pulka pārvietoja Pļaviņu—Krustpils—Jēkabpils rajonā, vienu — 10. Aizputes kājnieku pulka bataljonu paredzēja pārcelt uz Krāslavu.

Līdz ar padomju karabāzu izveidošanu Rietumkurzemē Latvijas armijas manevrēšanas spējas kļuva ļoti ierobežotas, tāpēc taktiskajos plānos īpašu vietu ieņēma Aiviekstes līnija. Par to liecina kara ministra ģenerāļa J. Baloža lūgumraksts finansu ministram atbalstīt aizsprosta būvi uz Aiviekstes un papildus asignēt no budžeta Ls 110 000.¹⁷ Appludinot Lubāna klānus, kara gadījumā šis rajons nebūtu pārvarams.

Runājot par 5. mobilizācijas sadalījumu, nedaudz jāpakavējas un jāpaskaidro mobilizācijas rīkojuma atšifrēšana. Tātad iespējamā kara gadījumā tiktu izsludināta mobilizācija. Mobilizācijas skaidrteksts:

«Valsts prezidents pavēl mobilizēt rezerves karavīrus, zirgus, transporta un satiksmes līdzekļus pēc mobilizācijas sadalījuma Nr. 5. Mobilizācijas sākums š. g. plkst.»

Kara ministrs.»

Mobilizācijas rīkojums tiktu dots ar kodu:
«Uzdevums 00 00 00 Vadība»

Paskaidrojumi.

1. Koda saturs:

a) vārds «Uzdevums» nozīmē augstāk minētā mobilizācijas rīkojuma skaidrtekstu: «Valsts prezidents pavēl mobilizēt pēc mobilizācijas sadalījuma Nr. 5.»;

b) vārdam «Uzdevums» sekojošais skaitlis no 6 cipariem jāatšifrē sekojoši:

Pieņemsim, ka saņemts (uztverts) skaitlis 403977.

skaidrteksts —	1 2 3 4 5 6 7 8 9 0
šifrs —	4 7 6 2 8 9 1 0 5 3

¹⁷ Padomju varas atjaunošana Latvijā. 120. lpp.

Atšifrējot skaitļa 4 vietā rakstīsim 1,0 vietā — 8,3 vietā — 0,9 vietā — 6,7 vietā — 2 un vēlreiz 7 vietā — 2, tad dabūsim jaunu skaitli no 6 cipariem — 18 06 22. Šis skaitlis jāsadala grupās pa 2 cipariem katrā: 18 06 22. Grupas izteic mobilizācijas sākuma datumu, mēnesi un stundu. Šajā gadījumā — 18. jūnijā plkst. 22.

Atšifrētais teksts ierakstāms augstāk pie mobilizācijas rikojuma skaidrtekstā;

c) vārds «Vadība» nozīmē «Kara ministrs».

2. Saņemot šādu rikojumu, visām iestādēm, kuras izstrādāja mobilizācijas plānus, nekavējoties bija jāuzsāk šajos plānos paredzētie mobilizācijas darbi pēc 5. mobilizācijas sadalījuma.¹⁸ Taču, kā zināms, šādi ziņojumi Latvijas armijas daļās netika uztverti, un notikumi turpināja attīstīties savu gaitu...

Ciešā saistībā ar jaunajiem kara plāniem tika mainīts karaklausības likums. 1940. gada 22. februārī Ministru kabinets aktīvā karadienesta ilgumu pagarināja līdz 18 mēnešiem (agrāko 12—15 mēnešu vietā). 5. mobilizācijas plānam vajadzēja stāties spēkā no 1940. gada 15. jūlija, taču visus Latvijas armijas stratēģiskos plānus pārtrauca spraigie jūnija notikumi. Pārāk vēlu Latvijas Valsts vadītāji saprata, ka valsts aizsardzībā jāiekļauj visi iedzīvotāji un resursi. Tikai 1940. gada 30. aprīlī tika pieņemts Likums par valsts aizsardzību,¹⁹ kas stājās spēkā 15. maijā, bet 4. maijā pieņemts likums par to, ka prezidenta prombūtnes laikā viņa vietu ieņem kara ministrs. Vēl pirms tam, aprīļa sākumā, kara ministrs ģenerālis J. Balodis bija spiests savu posteni atstāt nesaskaņu dēļ ar Valsts prezidentu. Viņa amatu pārņēma ģenerālis K. Berķis.

Likums par valsts aizsardzību vienotā sistēmā iekļāva visas valsts pašvaldības iestādes un civil-iestādes, kameras, organizācijas un uzņēmumus, kā arī visus pilsoņus. «Latvijas bruņotie spēki,» teikts šī likumā I nodaļas 3. punktā, «ir sevišķi organizēta un apbruņota tautas daļa, kas tieši un aktīvi piedalās valsts aizsardzībā.»²⁰ Saskaņā ar jauno likumu valsts bruņotajos spēkos ietilpa: 1) armija, kurā bija apvienoti sauszemes, jūras un gaisa spēki, kas pakļauti kara

¹⁸ LCVVA, 1515. f., 1. apr., 1029. l., 1.º lp.

¹⁹ Valdības Vēstnesis. 1940. 3. maijs.

²⁰ Likums par Valsts aizsardzību. Neofic. izd. R., 1940. 3. lpp.

ministram; 2) Robežsargu brigāde, kas pakļauta iekšlietu ministram; 3) Aizsargu organizācija, kas pakļauta sabiedrisko lietu ministram.

K. Ulmanis kļuva ne vien par valsts bruņoto spēku, bet arī par valsts aizsardzības augstāko vadītāju, tādējādi uzņemoties ārkārtīgi lielu personisko atbildību par Latvijas nākotni. Valsts prezidentam kā aizsardzības un bruņoto spēku augstākajam vadītājam bija pakļauta Kara ministrija ar kara ministru priekšgalā. Kara ministrs apstiprināja Valsts prezidenta pavēles armijai un flotei. Tiesa, jaunais likums ierobežoja kara ministra funkcijas, atstājot viņam tīri tehniskus un saimnieciskas dabas pienākumus.

Pienāca 1940. gada jūnijs. Fašistiskās Vācijas armija iepriekšējās nedēļās bija okupējusi Holandi un Beļģiju, pie Dinkerkas ietriekusi jūrā britu spēkus. 14. jūnijā vācu rokās krita Parīze. Vācijas agresijai pretojās tikai Lielbritānija. Šādā situācijā Padomju Savienības valdība nolēma Baltijas valstis iekļaut savā aizsardzības sistēmā (jau 1939. gada 1. novembrī PSRS bija okupējusi lielu daļu Austrumpolijas). Naktī uz 15. jūniju ar nepārprotamu nolūku izprovocēt lielāku sadursmi, lai rastu attaisnojošu iemeslu padomju karaspēka ievešanai Latvijā, notika pirmais Sarkanās armijas robežsargu iebrukums Latvijas teritorijā vienas rotas sastāvā 3. Abrenes robežapsardzības bataljona 1. rotas 2. sardzei; kāda cita grupa — 3. sardzei Maslenkos un Blontos (Abrenes rajonā). Nošauti tika trīs latviešu robežsargi un viena sieviete, ievainoti divi civiliedzīvotāji, ar varu aizvesti 10 robežsargi un 27 civiliedzīvotāji.²¹ Sadursmi izprovocēt tomēr neizdevās, tādēļ Padomju Savienības valdība izmantoja citus līdzekļus, kā Baltijā ievest savas papildu karaspēka vienības.

16. jūnijā Padomju Savienība iesniedza Latvijai un Igaunijai prasību sastādīt šajās valstīs tādas valdības, kas spētu nodrošināt 1939. gada 5. oktobra pakta izpildi. Faktiski šis ultimāts bija staļiniskās ārpolitikas brutāls spēka akts, savstarpējās palīdzības paktu un neuzbrukšanas līgumu rupjš pārkāpums.

K. Ulmaņa valdība šajās dienās pārdzīvoja dziļu krīzi. 16. jūnijā plkst. 18.00 notika valdības sēde sa-

²¹ LCVVA, 2574. f., 2. apr., 7082. l., 4. lp.

šaurinātā sastāvā, kur padomju notu nolēma pieņemt. Pēc tam visi seši ministri, kuri piedalījās sēdē, demisionēja.

Latvijas un Igaunijas valdības pieņēma PSRS notu, un 17. jūnijā Sarkanā armija okupēja visu Igauniju un Latviju.

Sakarā ar Sarkanās armijas ieiešanu Lietuvā, Abrenes robežincidentu un Latvijas jūras flotes kuģu aizturēšanu Baltijas jūrā Latvijas armija saskaņā ar valdības rīkojumu no 15. līdz 20. jūnijam atradās trauksmes stāvoklī. Visās armijas daļās tika nozīmētas virsnieku dežūras, steidzīgi atlika atvaļinājumus un komandējumus, norīkoja pastiprinātas patruļas un dežūras — visi gaidīja signālu par mobilizācijas sākumu. Aviācijas pulka eskadriļas 15. jūnija vakarā mainīja dislocētos lidlaukus un pārlidoja uz rezerves lidlaukiem.²²

1940. gada 1. jūnijā Latvijas armijā bija 2013 virsnieki, sanitārvirsnieki un administratīvie virsnieki, 27 555 virsnieku vietnieki, instruktori un kareivji, kopā 29 568 vīri. Klāt pieskaitot 1275 brīva liguma darbiniekus, armijas kopskaits bija 30 843 cilvēki.²³

Sarkanās armijas rīcībā Baltijas pierobežā atradās 20—25 divīzijas ar 300 000—400 000 vīru.

Naktī no 16. uz 17. jūniju pēc PSRS un Latvijas valdības vienošanās uz Indras—Bigosovas robežpunktu izbrauca Armijas štāba priekšnieka vietnieks pulkvedis O. Ūdentiņš ar pieciem štāba virsniekiem, lai tiktos ar padomju karaspēka pavēlniecības pilnvaroto tanku karaspēka ģenerālpulkvedi D. Pavlovu un vienotos par Sarkanās armijas papildu daļu izvietošānu Latvijā. Kad delegācija jau bija izbraukusi, padomju sūtniecība paziņoja, ka tikšanās nolikta 17. jūnija rītā plkst. 9.00 Jonišķos. Krustpilī sakaru virsnieks nodeva delegācijai jauno rīkojumu. 17. jūnijā ģenerālpulkvedis D. Pavlovs un pulkvedis O. Ūdentiņš parakstīja vienošanos par Sarkanās armijas papildu vienību ielaišanu Latvijā. Būtībā šis akts bija formāls, jo jau plkst. 5.00 no rīta Sarkanās armijas vienības pārgāja Latvijas robežu.²⁴ Sarkanās armijas vienības Rīgā ieņēma Spilves lidlauku, radiostaciju, Galveno pastu un telegrāfu,

²² Latviešu karavīrs... 1. grām. 93., 94. lpp.

²³ LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1924. 1., 2. lp.

²⁴ Turpat.

dzelzceļa staciju. Padomju tanki novietojās arī pie tiltiem pār Daugavu.

18. jūnijā no Maskavas Rīgā ieradās PSRS TKP priekšsēdētāja vietnieks A. Višinskis. Tās pašas dienas vakarā viņš ieradās pie Latvijas Valsts prezidenta K. Ulmaņa un paziņoja, ka ieradies kā Padomju valdības pilnvarotais uzraudzīt ultimāta noteikumu izpildišanu. A. Višinskis kopā ar padomju sūtniecības sekretāru M. Vetrovu nekavējoties stājās pie jaunās Latvijas valdības sastādīšanas. Pēc dienas A. Višinskis otrreiz ieradās pie K. Ulmaņa un iesniedza jaunā Latvijas Ministru kabineta sarakstu. Nekādi prezidenta iebildumi netika ņemti vērā, jo jauno Latvijas Ministru kabinetu Maskava jau esot apstiprinājusi un viņš, Višinskis, nedomājot, ka tā gribētu tajā ko grozīt. Tikai 20. jūnija vakarā tika paziņots jaunās Tautas valdības sastāvs. 1940. gada 21. jūnijā to publicēja «Valdības Vēstnesī». Turpat tika publicēta Valsts prezidenta pavēle (Nr. 351) Latvijas armijai, saskaņā ar kuru tika nomainīta Latvijas armijas vadība.²⁵ Līdzšinējo kara ministru ģenerāli K. Berķi atcēla, atvaļināja un pēc paša vēlēšanās ieskaitīja zemessargos. Kara ministra amatā stājās no rezerves aktīvajā karadienestā ieskaitītais ģenerālis R. Dambītis. Par armijas komandieri iecēla demokrātiski noskaņoto ģenerāli R. Kļaviņu, kurš pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma bija padzīts no armijas. 25. jūnijā gadskārtējā atvaļinājumā aizgāja Armijas štāba priekšnieks ģenerālis H. Rozenšteins, kurš dienestā neatgriezās, par Armijas štāba priekšnieku iecēla pulkvedi M. Jeski, armijas komandiera sevišķu uzdevumu virsnieku,²⁶ jūnijā viņu paaugstināja par ģenerāli.²⁷ Latvijas armiju pārdēvēja par Tautas armiju.

²⁵ Valdības Vēstnesis. 1940. 21. jūn.

²⁶ Latvijas Kareivis. 1940. 26. jūn.

²⁷ LCVVA, 1516. f., 1. apr., 992. 1., 5. lp.

Nobeigums

Divi gadu desmiti jaunai valstij un tās armijai ir neilgs laikposms, vēl jo vairāk, ja tie seko daudziem postošiem kara gadiem, kas atstājuši dziļas brūces gan zemē barotājā, gan tautas dvēselē. Var minēt impērijas, kuras, pat mazāk cietušas, ir sabrukušas, lielvalstis, kam pēc šādiem pārbaudījumiem ir nācies ilgstoši nikuļot un zaudēt agrāko spožumu. Protams, ir arī pretēji piemēri.

Isā laika sprīdī neatkarīgā Latvija, atraisot visplašākos iedzīvotāju slāņos pašai izlēdzīga darba entuziasmu, spēja atjaunot karadarbības un okupantu nodarītos postījumus un izvirzīties Eiropas valstu vidū, panākot nopietnus sasniegumus ekonomikā, tautas izglītībā, kultūrā un sociālajā nodrošināšanā. Lai par to pārliecinātos, pietiek ieskatīties attiecīgajos statistiskos materiālos.

20. un 30. gados Latvijas armijas galvenais uzdevums bija aizstāvēt valsti ārēja uzbrukuma gadījumā. Nav nekāda pamata pārnest šai armijai gatavošanos agresijas aktiem pret kaimiņvalstīm. To gan nevarēja teikt par austrumos un rietumos esošām lielvalstīm — PSRS un Vāciju, kuras, kā zināms, 1939. gada 23. augustā slepeni vienojās par Baltijas valstu suvereni-tātes samīdīšanu.

Lielvalstu attiecību samezģlojumi 2. pasaules kara priekšvakarā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas armijas atstūma no līdzdalības bruņotā cīņā. Tās beidza pastāvēt reizē ar savām republikām.

Pielikumi

1. pielikums

LATVIJAS BRUŅOTO SPEKU PAVĒLNIEMI*

- 1919.05.01.—1919.06.03. pulkvežleitnants (vēlāk pulkvedis) Oskars Ķalpaks — Baltijas landesvēra Atsevišķā latviešu bataljona komandieris;
- 1919.06.03.—1919.15.07. pulkvežleitnants (vēlāk pulkvedis) Jānis Balodis — Atsevišķās latviešu brigādes (kopš 21.3.) komandieris;
- 1919.02.02.—1919.15.07. pulkvežleitnants (vēlāk pulkvedis) Jorģis Zemītāns — Latviešu karaspēka virspavēlnieks Ziemeļvidzemē;
- 1919.10.07.—1919.16.10. ģenerālis Dāvids Sīmonsons — Latvijas armijas virspavēlnieks;
- 1919.16.10.—1921.01.04. pulkvedis (vēlāk ģenerālis) Jānis Balodis — Latvijas armijas virspavēlnieks;
- 1921.26.04.—1924.23.02. ģenerālis Mārtiņš Peniķis — karaspēka inspektors;
- 1924.23.02.—1928.25.04. ģenerālis Pēteris Radziņš — Latvijas armijas komandieris;
- 1928.25.04.—1934.14.11. ģenerālis Mārtiņš Peniķis — Latvijas armijas komandieris;
- 1934.14.11.—1940.20.06. ģenerālis Krišjānis Berķis — Latvijas armijas komandieris;
- 1940.20.06.—1940.27.09. ģenerālis Roberts Kļaviņš — Latvijas Tautas armijas (kopš 29.6.) komandieris.

* Sast. pēc: *Andersons E.* Latvijas bruņotie spēki.

LATVIJAS BRUŅOTO SPEKU
UN LATVIJAS ARMIJAS ŠTĀBU PRIEKŠNIEKI*

- 1918.10.12.—1919.26.03. kapteinis (vēlāk pulkvežleitnants) Aleksandrs Plensners — Galvenā štāba priekšnieka vietas izpildītājs;
- 1919.26.03.—1919.11.08. ģenerālis Augusts Misiņš — Galvenā štāba priekšnieks (no 11.8.1919. līdz 5.1.1920. Latvijas armijas inspektors);
- 1919.11.08.—1920.13.08. pulkvedis Zāmelis Adienis — Galvenā štāba priekšnieks;
- 1920.13.08.—1928.25.04. ģenerālis Mārtiņš Peniķis — Galvenā štāba priekšnieks (vienlaicīgi no 26.4.1921. līdz 23.2.1924. karaspēka inspektors);
- 1928.25.04.—1929.06.08. ģenerālis Jānis Francis — Galvenā štāba priekšnieks.
- 1919.15.07.—1919.18.10. pulkvedis Eduards Kalniņš — virspavēlnieka štāba priekšnieks;
- 1919.18.10.—1919.27.10. pulkvežleitnants (vēlāk pulkvedis) Eduards Laimiņš — virspavēlnieka štāba priekšnieks;
- 1919.27.10.—1920.28.10. pulkvedis (vēlāk ģenerālis) Pēteris Radziņš — virspavēlnieka štāba priekšnieks;
- 1920.29.10.—1921.01.04. pulkvežleitnants (vēlāk pulkvedis) Kārlis Ramats — virspavēlnieka štāba priekšnieka vietas izpildītājs;
- 1921.26.04.—1924.23.02. ģenerālis Mārtiņš Peniķis — karaspēka inspektors (vienlaicīgi pildīja arī Armijas komandiera štāba priekšnieka funkcijas);
- 1924.23.02.—1925.07.02. ģenerālis Jānis Buivids — Armijas komandiera štāba priekšnieks;
- 1925.03.03.—1927.28.02. ģenerālis Eduards Aire — Armijas komandiera štāba priekšnieks;
- 1927.28.02.—1929.06.08. ģenerālis Aleksandrs Kalējs — Armijas komandiera štāba priekšnieks;
- 1929.06.08.—1934.14.02. ģenerālis Aleksandrs Kalējs — Armijas štāba priekšnieks;
- 1934.14.02.—1939.07.10. ģenerālis Mārtiņš Hartmanis — Armijas štāba priekšnieks;

* Sast. pēc: *Andersons E.* Latvijas bruņotie spēki.

1939.07.10.—1940.25.06. ģenerālis Hugo Rozenšteins —
Armijas štāba priekšnieks;

1940.25.06.—1940.27.09. pulkvedis (vēlāk ģenerālis)
Mārtiņš Jeske — Tautas armijas štāba priekšnieks.

3. pielikums

LATVIJAS KARA MINISTRI*

(no 1918. līdz 1922. gadam Apsardzības ministrija,
vēlāk Kara ministrija)

1918.22.11.—1918.06.12. pulkvežleitnants Roberts Dam-
bītis (pārvaldnieks);

1918.06.12.—1919.15.07. Jānis Zālītis;

1919.15.07.—1919.10.09. ģenerālis Dāvids Šimonsons;

1919.10.09.—1920.18.06. Kārlis Ulmanis;

1920.19.06.—1920.13.12. Ēriks Feldmanis;

1920.16.12.—1921.18.06. Jānis Goldmanis;

1921.18.06.—1923.26.01. Gustavs Zemgals;

1923.27.01.—1924.28.01. Jānis Ducens;

1924.29.01.—1924.23.07. pulkvedis Fricis Birkenšteins;

1924.24.07.—1924.23.12. Jūlijs Arājs (vietas izpildītājs);

1924.24.12.—1925.24.12. ģenerālis Rūdolfs Bangerskis;

1925.25.12.—1926.07.05. Jānis Goldmanis;

1926.08.05.—1926.20.05. Artūrs Alberings (vietas iz-
pildītājs);

1926.21.05.—1926.18.12. ģenerālis Eduards Kalniņš;

1926.19.12.—1928.23.01. ģenerālis Rūdolfs Bangerskis;

1928.24.01.—1928.01.12. ģenerālis Eduards Kalniņš;

1928.02.12.—1929.09.12. Antons Ozols;

1929.10.12.—1929.19.12. pulkvedis Eduards Laimiņš (vie-
tas izpildītājs);

1929.20.12.—1931.26.03. ģenerālis Mārtiņš Vācietis;

1931.27.03.—1931.06.12. pulkvedis Eduards Laimiņš;

1931.07.12.—1940.06.04. ģenerālis Jānis Balodis;

1940.06.04.—1940.19.06. ģenerālis Krišjānis Berķis;

1940.19.06.—1940.26.08. ģenerālis Roberts Dambītis
(faktiski 1940.27.09.).

* *Andersons E.* Latvijas bruņotie spēki. 140. lpp.

4. pielikums

VALSTS IZDEVUMI AIZSARDZIBAI*

Gads	Ls, tūkst.	% no valsts budžeta
1918/20	24 309	40,1
1920/21	23 521	24,2
1921/22	20 438	30,7
1922/23	32 383	27,8
1923/24	29 867	24,1
1924/25	45 046	30,6
1925/26	44 858	29,6
1926/27	44 851	28,0
1927/28	40 971	25,7
1928/29	39 267	19,3
1929/30	40 352	22,0
1930/31	38 720	22,1
1931/32	38 772	21,8
1932/33	27 042	20,0
1933/34	27 528	20,1
1934/35	29 623	21,2
1935/36	31 033	21,1
1936/37	33 749	20,6
1937/38	41 434	23,0
1938/39	45 888	24,1
1939/40	99 358	27,1
un 1940**		

* Latvijas valsts finanses 1918/1920—1931/1932. R., 1932. 115. lpp.; Latvijas PSR statistikas tabulas. 1940. g. R., 1940. 79. lpp.

** 1939./40. un 1940. gada apvienotais budžets no 1939. gada 1. aprīļa līdz 1940. gada 31. decembrim.

KOMANDEĪJOSĀ SASTĀVA MĒNESALGA
SOMIJAS, LIETUVAS

Ieņemamais amats un dienesta pakāpe	Latvijā	Igaunijā	
	Ls	kronās	Ls
Armijas komandieris (ģenerālis)**	596	793	674
Armijas štāba priekšnieks (ģenerālis)	546	400	340
Divīzijas komandieris (ģenerālis)	486	376	320
Divīzijas komandiera palīgs (ģenerālis)	413	353	300
Pulka komandieris (pulkvedis)	365	270	230
Pulka komandiera palīgs (pulkvedis, pulkvežleitnants)	324	212	180
Bataljona komandieris (pulkvežleitnants)	285	194	165
Rotas komandieris (tehniskās daļas kapteinis)	235	182	155
Rotas komandieris (kapteinis)	218	165	140
Rotas komandiera palīgs (kapteinis, virsleitnants)	190	153	130
Vada komandieris (virsleitnants, leitnants)	170	118	100
Jaunākais virsnieks (leitnants)	152	108	92

* LCVVA, 1474. f., 1. apr., 1624. l., 40. lp.

** Igaunijas armijā — armijas virspavēlnieks, Polijas

5. pielikums

(30. GADU VIDĒ) LATVIJAS, IGAUNIJAS,
UN POLIJAS ARMIJĀS*

Somijā		Lietuvā		Polijā	
markās	Ls	litos	Ls	zlotos	Ls
7333	513	2368	1231	5505	3247
				4523	2648
6380	447	1938	1005	2820	1663
6380	447	1598	827	1954	1152
5940	416	1356	694	1485	876
5500	385	1116	562	962	567
5060	354	819	425	—	—
4180	293	776	402	764	450
3850	270	679	353	599	353
5320	246	648	336	490	289
2420	169	564	297	—	—
1980	139	480	250	394	232
1540	108	384	200	330	194

armijā — ģenerālinspektors (maršala un ģenerāļa dienesta pakāpē).

6. pielikums

VALSTS BRUŅOTO SPEKU VADĪBA MIERA LAIKĀ*

* Militārais Apskats. 1940. Nr. 6. 760. lpp.

7. pielikums

LATVIJAS ARMIJAS UN FLOTES DIENESTA PAKĀPES

Dienesta pakāpes	Armija	Flote
Virsnieki*	Generālis Pulkvedis Pulkvedis-leitnants Kateinis Kapteinis-leitnants Virisleitnants Leitnants	Admirālis Jūras kapteinis Komandkapteinis Kapteinis Kapteinis-leitnants Virisleitnants Leitnants
Instruktori	Virsnieka vietnieks Virsseržants Seržants Kaprālis	Virsnieka vietnieks Bocmanis Seržants Kaprālis
Kareivji	Dižkareivis Kareivis Jaunkareivis	Dižmatrozis Matrozis Jaunmatrozis

* Virsniekiem speciālistiem, kā, piemēram, administratīvajiem virsniekiem, bija pievienots apzīmējums — administratīvais, sanitārvirsniekiem — ārsta, veterinārārsta vai farmaceita apzīmējums.

8. pielikums

UZ ĀRZEMJU AUGSTĀKĀM
KARA MĀCĪBU IESTĀDĒM KOMANDEJAMO VIRSNIEKU
PĀRSKATS. PERSPEKTĪVAIS PLĀNS,
APSTIPRINĀTS 1936. GADA 29. SEPTEBRĪ*

Gads	Augstākā karaskola				Intendantūras akadēmijā		Flotes augstākā mācību iestāde
	Igau-nijā	Polijā	Ceho-slov.	Fran-cijā	Poli-jā	Ceho-slov.	
1937	1	1	1	—	1	—	—
1938	1	—	—	—	—	—	—
1939	1	1	—	1	—	1	1
1940	1	—	—	—	—	—	—
1941	1	1	1	—	1	—	—
1942	1	—	—	—	—	—	—
1943	1	1	—	1	—	1	1
1944	1	—	—	—	—	—	—
1945	1	1	1	—	1	—	—

* LCVVA, 1474. f., 1. apr., 2991. l., 12. lp.

Piezīme: 1) uz Igauniju un Poliju bija paredzēts komandēt virsniekus, kas izturējuši uzņemšanas pārbaudījumus Augstākās karaskolas vispārējā nodaļā un papildu pārbaudījumus attiecīgajā valodā;

2) uz Čehoslovākiju un Franciju bija paredzēts komandēt virsniekus, kas bija jau beiguši Augstāko karaskolu un izturējuši papildu pārbaudījumus attiecīgajā valodā.

9. pielikums

ZIŅAS PAR OBLIGĀTĀ DIENESTA
KĀRAVIRIEM LATVIJAS ARMIJĀ*

Rādītāji	1933. g.		1939. g.	
	kopskaits	% no kop-skaita	kopskaits	% no kop-skaita
1	2	3	4	5

Pēc saraksta uz nākošā gada 1. janvāri	13 959**	—	10 702**	—
Pēc tautībām latvieši	10 286	73,6	8291	77,5

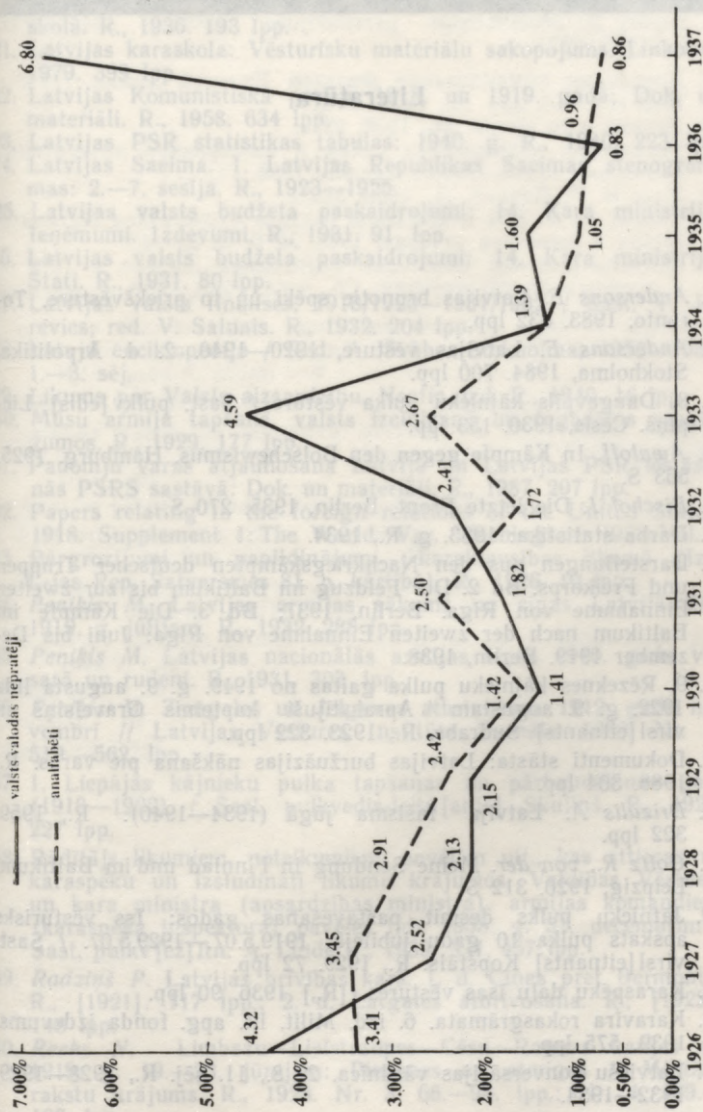
* LCVVA, 1474. f., 1. apr., 552. l., 2. lp.; 754. l., 1. lp.

** Tabulas dati, arī procentuālie, ir tā laika aprēķini. Pārreķini nav veikti. Ziņas ir apkopotas pēc anketu datiem, tāpēc grupējumos skaits ir atšķirīgs no kopskaita.

9. pielikuma nobeigums

1	2	3	4	5
krievi	1894	13,5	1495	14,0
vācieši	409	2,8	46	0,4
ebreji	728	5,2	543	5,1
poļi	526	3,7	220	2,0
igauņi	33	0,2	14	0,1
leiši	73	0,5	57	0,5
pārējie	18	0,1	36	0,3
K o p ā	13 967		10 709	
Pēc ticībām				
luterticīgie	7417	53,1	5397	50,4
pareizticīgie	1376	9,8	1247	11,6
katoļi	3554	25,4	2801	26,2
vecticībnieki	754	5,4	641	6,0
mozusticīgie	727	5,2	539	5,0
baptisti	49	0,3	52	0,5
adventisti	6	0,1	6	0,1
pārējie	65	0,4		
K o p ā	13 948		10 683	
Pēc izglītības				
pabeigta augstskolas	190	1,4	163	1,5
nepabeigta augstskolas	473	3,3	459	4,3
pabeigta vidusskolas	1150	8,2	1086	10,1
nepabeigta vidusskolas	934	6,7	1123	10,5
pabeigta pamatskolas	3479	24,8	2936	27,4
nepabeigta pamatskolas	7097	50,8	4795	45,0
pašizglītība	409	2,8	79	0,7
analfabēti	227	1,6	47	0,4
K o p ā	13 959		10 688	
Pēc ģimenes stāvokļa				
neprecējušies	12 839	91,9	9520	89,0
precējušies	1119	8,1	1173	11,0
atraitņi	—	0,0	3	0,0
šķirti	1	0,0	6	0,1
K o p ā	13 959		10 702	
Pēc apgabaliem				
Rīgas pilsēta	2536	18,1	2284	21,3
Vidzeme	2985	21,4	2205	20,6
Kurzeme	2167	15,5	1596	12,0
Zemgale	1714	12,2	1181	11,0
Latgale	4556	32,6	3436	32,1
K o p ā	13 958		10 702	

KĀREIVĪJI ANALFABĒTI UN VALSTS VALODAS
NEPRATEJI LATVIJAS ARMIJĀ, %*

* LCVVA, 1474. f., 1. apr., 3090. l., 98. lp.

Literatūra

1. *Andersons E.* Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. Toronto, 1983. 832 lpp.
2. *Andersons E.* Latvijas vēsture, 1920—1940. 2. d. Ārpolitika. Stokholma, 1984. 700 lpp.
3. 8. Daugavpils kājnieku pulka vēsture / Sast. pulkv[edis] Liepiņš. Cēsis, 1930. 153 lpp.
4. *Awaloff.* In Kämpfe gegen den Bolschewismus. Hamburg. 1925. 563 S.
5. *Bischof J.* Die letzte Front. Berlin, 1935. 270 S.
6. Darba statistika: 1933. g. R., 1934.
7. Darstellungen aus den Nachkriegskämpfen deutscher Truppen und Freikorps. Bd 2. Der Feldzug im Baltikum bis zur zweiten Einnahme von Riga. Berlin, 1937; Bd 3. Die Kämpfe im Baltikum nach der zweiten Einnahme von Riga: Juni bis Dezember 1919. Berlin, 1938.
8. 9. Rēzeknes kājnieku pulka gaitas no 1919. g. 9. augusta līdz 1922. g. 9. augustam / Aprakstījuši kapteinis Gravelsiņš un virsl[eitnants] Sudrabs. R., 1923. 322 lpp.
9. Dokumenti stāsta: Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas. R., 1988. 304 lpp.
10. *Drizulis A.* Latvija fašisma jūgā (1934—1940). R., 1959. 322 lpp.
11. *Goltz R., von der.* Meine Sendung in Finnland und im Baltikum. Leipzig, 1920. 312 S.
12. Jātnieku pulks desmit pastāvēšanas gados: Iss vēsturisks apskats pulka 10 gadu jubilejā: 1919.5.07.—1929.5.07. / Sast. virsl[eitnants] Kopštāls. R., 1929. 72 lpp.
13. Karaspēku daļu īsas vēstures. [R.,] 1936. 90 lpp.
14. Karavīra rokasgrāmata. 6. izd. Milit. lit. apg. fonda izdevums, 1939. 575 lpp.
15. Latviešu konversācijas vārdnīca. 2., 8., 11. sēj. R., 1928—1929, 1932—1934.
16. Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā (1941—1945). R., 1966. 654 lpp.

17. Latvija desmit gados: Latvijas valsts nodibināšanas un viņas pirmo 10 gadu darbības vēsture. R., 1928. 384 lpp.
18. Latvijas armija 20 gados. R., 1940. 453 lpp.
19. Latvijas atbrīvošanas kara vēsture / Virsred. M. Peniķis. 1. sēj. R., 1938. 305 lpp.; 2. sēj. R., 1938. 479 lpp.
20. Latvijas brīvības kara vēsture kā mācības priekšmets Kara skolā. R., 1936. 193 lpp.
21. Latvijas karaskola: Vēsturisku materiālu sakopojums. Linkolna. 1979. 399 lpp.
22. Latvijas Komunistiskā partija 1918. un 1919. gadā: Dok. un materiāli. R., 1958. 634 lpp.
23. Latvijas PSR statistikas tabulas: 1940. g. R., 1940. 223 lpp.
24. Latvijas Saeima. 1. Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas: 2.—7. sesija. R., 1923—1925.
25. Latvijas valsts budžeta paskaidrojumi: 14. Kara ministrija: Ieņēmumi. Izdevumi. R., 1931. 91 lpp.
26. Latvijas valsts budžeta paskaidrojumi: 14. Kara ministrija: Stati. R., 1931. 80 lpp.
27. Latvijas valsts finanses, 1918/1920—1931/1932 / Sast. V. Jurevics; red. V. Salnais. R., 1932. 204 lpp.
28. Latvju enciklopēdija / Red. A. Svābe. Stokholma, 1950—1955. 1.—3. sēj.
29. Likums par Valsts aizsardzību. Neofic. izd. R., 1940. 16 lpp.
30. Mūsu armija tapšanā, valsts izcīnīšanā un tagadējos sasniegumos. R., 1929. 177 lpp.
31. Padomju varas atjaunošana Latvijā un Latvijas PSR iestāšanās PSRS sastāvā: Dok. un materiāli. R., 1987. 207 lpp.
32. Papers relating to the foreign relations of the United States: 1918. Supplement 1: The World War. Washington, 1933. Vol. 1.
33. Pārgrozījumi un papildinājumi karaklausības likumā (Izd. L-jaš Rep. Satversmes 81. p. kārtībā). R., 1926. 10 lpp.
34. *Peniķis M.* Latvijas armijas sākums un ciņas Latvijā līdz 1919. g. jūlijam. R., 1932. 288 lpp.
35. *Peniķis M.* Latvijas nacionālās armijas ciņas 1919. gada vasarā un rudenī. R., 1931. 303 lpp.
36. *Peniķis M.* Zemgales un Jelgavas atbrīvošana 1919. gada novembrī // Latvijas Vēstures Institūta Zurnāls. 1938. Nr. 4. 519.—562. lpp.
37. 1. Liepājas kājnieku pulka tapšanas un pārbaudīšanas gadi (1919—1922) / Sast. pulkvedis-leitn[ants] Skujiņš. R., 1926. 227 lpp.
38. Rādītājs likumiem, noteikumiem, pavēlēm utt., kas attiecas uz karaspēku un izsludināti likumu krājumos, Valdības Vēstnesī un kara ministra (apsardzības ministra), armijas komandiera (karaspēka inspektora) pavēlēs līdz 1938. g. 31. decembrim / Sast. pulkv[ež]ltn. A. Linde. R., 1939. XII, 457 lpp.
39. *Radziņš P.* Latvijas brīvības karš. 1. d. Ciņas pret Bermontu. R., [1921]. 117 lpp.; 2. d. Latgales atbrīvošana. R., [1922]. 148 lpp.
40. *Reeks N.* Limbažu—Lielstraupes—Cēsu—Raunas kaujas no 1919. g. 19.—23. jūnijam: Piezīmes un atmiņas // Militāro rakstu krājums. R., 1928. Nr. 3. 66.—94. lpp.; Nr. 4. 139.—166. lpp.
41. *Rozenšteins H.* Latvijas kara ģeogrāfija. R., 1932. 53 lpp.

42. 6. Rīgas kājnieku pulka vēsture, 1919—1929. R., 1929. 251 lpp.
43. 3. Jelgavas kājnieku pulks, 1919.16.VIII—1929.16.VIII / Sast. virsl[eitnants] Labsvīrs. Jelgava, 1929. 267 lpp.
44. Valmieras kājnieku pulka vēsture, 1919—1929. R., 1929. 465 lpp.
45. Vidzemes artilērijas pulka vēsture. R., 1938. 327 lpp.
46. Zagars E. Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā, 1940—1941. R., 1975. 252 lpp.
47. Директивы командования фронтов Красной Армии (1917—1922 гг.): Сб. док. М., 1972. Т. 2.
48. Латвия и ее армия. М., 1938. 92 с.
49. Революция, гражданская война и иностранная интервенция в Эстонии (1917—1920). Таллин, 1988. 717 с.
50. Ринг И. Т. Латвия. Л., 1936. 282 с.
51. Сиполс В. Я. Кем и как была создана буржуазная Латвия // Новая и новейшая история. 1988. № 5. С. 25—40.
52. Социалистическая Советская Республика Латвии в 1919 г. и иностранная интервенция: Сб. докл. Рига, 1959. Т. 1.

Saturs

Priekšvārds 3

1. Latvijas demokrātiskās republikas bruņotie spēki to organizēšanas sākotnējā posmā (1918. gada 22. novembris — 1919. gada 9. jūlijs) 5
2. Vienotas armijas izveidošana 17
3. Latvijas karaspēka operatīvā darbība no 1919. gada oktobra līdz 1920. gada janvārim. Miera līgums ar Padomju Krieviju 26
4. Armijas pāreja uz miera laika stāvokli 38
5. Pārkārtojumi Latvijas Republikas bruņotajos spēkos no 1924. gada līdz 1934. gadam 51
6. Armija autoritārās varas apstākļos (1934. gada 15. maijs — 1940. gada 20. jūnijs) 69
7. Izmaiņas Latvijas armijā 1939. gada rudenī — 1939. gada pavasarī 85

Nobeigums 95

Pielikumi 96

Literatūra 106

42. G. Rīgas kājnieku pulka vēsture, 1919—1929. R., 1929. 23. lpp.
43. 3. Jelgavas kājnieku pulks, 1919.16.VIII—1929.16.VIII. P. 2. 2. virsli(citāšanās) Labavīrs, Jelgava, 1929. 267 lpp.
44. Valmieru kājnieku pulka vēsture, 1919—1929. R., 1929. 463 lpp.
45. Zagners J. Sociālistiskie pārvēidojumi Latvijā, 1919—1929. R., 1978. 232 lpp.
47. Доклад о формировании 5-й СД Красной Армии. М., 1972. 1. 2.
48. Зайцев В. В. М., 1938. 92 с.
49. Ученые исследования в области истории и культуры Латвии. Т. 1. Рига, 1987. 1988. 717 с.
50. Рубин М. Т. Рига, 1981. 282 с.
51. Селозе В. М. Кто и как была создана буржуазная Латвия? Москва и развитие восточной Европы, 1988. № 5. С. 25—40.
52. Социалистическая Советская Республика Латвия в 1919—1929 гг. и иностранная интервенция. С.5. док. Рига, 1969.
5. Latvijas demokrātiskās republikas izveidošanās organizācija — 1918. gada 25. novembris — 1918. gada 9. jūlijs. 5
6. Vēstures armijas izveidošana. 17
7. Latvijas karaspēka operatīvā darbība no 1918. gada oktobra līdz 1920. gada janvārim. Miera līgums ar Padomju Krieviju. 28
8. Armijas pāreja uz mieru laikā stāvoklī. 28
9. Pārveidojumi Latvijas Republikas bruņotajos spēkos no 1924. gada līdz 1934. gadam. 51
10. Armijas autoritātes vairošanās (1934. gada 15. maijs — 1940. gada 20. jūnijs). 59
11. Latvijas armijas armijā 1939. gada sākumā — 1939. gada beigās. 85
12. Armijas 95
13. Armijas 96
14. Armijas 100

Bērziņš V., Bambals A.

Be 777 Latvijas armija. — Rīga: Zinātne, 1991.—

109 lpp.: il., [12] lp. il.

ISBN 5-7966-0706-5.

Brošūra sniedz ieskatu Latvijas armijas iekšējās dzīves norisēs un hronoloģiski aptver laikposmu no 1918. gada novembra līdz 1940. gada jūnija beigām. Autori aplūkojuši Latvijas armijas izveidi atrīvošanās cīņu laikā, tās pielāgošanos miera laika apstākļiem 20. gadu pirmajā pusē, armijas organizāciju un struktūru Latvijas Republikas parlamentārajā posmā. Analizēta armijas attīstība autoritārā režīma laikā, kā arī aplūkotas tās izmaiņas armijā, kas saistītas ar 2. pasaules kara sākumu. Pētījumā plaši izmantoti arhīvu, preses, literatūras materiāli. Grāmata bagātīgi ilustrēta.

Vēsturniekiem un visiem, kas interesējas par Latvijas vēsturi.

B 0503020910—072
M811(11)—91 13—91

63.3(2L)62

Валдис Берзиньш,
Айнарс Бамбалс

ЛАТВИЙСКАЯ АРМИЯ

(Латвийская академия наук.

Институт истории Латвии.

Латвийский Центральный государственный
архив кинофотофонодокументов)

Издательство «Зинатне». Рига 1991.

На латышском языке

Valdis Bērziņš
Ainārs Bambals

LATVIJAS ARMĪJA

Redaktore I. Antēna

Māksliniece I. Jēgere

Mākslinieciskā redaktore V. Pugačova

Tehniskā redaktore L. Mišēviča

Korektore B. Vārpa

Nodota salikšanai 15.12.90. Parakstīta iespiešanai 19.07.91. Formāts 84×108/32. Tipogr. papīrs Nr. 2. Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 4,25 fiz. iespiedl.; 7,14 uzsk. iespiedl.; 7,35 uzsk. krāsu nov.; 6,8 izdevn. 1. Metiens 6000 eks. Pasūt. Nr. 1093-2. cehs. Maksā 3 r. 20 k. Izdevniecība «Zinātne», 226530 PDP Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Reģistr. apliec. Nr. 2-0250. Iespiesta tipogrāfijā «Rota», 226011 Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Ielikums iespiests kooperatīvā «Rondo».

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS

GODĀJAMIE LASĪTĀJI!

1991. gada beigās klajā nāks atjaunotā «Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla» pirmais laidieni. Redkolēģija ir iecerējusi izveidot šo žurnālu par saturā bagātu un informatīvi daudzveidīgu izdevumu, kurā lasītājs atradīs ziņas par Latvijas vēstures pētniecību mūsu zemē un pasaulē, par šīs izpētes jaunākajiem rezultātiem. Tāds žurnāls būs nepieciešams zinātniekiem, studentiem, skolotājiem un kultūras darbiniekiem, novadpētniekiem. Tas būs interesants pašizglītošanās izdevums plašam lasītāju lokam Latvijā un ārpus tās. Sākot ar 1992. gadu, žurnāls iznāks četras reizes gadā un to varēs arī abonēt. Sekojiet Latvijas Republikāniskās preses apvienības reklāmai!

Be 777

Latvian Historical Institute Journal

109

0503020910-072

B

MS(1(11))-91

13-81

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304057208

Kontroleksemplars

3 r. 20 k.